

**DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE BASINLA İLİŞKİLER ÇERÇEVESİNDE
“RESMİ İLAN VE REKLAM” UYGULAMALARI (1950-1960)
“OFFICIAL ADS AND ADVERTISEMENTS” PRACTICES WITHIN THE FRAMEWORK OF RELATIONS
WITH THE PRESS DURING THE PERIOD OF THE DEMOCRATIC PARTY (1950-1960)**

SEZAI KÜRŞAT ÖKTE*

ÖZ

Demokrat Parti iktidarında, ilan ve reklamların basın organlarına dağıtımı, basın ile iktidar ilişkileri kapsamında önemli bir konudur. Bilindiği gibi Türkiye’de demokratik siyasal hayata geçiş sonrası basın, büyük bir çoğunlukla, verilen vaatler ve yapılan söylemler çerçevesinde, DP’nin iktidara gelişi ve ilk yıllarında sürekli yanında ve destekçisi olmuştur. Ancak yıllar geçtikçe, ülkenin koşullarına ve basın ile muhalefetin genel tutumuna bağlı olarak çeşitli yaptırımlar uygulandıkça, basın bu desteğini azaltmış ve nihayet sona erdirmiştir. 1950-1960 yılları arasında “İlan ve Reklamların, Gazete ve Dergilere Dağıtımı” ülke gündemini teşkil eden ve bir türlü çözümlenemeyen bir meseledir. DP iktidara geldiğinde, muhalefetteyken CHP’den izlediklerini uygulamaya çalışmış, ancak bunu yaparken aceleci davranmıştır. Ülke kültürünün artırılması bahanesiyle birçok yeni gazetenin yayın hayatında yer almasını sağlamış, bunlara ilan ve reklam dağıtmıştır. Açıkçası, kendisine her konuda destek olacak bir basın oluşturmayı amaçlamış, ancak “besleme basın” uygulamasının yaratılmasına ve yıllarca gündemde tutulmasına engel olamamıştır. Öyle ki, günümüzde bile bu niteleme adeta DP döneminin bir simgesi halindedir. İşte bu araştırmada; DP’nin resmi ilan ve reklamların dağıtımına ilişkin geliştirdiği uygulamalar ortaya konulmaya çalışılacaktır. Dönem içinde kurulan hükümetler esas alınarak bölümlenen çalışmada; resmi, özel, yerel ve ulusal yayınlar ile dönemi yaşayanların hatıralarından yararlanılmıştır

ABSTRACT

In the Democratic Party government, the distribution of announcements and advertisements to the press organs is an important issue within the scope of press-power relations. As it is known, after the transition to democratic political life in Turkey, the press, for the most part, has stood by and supported the DP in its first years, mostly in the context of the promises and the speeches. However, as the years passed, various sanctions were imposed depending on the country’s conditions and the general attitude of the press and the opposition, and the press reduced this support and finally ended it. Between 1950 and 1960, the “Distribution of Announcements and Advertisements to Newspapers and Magazines” is an issue that constitutes the national agenda and cannot be resolved in any way. When the DP came to power, it tried to implement what it followed from the Republican People’s Party when it was in opposition, but in doing so it acted hastily. Under the pretext of increasing the country’s culture, it enabled many new newspapers to take place in the publication life, and distributed advertisements and announcements to them. Frankly he aimed to create a press that would support him in every way, but he could not prevent the creation of the “pressure feed” application and keeping it on the agenda for years. So that even today, this characterization is almost a symbol of the DP period. The study tries to reveal, applications developed by DP regarding the distribution of official advertisements and announcements will be tried to be revealed. In the study, which was divided on the basis of the governments established during the period, official, private, local and national publications and the memories of those who lived in the period were used.

Anahtar Kelimeler: Adnan Menderes, Basına Yönelik Yaptırımlar, Demokrat Parti ve Basın, İlan ve Reklamların Dağıtımı.

Keywords: Adnan Menderes, Democratic Party and Press, Distribution of Ads and Advertisements, Sanctions On the Press.

* Dr., Araştırmacı-Yazar, sezaiokte@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5272-142X.

Extended Abstract

The transfer of power by the Republican People's Party, which has ruled the country since the foundation of the Republic, to the Democrat Party in the general elections held on May 14, 1950, is considered as a bloodless revolution. The fact that the elections were held in a calm and mature atmosphere, and the maturity of the people in terms of adopting the principles of democracy and demonstrating their free will, aroused deep admiration in Western countries.

The General Administrative Board of the DP, which came to power, held its first group meeting on May 17, 1950, following the elections. At the meeting, it was decided to send the drafts of an “*Amnesty Law*” and a “*Press Law*” befitting the democratic regime to the parliament, as stated in the party's election manifesto. In the statement published after the meeting, Responsibilities in the face of gratitude to the Turkish nation are mentioned. The basic principles about the method of country administration are stated. In addition to the attitudes and behaviors that the party has followed since its establishment and the sense of trust on the people, the uncompromising attitude of the CHP on the path of democracy is also praised. It is stated that the activities of the opposition will also be observed within the framework of the principles provided by the laws and the principles of governing based on the will of the people will not be compromised.¹

During the initial days of power, Prime Minister Adnan Menderes told *Cumhuriyet* newspaper on 23 May; “... *Press will be a great force in the administration established by the manifestation of the will of the people. First of all, we will try to make changes in the press law that will ensure the freedom of press. Democracy in a country can only develop with a free press*”, explaining the press policy that the government plans to follow.²

The press of the period, on the other hand, with a significant majority; While in opposition, within the framework of the promises made and the discourses made, he has always been by his side and supporter in the coming to power and in the first years of the DP. However, over the years, depending on the conditions of the country and the general attitude of the press and the opposition, as the ruling party began to impose various sanctions on the press, this support decreased and finally ended. DP, made every effort to control the press and even resorted to various sanctions, as most other parties do. In addition to the supply of paper and other printing materials, which are the most critical needs of the press, the practices related to “*Official Announcements and Distribution of Advertisements*” constitute the priority in this regard.

As it is known, the freedom of the press, which has an impact on the thoughts and opinions of the broad masses of the people, it is very important in terms of ensuring the peace and security of the society and the security of the State. The issue that should be avoided as much as possible, especially in democratic systems, is pressure on the press. However, with the exception of the beginning years of the examined period, various forms of this have been seen in the process. Sanctions imposed by country administrators on the press; In addition to economic, political and administrative methods, it has also been experienced in the form of hidden or open negative behaviors against journalists.

Arbitrary attitudes during the implementation of laws are another way of oppression, and “*Official Announcements and Distribution of Advertisements*”, which is vital for the survival of the press, constitutes the basis of economic sanctions. However, it should not be overlooked that the main purpose underlying such pressures is political interests.

The research is partitioned on the basis of five “*Menderes Governments*” established between 1950-1960. Thus, the practices made during the relevant government period and the events in the media will be reflected clearly. In the study, besides the official publications, the newspapers that are on the side of the government and the opposition were given weight, while following the chronology, neutral, daily, national newspapers and magazines were consulted. On the other hand, the memories of journalists and prominent politicians who lived in the period were also used.

¹ Zafer, 19 Mayıs 1950.

² *Cumhuriyet*, 24 Mayıs 1950.

Giriş

Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren ülkeyi yöneten Cumhuriyet Halk Partisi'nin, 14 Mayıs 1950'de yapılan milletvekili genel seçimlerinde iktidarı Demokrat Parti'ye devretmesi, adeta kansız bir ihtilal olarak değerlendirilmektedir.³ Seçimlerin sakin ve olgun bir havada geçmesi, halkın demokrasi prensiplerini benimseme ve hür iradesini ortaya koyması bakımından gösterdiği olgunluk, Batılı ülkelerde derin bir hayranlık uyandırmıştır. Özellikle Amerika'nın önde gelen gazetelerinde, bu seçimler sadece Türkiye için değil, bütün dünya ve demokrasi açısından, öğünmeye değer bir zafer olarak kabul edilmektedir. Hatta CHP'nin iktidarı kaybetmesine rağmen seçimlerin İsmet İnönü için ayrı bir başarı olduğu da ileri sürülmektedir.⁴

İktidara gelen DP'nin Genel İdare Kurulu, seçimleri müteakip ilk grup toplantısını 17 Mayıs 1950'de yapmıştır. Toplantıda partinin seçim beyannamesinde de yer aldığı gibi bir "Af Kanunu" ile demokratik rejime yaraşır "Matbuat Kanunu" tasarılarının, meclise sevk edilmesi kararlaştırılmıştır.⁵ Toplantı sonrası yayınlanan beynamede; Türk milletine duyulan minnettarlık karşısında oluşan sorumluluklardan bahsedilmekte; "... Partiler arasında aynı milletin evlatları olmanın ve müşterek yurttaki kader birliği yapmış bulunmanın gereklerine göre hareket etmeyi, siyasi fikir ve kanaat ayrılıkları ne olursa olsun bütün vatandaşlar arasında sevgi ve güveni hâkim kılmak suretiyle gerçek milli birliği bir hürriyet düzeni içinde gerçekleştirmeyi, memleketi idare mesuliyetinin en zaruri şartı olarak kabul ediyoruz..." denilerek, ülke idaresinin yöntemi hakkındaki temel prensipler belirtilmektedir. Partinin kuruluşundan beri izlediği tutum ve davranışları ile halkın üzerinde sağlanan güven duygusunun yanında, CHP'nin demokrasi yolunda taviz vermez tutumu da övülmektedir. Kanunların sağladığı esaslar çerçevesinde muhalefetin faaliyetlerinin de gözetileceği ve millet iradesine dayalı hükümet etme prensiplerinden ödün verilmeyeceği ifade edilmektedir.⁶

İktidarın başlangıç günlerinde Başbakan Adnan Menderes, 23 Mayıs'ta Cumhuriyet gazetesine verdiği demeçte; "... Millet iradesinin tecellisi ile kurulmuş olan idarede matbuat büyük bir kuvvet olacaktır. İlk önce matbuat kanununda, matbuat hürriyetini teminat altına alacak değişikliklerin yapılmasına çalışacağız. Bir memlekette demokrasi ancak serbest bir matbuatla gelişebilir" diyerek, iktidarın izlemeyi tasarladığı basın siyasetini açıklamaktadır.⁷ Dönemin basını ise önemli bir çoğunluğuyla; muhalefetteyken, verilen vaatler ve yapılan söylemler çerçevesinde, DP'nin iktidara gelişi ve ilk yıllarında sürekli yanında ve destekçisi olmuştur. Ancak yıllar geçtikçe, ülkenin şartlarına ve basın ile muhalefetin genel tutumuna bağlı olarak iktidar partisi, basın üzerinde çeşitli yaptırımlar uygulamaya başladıkça, bu desteğini azaltmış ve nihayet sonlandırmıştır. Herhangi bir ülkede iktidara gelen, çoğunlukla her partinin yaptığı gibi DP de basını kontrol altına almak ve bunu sürdürebilmek için her türlü çabayı harcamış hatta çeşitli yaptırımlara yönelmiştir. Basının en kritik ihtiyacı olan kâğıt ve diğer matbaa malzemelerinin temini yanında, "Resmi İlanlar ve Reklamların Dağıtımı" na ilişkin uygulamalar bu konudaki önceliği teşkil etmektedir. Bilindiği üzere geniş halk kitlelerinin düşünce ve kanaatleri üzerinde etki yapan basının hür olması; toplumun huzur ve selâmeti ile Devletin güvenliğinin sağlanması bakımından çok önemlidir. Özellikle demokratik sistemlerde mümkün olduğunca kaçınılması gereken husus, basın üzerinde kurulacak baskıdır. Oysa incelenen dönemin başlangıç yılları hariç, süreç içerisinde bunun çeşitli şekilleri görülmüştür. Ülke idarecilerinin basın üzerinde uyguladığı yaptırımlar; iktisadi, siyasi ve idari yöntemlerle olmakla birlikte, gazetecilere karşı gizli veya açıktan olumsuz davranışlar şeklinde de yaşanmıştır. Yasaların uygulanması esnasındaki keyfi tavırlar uygulanan baskının bir diğer yolu olduğu gibi, basın organlarının yaşaması için hayati öneme haiz olan "Resmi İlanlar ve Reklamların Dağıtımı" da iktisadi yaptırımların esasını teşkil etmektedir. Ancak şu gerçek göz ardı edilmemelidir ki bu tür baskıların altında yatan asıl amaç siyasi menfaatlerdir. Araştırma, 1950-1960 yılları arasında kurulmuş olan beş "Menderes Hükümeti" esas alınarak bölümlendirilmiştir. Böylece ilgili hükümet döneminde yapılan uygulamalar ile basın ortamında yaşananlar net olarak yansıtılabilecektir. Çalışmada resmi yayınların yanı sıra iktidarın ve muhalefetin yanında yer alan gazetelere ağırlık verilmiş, kronoloji izlenirken tarafsız, günlük, ulusal gazete ve dergilere başvurulmuştur. Diğer taraftan dönemi yaşamış gazeteciler ile önde gelen siyasilerin anılarından da yararlanılmıştır.

³ Ahmet Emin Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, Cilt 2 (1922-1971), Yay. Haz. Erol Şadi Erdinç, İstanbul: Pera Turizm ve Tic. A.Ş., 1997, 1523. Mehmet Kabasakal, *Türkiye'de Siyasal Parti Örgütlenmesi 1908-1960*, İstanbul: Tekin Yayınevi, 1991, 179-180. M. Cavit Ersen, *Beyaz İhtilal, Demokrat Partinin Hürriyet Mücadelesi*, Adana: Demokrat Matbaası, 1953, Önsöz.

⁴ Feridun Cemal Erkin, *Dışişlerinde 34 Yıl Vaşington Büyükelçiliği*, Cilt 2, Kısım 1, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1986, 147.

⁵ *Zafer*, 18 Mayıs 1950.

⁶ *Zafer*, 19 Mayıs 1950.

⁷ *Cumhuriyet*, 24 Mayıs 1950.

1. Birinci Menderes Hükümeti Dönemi (22 Mayıs 1950-9 Mart 1951)

Demokrat Parti'nin iktidara gelişi sonrası; 22 Mayıs'ta Celal Bayar (DP İstanbul M.) Cumhurbaşkanı, Refik Koraltan (DP İçel M.) TBMM Başkanı olarak seçilmişlerdir. Aynı gün Adnan Menderes (DP İstanbul M.), Başbakan olarak atanmış ve ilk DP hükümetini kurmuştur. 2 Haziran'da ise yeni kurulan hükümet, 282 oyla TBMM'den güvenoyu almış ve göreve başlamıştır.⁸

1.1. Resmi İlanlar ve Reklamlar Hakkında İlk Kararname

Demokrat Parti iktidarı süresince basına yönelik en önemli yaptırımların başında; “Resmi İlanlar ve Reklamlar”ın gazetelere dağıtım yöntemi gelmektedir. DP'nin çoğu zaman kendisine menfaat sağlar tarzda yaptığı bu uygulamaların ilki; “Resmi İlanlar” hakkında 22 Haziran 1950 Tarih ve 7539 Sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan bir kararname ile başlamıştır.⁹ DP iktidarı süresince de görülmüştür ki, resmi ilanların dağıtımını genellikle parti yayın organlarını destekler niteliktedir. Çoğu zaman bu durum resmiyet kazanmamış olsa da göz ardı edilemeyecek bir gerçektir. Söz konusu kararname ile Bakanlar Kurulu, 15.000 liradan yukarı tahmin edilen (*muhammel*) bedelli bütün eksiltme, arttırma ve pazarlık ilanlarının bazı Demokrat Partililerin sermayesiyle yayınlanan ve tamamıyla şahıslara ait bulunan *Zafer* gazetesinde yer alacağını bildirmektedir.¹⁰

Nitekim kararnamenin yayınlandığı gün *Hürriyet* gazetesi, manşetinin altında bu haberi; “Resmi ilan imtiyazı: Ulus'tan alınan imtiyaz *Zafer'e devrolundu*” başlığı ile vermiştir. Halbuki yeni hükümetin yıllarca şikâyet konusu olan “resmi ilanların çoğunlukla *Ulus Gazetesi'ne verilmesi*” hususunu dikkate alarak, söz konusu uygulamaya son vereceği, dağıtımın diğer gazeteleri de eşit şekilde kapsayacak tarzda düzenleyeceği beklenirken, yayınlanan kararname bu düşünceleri boşa çıkarmıştır. *Hürriyet* gazetesinin uygulama ile ilgili olarak üzerinde durduğu diğer önemli bir ayrıntı; *Zafer* gazetesi sahiplerinden birinin (*Mümtaz Faik Fenik/Ankara*) DP milletvekili olması, dolayısıyla bu gazetenin DP yayın organı sayılması, resmi ilanlar hakkında verilen bu karar dolayısıyla elde edilecek menfaatten sadece partinin değil, belirli birkaç şahsın yararlanacak olmasıdır. *Hürriyet*, ayrıca şöyle bir yorumda da bulunmaktadır: “Demokrat Hükümet ‘para ile değil sıra ile’ zihniyetiyle hareket etmiş ve bu kararı almıştır. Bu herhalde kolayca tasvip olunacak bir hareket değildir.”¹¹

Ulus gazetesi ise DP iktidarının başlangıçtaki bu uygulamasıyla, izlemesi muhtemel basın siyasetinin değerlendirmesini yapmaktadır. Üzerinde durduğu hususlar ise; 1950-1960 dönemi basın-iktidar ilişkilerinin temel problemlerini oluşturacaktır. Şöyle ki; Adnan Menderes Hükümeti, iktidara gelişinin daha ilk ayında bazı özel teşebbüsleri para ile desteklemeye başlamıştır. Ne garip bir tesadüftür ki, devlet parasıyla ilk olarak desteklenen ise, DP'ye mensup bazı zengin kişilerin kurdukları ve iktidar partisinin fikirlerini yayan resmi yayın organları *Zafer* gazetesi olmuştur. Yukarıda tam metni verilen kararnamenin düzenlenme şekli de incelendiğinde, DP'nin basın üzerinde nasıl bir baskı yoluna başvurduğunu görmek mümkündür. Zira “ilan” her dönem için bir gazetenin en hayati gelir kaynağıdır. “İlan” olmazsa Türkiye'de istisnasız olarak hiçbir gazete yaşayamaz. Resmi ilanlar ise büyük ve küçük gazetelerin başlıca gelirini teşkil ederler. Kararnamede olduğu gibi; gazeteler arasında ilan dağıtım işine eğer hükümet nüfuzunu karıştıracak olursa, o takdirde iktidar devlet parasıyla kendi yanlısı gazeteleri desteklemeye karar vermiş demektir. Bu kararname ile bağımsız fikir taşıyan veya hükümeti eleştiren bir konumda bulunan siyasi partilerin düşüncelerini açıklayan gazeteler yaşama hakkından mahrum edilmek istenmiştir.

⁸ *Zafer*, 3 Haziran 1950.

⁹ *Resmi Gazete*, 22 Haziran 1950 Tarih ve Sayı: 7539; Karar Sayısı: 3/11330 “Muhammen bedeli 15.000 lirayı aşan arttırma, eksiltme ve pazarlıklara ait ilânların;

1. Ankara Merkezine taallük eden işlerde mahallî gazete olarak *Resmî Gazete*, Devlet merkezinde çıkan gazete olarak *Zafer* Gazetesi ve İstanbul'da veya İzmir'de çıkan gazetelerden biriyle;

2. İstanbul İline taallük eden işlerde mahallî bir gazeteden başka Devlet merkezinde çıkan *Zafer* ve İzmir'de çıkan gazetelerden biriyle;

3. Diğer illere taallük eden işlerde mahallî bir gazeteden başka Devlet merkezinde çıkan *Zafer* ve İstanbul'da çıkan gazetelerden biriyle; yayınlanması ve bunlardan dairesince Hazine menfaatine uygun bir müteahhit bulunabileceğine kanaat getirilen illerde çıkan gazetelerle de ilân yapılabilmesi;

4. 22.2.1938, 7.12.1944, 21.11.1946 tarihli ve 2/8240, 3/1879, 3/4976 sayılı kararların kaldırılması;

5. Bu kararın yürürlüğe girdiği tarihte kaldırılan kararlar gereğince yayınlanmasına müteallik muamelelere başlanmış olan ilânlar hakkında eski kararlar hükümlerinin yürütülmesi; Maliye Bakanlığının 10.6.1950 tarihli 113307-2/453 sayılı yazısı üzerine, 2490 sayılı kanunun 7 nci maddesinin B fıkrasına göre, Bakanlar Kurulunun 11.6.1950 tarihli toplantısında kararlaştırılmıştır.”

¹⁰ *Ulus*, 23 Haziran 1950.

¹¹ *Hürriyet*, 23 Haziran 1950.

Görüldüğü kadarıyla hükümet tarafından zaten arzu edilen de: “*Tenkrit edilmemek, yalnız kendi uygulamalarını övmekle görevlendirilmiş gazeteler tarafından methedilmektir.*”¹² Konuya ilişkin dikkate değer bir diğer ayrıntı ise DP yanlısı *Zafer* gazetesinde, söz konusu kararname ile ilgili tek bir satırın bile yer almamasıdır.¹³

Kararnamenin yayınlanmasıyla birlikte kamuoyunda ve özellikle ülke basınında, “*Resmi ilanlar ve reklamlar*”ın gazetelere dağıtım yöntemi hakkında hatırı sayılır tepkiler doğmuştur. Bunun üzerine Hükümet, 27 Haziran 1950 tarihinde almış olduğu Bakanlar Kurulu kararıyla, 4 Temmuz’da ikinci bir kararname yayınlamıştır. Buna göre; Ankara merkeziyle ilgili işlerde mahalli gazete olarak *Resmi Gazete*’de, Devlet merkezinde çıkan gazete olarak Ankara’da yayınlanan diğer gazetelerden birinde, ayrıca İstanbul’da veya İzmir’de yayınlanan gazetelerin herhangi birinde ilan verilebilecektir. İstanbul vilayetiyle ilgili olan işlerde mahalli bir gazeteden başka Ankara’da ve İzmir’de yayınlanan gazetelerden birinde ilan verilmesi de mümkündür. Diğer illeri ilgilendiren işlerde mahalli bir gazeteden başka Ankara’da ve İstanbul’da yayınlanan gazetelerin herhangi birinde ilan yer alabilecektir. Ayrıca ilanı veren devlet dairesinin ihtiyacının en iyi şekilde karşılanması için, hazinenin menfaatine uygun bir müteahhit bulunabileceği düşünülen illerde çıkan gazetelerle de ilân verilebilecektir.¹⁴

Öncekinden farklı olarak, eleştirilerin etkisinin azaltılması amacıyla *Zafer* gazetesi kararnameden çıkarılmıştır. Yeni karar, *Ulus* gazetesinde “*Resmi ilanlar için yeni karar*” başlığı altında, “*Menderes Hükümeti, evvelce almış olduğu kararı değiştirdi...*” şeklinde verilmiştir. “*Hükümet bu kararıyla, icraatını övmeyen, hatta beğenmediği işlerini tenkid eden gazeteleri ilan gelirinden mahrum bırakmak suretiyle tehdit etmek yolunu tutmuştu...*” denildikten sonra önceki kararnamenin getirmesi muhtemel uygulamalar açıklanmış, “*... Bu haksızlığı açıkça göz önüne koyan neşriyatımız üzerine Hükümetin yeni bir kararname çıkararak eski kararını iptal ettiğini memnurlukla görmekteyiz...*” şeklinde sonlandırılmıştır.¹⁵ Özellikle hükümete muhalif gazeteler tarafından büyük bir sevinçle karşılanan ve 4 Temmuz 1950’de yayınlanan yeni kararnamede, gazete ismi belirtilmemiş ve bilhassa Ankara için “*gazetelerden biri*” tabiri yer almıştır.¹⁶

Demokrat Parti’nin seçim vaatlerinde olan ve iktidara geliş sonrası yapılan ilk grup toplantısında gündeme getirilen, demokratik sistemlere uygun bir “*Basın Kanunu*” meclisteki hararetli görüşmeler sonrası, 14 Temmuz 1950’de kabul edilmiştir. Adeta devrim niteliği yaratan “*5680 Sayılı Basın Kanunu*” sonrası aynı gün çıkarılan “*Matbaalar Kanunu*” ile de basın hayatı yeni bir düzene girmiştir. Basın Kanununu hazırlayan komisyon tarafından meclise sunulan gerekçede; basın ve yayının önemi, demokratik düzen ile basının ilişkisi, bağımsız ve hür basın, basın hürriyetine dayanan demokrasiler, basın hürriyetinin kötüye kullanılmaması ve yeni hazırlanan kanunun dayandığı prensipler öne çıkan hususlardır.¹⁷ Sonradan birçok maddesi değiştirilen bu kanunun temel esasları, uzun yıllar geçerliliğini korumuştur.¹⁸

1.2. Resmi İlan ve Reklamlarla İlgili Yeni Bir Düzenleme

Resmi ilan dağıtımını ile ilgili önemli bir düzenleme de 13 Eylül 1950 tarihinde alınan Bakanlar Kurulu kararı ile yapılmıştır. Söz konusu kararname 20 Eylül 1950 tarihli 7613 Sayılı *Resmi Gazete* ile yayınlanmıştır. 2 Ekim 1950 tarihinden itibaren uygulanmaya konulması kararlaştırılmıştır.¹⁹

¹² *Ulus*, 24 Haziran 1950.

¹³ *Zafer*, 23-24 Haziran 1950.

¹⁴ *Resmi Gazete*, 4 Temmuz 1950, Sayı: 7549; Karar Sayısı: 11442.

¹⁵ *Ulus*, 5 Temmuz 1950.

¹⁶ *Resmi Gazete*, 4 Temmuz 1950, Sayı: 7549; “Muhammen bedeli 15.000 lirayı aşan artırma, eksiltme ve pazarlıklara ait ilânların; 1. Ankara Merkezine taallük eden işlerde mahallî gazete olarak Resmî Gazete, Devlet Merkezinde çıkan gazete olarak Ankara’da çıkan diğer gazetelerden biri, İstanbul’da veya İzmir’de çıkan gazetelerden biri. 2. İstanbul iline taallük eden işlerde mahallî bir gazeteden başka Ankara’da çıkan gazetelerden biri ve İzmir’de çıkan gazetelerden biri. 3. Diğer illere taallük eden işlerde mahallî bir gazeteden başka Ankara’da çıkan gazetelerden biri ve İstanbul’da çıkan gazetelerden biri ile yayınlanması ve bunlardan başka, dairesince Hazine menfaatine uygun bir müteahhit bulunabileceğine kanaat getirilen illerde çıkan gazetelerle ilân yapılabilmesi; 4. 11.6.1950 tarihli ve 3/11330 sayılı kararın kaldırılması; 5. Bu kararın yürürlüğe girdiği tarihte kaldırılan karar gereğince yayınlanmasına müteallik muamelelere başlanmış olan ilânlar hakkında eski karar hükümlerinin uygulanmasına devam edilmesi; Maliye Bakanlığının 27.6.1950 Tarihli ve 113307/2-1044 Sayılı, yazısı üzerine, 2490 Sayılı Kanunun 7 nci maddesinin B fıkrasına göre, Bakanlar Kurulunca 27.6.1950 tarihinde kararlaştırılmıştır.”

¹⁷ *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem IX, Cilt I, Olağanüstü Toplantı, 23. Birleşim, 14 Temmuz 1950, 55.

¹⁸ *Resmi Gazete*, 26 Haziran 2004, Sayı: 25504; 5681 Sayılı Basın Kanunu, Kabul tarihi 9 Haziran 2004; Aynı kanun, Anayasa Mahkemesi’nin 31 Ocak 2008 tarihli ve E.: 2004/81, K.: 2008/48 Sayılı kararı ile son değişikliğine uğramıştır.

¹⁹ *Resmi Gazete*, 20 Eylül 1950, Sayı: 7613.

Kararnamenin ilk maddesinde resmi ilan ve reklamların; hangi kurumları kapsamına aldığı, bedelinin nasıl ödeneceği açıklanmakta ve ne zaman yürürlüğe gireceği belirtilmektedir. İkinci maddede; “*Bu ilan ve reklâmlar yayına Ankara, İstanbul ve İzmir’deki gazete sahipleri tarafından bu işlerin bir elden idaresi maksadiyle kurulan ve ‘Türk Basın Birliği ve Ortakları Resmî İlanlar Kolektif Ortaklığı’ adı altında çalışıp muhtelif yerlerde şube ve büroları bulunan müşterek büro vasıtasıyla verilir*” denilmek suretiyle, ilanların dağıtımının adı geçen müessese tarafından yapılacağı açıklanmıştır.

Üçüncü maddede; belirli özelliklere sahip olmak koşuluyla İstanbul’daki süreli yayınlara dağıtım işleminde eşitlik ilkesinin uygulanacağı, isim zikredilmeyeceği, aynı kişi tarafından çıkarılan yayınların bir olarak kabul edileceği belirtilmektedir. İstanbul’dan başka yerde çıkan süreli yayınlara ait ilan ve reklamlar için ise; ilanı/reklamı veren kurum, ilanın verileceği süreli yayını belirleyebilecektir. Türkçe dışında yayın yapan gazeteler için ise ilgili gazete yine ilanı veren kurum tarafından tespit edilebilecektir. Dördüncü madde ile ilk üç maddede belirlenen ilan ve reklamların İstanbul’da verilmesi durumunda, ilgili süreli yayının tamamen teknik bazı özellikleri taşıması istenmektedir. Bunlar; ilgili süreli yayının gündelik olması, geniş bir siyasi içeriğe sahip bulunması, yayınlanacak ilan ve reklamların bu siyasi içerikli haberlere engel olmaması, rotatifle basılması; ebatları ve en az dört sayfa içermesi; satışının, sürümünün ve yayınlanmasının herhangi bir engele tabi olmaması, en az altı ay düzenli bir şekilde yayınlamakta olması ve bunun *Basın - Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü*nce kabul edilmiş bulunması, bir şahıs sorumluluğunda çıkıp da altı ay içerisinde isim değişikliği yaşamasının sorun teşkil etmeyeceğidir.

Beşinci madde gündelik yayınlanan ticari gazetelerle ilgilidir. Şöyle ki; bu kararın yayınlandığı tarihte beş senedenberi aynı sahip tarafından düzenli olarak çıkarılmakta bulunan ve belli başlı satıcılar tarafından dağıtılan, en az bin gerçek kişi aboneli olan gündelik ticari gazetelerin, dördüncü madde vasıflarına sahip oldukları kabul edilmiştir. Dolayısıyla bunlar üçüncü maddedeki eşitlik esasından diğer İstanbul gazetelerinin % 50’si nispetinde yararlanabileceklerdir. Üç senedenberi düzenli olarak çıkıp da aynı şartlara sahip olan gündelik ticari gazeteler ise eşitlik ilkesi çerçevesinde günlük gazetelerin % 25’i nispetinde istifade edeceklerdir. Altıncı madde “*mesleki mahiyetteki*” reklam ve ilanlarla ilgilidir. İlanı/reklamı veren müessesenin, herhangi bir yerde altı aydanberi düzenli yayın yapan gazete veya dergiyi seçme hakkının sağlandığını belirtmektedir.

Kararnamenin belki de en önemli maddelerinden biri olan yedinci madde; ilanları / reklamları dağıtan ortaklığın o bölgede teşkilatının olmaması durumuyla ilgilidir. Bu durumda ilan veya reklam doğrudan doğruya oradaki süreli yayına verilebilecektir. Bu tür yerlerde çıkan gazete birden fazla olduğu takdirde, dördüncü maddede belirlenmiş vasıflara en yakın olanı tercih edilecektir. Eşit vasıfta olanlar birden fazla ise ilân ve reklâmlar eşitlik esasına göre bir sıraya uyularak dağıtılacak ve aynı ilânın tekrarı halinde de bu esasa uyulacaktır. Bu madde, ilanı veren kurumun tamamen takdir yetkisine bağlı kesinlik içermeyen hususları içermektedir. Sekizinci ve son maddede ise “*Hükümet lüzum gördüğü takdirde tahsislerde değişiklik yapılabilir*” denilerek, resmi ilan ve reklamlarla ilgili Demokrat Parti Hükümetinin genel prensibi ortaya konulmuştur.²⁰

Ülkede tam anlamıyla kontrolü ele geçirmek için bazı uygulamalara başlayan Demokrat Parti, geliştirdiği önlemlerin “*dikkat çekmeden*” yapabilmeyen yolunun halkın en önemli haber alma kaynağı olan basından geçtiğini dikkate alarak, muhalif basının sesini kesebilmek için bir yöntem bulmuştur. Bu uygulama; “*Gazetelerin önemli bir gelir kaynağı olan resmi ilanların yayınlanmak üzere değişik gazetelere dağıtılma işleminin, Resmî İlanlar Şirketi tarafından yapılmasını sağlamaktır.*” Bir yıl sonra da bu yetki başka bir kararname ile hükümete verilmiştir. İlanların verileceği gazetelerin seçimi konusunda hiçbir kayıt ve koşulu olmayan bu yöntemle DP’yi desteklemeyenler, önemli bir gelir kaynağından yoksun bırakılmıştır.²¹ İktidarın basın üzerindeki diğer kısıtlayıcı politikaları ise; önce kâğıt, mürekkep, makine, yedek parça gibi ihtiyaç maddelerinin ithalinde gazetelere “*hükümetin takdiri*” doğrultusunda yardımcı olmak, daha sonra Basın Mahkemelerini harekete geçirerek ve Ceza Kanunu’nda değişiklik yaparak, Bakanlara yönelik eleştirel yayınları Basın Suçları kapsamına almaktır.²² Korkmaz Alemdar’ın bu konuya ilişkin görüşleri şöyledir:

²⁰ Resmi Gazete, 20 Eylül 1950, Sayı: 7613.

²¹ Seçil Karal Akgün, 27 Mayıs, Bir İhtilal, Bir Devrim, Bir Anayasa, Ankara: ODTÜ Yayıncılık, 2009, 17-18.

²² Şevket Süreyya Aydemir, İkinci Adam, Cilt 3, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1968, 178-179.

“Dozu iyi ayarlanabildiği takdirde muhalif olmanın muktedirler nezdinde pazarlık gücünü artırdığı da bir vakıdır. O dönemde holdinglerin bir parçası olarak faaliyet gösteren gazeteler söz konusu değildir. Gazete sahiplerinin çok büyük bir kesimi gazetecilerden oluşmaktadır. Fakat bu siyasi iktidarın ödüllendirme ve cezalandırma kapasitesinin düşük olduğu anlamına gelmemektedir. Baskı makineleri ve mürekkep gibi maddeler ithal edilmekte, ithalat izinleri ve hem de ithalat için döviz tahsisleri hükümet tarafından yapılmaktadır. Hükümet, hem kâğıt tahsisleri hem de resmi ilanların hangi gazetelere verileceği konusunda söz sahibidir. Hatta özel ilanların hangi gazetelere nasıl dağıtılacağı konusunda devlet başkanlığının etkili olduğu bir dönem yaşanmıştır.”²³

Cumhuriyet gazetesi de, 9 Şubat’a kadar resmi ilanların dağıtım şeklinin yeniden düzenlenmesini bekledikten sonra şöyle bir değerlendirme yapmıştır:

“Kararname bu ilanları yalnız gazeteler arasında eşit olarak dağıtma gibi garip bir hükme varmakla kalmamış, aynı zamanda resmi ilanın anlamını olabildiğince genişleterek haksızlığı ve adaletsizliği büsbütün büyütüştür... Sadece büyük gazeteler aleyhine tavır almakla kalmamış, ilanın amacının “*mümkün olduğu kadar çok kimse tarafından okunması*” hususu, dağıtımda eşitlik sağlanacak diye ihmal edilmiştir. Böylece ilan sahibi, devlet teşkilatının menfaatlerine de zarar verir duruma getirilmiştir. Hele bedeli şahıslar tarafından ödenen ilanların resmi ilan çerçevesine sokulmaları, mutlaka ‘*falan*’ kanaldan ‘*filan*’ gazeteyle tevdi kaydı altına alınmaları, şahsi hukuku kısıtlayacağı gibi hukuk devleti kavramı ile de taban tabana zıt bir durum da yaratmaktadır. Ne taraftan bakılırsa bakılınsın yanlış ve adaletsiz olan bu kararname hükümlerinin biran evvel değiştirilmesi gerekmektedir.”²⁴

Bilindiği üzere herhangi bir gazete veya derginin gelirlerini artırabilmesi için genellikle üç yol bulunmaktadır. Bunların başında devlet tarafından verilen “*Resmi İlan ve Reklamlar*” gelmektedir. Diğer unsurlar ise; ilgili basın organına yapılmakta olan *kağıt tahsisleri* ve devlet dairelerinin gazete veya dergilere *abonelikleridir*.²⁵ Yeni çıkarılan kararnameye göre tüm ilanların dağıtım işlemi tamamen iktidarın eline geçmiştir. İstenen gazete ve dergilere iktidarın dilediği ölçüde verilmesi mümkündür. Anılan dönem için bu işlemde en büyük payı, iktidar yanlısı gazeteler almaktadır. Dolayısıyla bunlar maddi imkanlarını diğerlerine oranla önemli ölçüde geliştirmişlerdir. Ancak *Cumhuriyet* ve *Hürriyet* gibi bazı bağımsız gazeteler, eskiden gelme alışkanlıklarla ve tiraj sayılarındaki standartla, hususi ilan ve reklamların alınmasını sürdürmüşlerdir. Demokrat Parti iktidarı süresince devam eden bu durum, Meclis görüşmelerinde milletvekilleri arasında dahi sürekli yanlış anlaşılma veya kamuoyuna farklı aksettirilmiştir. Dolayısıyla bu gazeteler, hem hükümete yönelik eleştirilerine, hem de hususi ilan ve reklam almaya devam etmişlerdir. Ancak şurası unutulmamalıdır ki, bu gelişme tamamen kendi doğası içinde sürüp gitmiştir.

1.3. Resmi İlan Dağıtımına İlişkin Gelişmeler ve Uygulamalar

Siyasal ideolojiler kapsamındaki yorumlamalar ile ceza kanunu değişikliklerinin basın ve diğer hürriyetler üzerine etkilerinin tartışılması mecliste ve kamuoyunda devam ederken; İzmir gazetelerine verilecek resmi ilanlar hakkında, İzmir Valiliği’ne Başbakan adına müsteşar imzasıyla şöyle bir “*Gizli*” genelge gönderilmiştir:

“20.09.1950 tarih ve 7613 sayılı *Resmi Gazete*’de yayınlanan, 13.09.1950 tarih ve 3-11793 sayılı Bakanlar Kurulu kararının 4. Md. (F) fıkrasında yazılı eşit vasıfa ve revaç bakımından ‘*Yeniasır, Demokrat İzmir*’ gazetelerinin, diğer gazetelerden daha üstün olduğu anlaşılma bulunduğundan mezkur kararın birinci maddesinde yazılı teşekküllerin ilanlarının bu gazetelere verilmesi lazımdır. Gereğinin ona göre ifasını rica ederim.”²⁶

Söz konusu genelge, Demokrat Parti iktidarının gazeteler arasında nasıl bir ayrımcılık yapmaya başladığının önemli bir göstergesidir. Zira son olarak yayınlanan kararnamede, 4. Md. İstanbul gazeteleriyle ilgilidir. İstanbul dışındaki gazeteler ise 3. Md. kapsamında olup herhangi bir kayda tabi değildir. Bu duruma rağmen, müsteşar tarafından imzalanıp yollanan genelgede, DP yanlısı gazetelere bir avantaj sağlanmaktadır. Eğer böyle bir düşünce yoksa söz konusu kararnamenin 4. Md.’nin diğer fıkralarına da uyma zorunluluğundan bahsetmek gerekmektedir. Çünkü bu maddeye göre, ilan verilebilecek gazetelerin rotatifle basılıyor olması gereklidir. Halbuki *Ulus* gazetesinin iddiasına göre “*Demokrat İzmir*” normal makine ile basılmaktadır. Bundan çıkarılan

²³ Korkmaz Alemdar, “DP’nin Etkili Aracı-Resmi ve Özel İlanlar”, *Tarih ve Toplum Dergisi*, Sayı 53, 5/1988. (Prof. Dr. Korkmaz Alemdar, Türkiye’de iletişim biliminin kurucu isimlerindedir.)

²⁴ *Cumhuriyet*, 9 Şubat 1951.

²⁵ Altan Öymen, *Değişim Yılları*, İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. A.Ş., 11. Baskı, 2014, s. 633-635.

²⁶ *Ulus*, 6 Şubat 1951.

sonuç şudur ki, genelgenin gizli verilmesi suretiyle bu durumun bir şekilde örtülmesi amaçlanmıştır.

Demokrat Parti Hükümeti'nin resmi ilan ve reklam gelirlerinin artırılması amacıyla geliştirdiği bir diğer tedbir ise; 27 Ocak 1951 tarihinde alınan 3/12402 Sayılı, Bakanlar Kurulu kararı ile “*Radyolarda İlan ve Reklam Tarifesi*” nin eklenmesi olmuştur. Böylece Türkiye radyolarında da ilan ve reklam vermeye başlanmıştır. Bu karara göre; Radyo idareleri tarafından yayınlanmak üzere kabul edilecek ilanlar ve reklâmlar, öncelikle resmi ve yarı resmi, özel ticari olmak üzere iki çeşittir. Türkçeden başka dilde, siyasi propaganda özelliği taşıyan, kanun ve nizamnamelere, örf, adet, ahlak ve adaba uygun olmayan ilan ve reklam kabul edilmeyecektir. Söz konusu uygunluk denetime ve incelemeye tabi olacaktır. İlan ve reklâmlar, sadece sözle yapılan kısa ve müzik ile diğer temsili usullerle de uzun ve kapsamlı olabilecektir.²⁷

Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle başlayan ve iktidarının sonuna kadar süregelen “*Resmi İlanlar*” ile ilgili meclis tartışmalarının, yukarıda açıklanan genelgeyle beraber şiddetlenmeye başladığını rahatlıkla ifade etmek mümkündür. *Ulus* gazetesinde söz konusu “*gizli emir*”e ilişkin yazının yer almasını müteakip hemen ertesi günü, mecliste CHP Kars Milletvekili Sırrı Atalay tarafından Başbakan'ın cevaplandırması amacıyla bir soru önergesi verilmiştir. Başbakan Yardımcısı ve Devlet Bakanı Samet Ağaoğlu tarafından yanıtlanan önerge şu şekildedir;

“B. M. M. Yüksek Başkanlığına;

Resmi ilânlar hakkındaki aşağıdaki hususların Hükümet adına Başbakan tarafından sözlü olarak cevaplandırılmasını saygı ile arz ederim. Kars Milletvekili Sırrı Atalay

1. Resmi ilânların İstanbul'da ayrı Ankara ve İzmir'de ayrı usullere bağlanmasının sebebi nedir?

2. Ankara ve İzmir'de çıkan gazetelere verilen resmi ilânların ücreti ne kadardır? 22 Mayıs 1950 den 31 Aralık 1950 ye kadar.”

Ağaoğlu; sorunun ikinci maddesinde belirtilen tarihler arasının hesabını, Ocak 1950'den itibaren ve bu 13 aylık devreyi de Haziran 1950'ye kadar ve Haziran 1950'den sonra olmak üzere ikiye ayırarak vereceğini, böylece; bu konudaki çeşitli dedikodulara, maksatlı/ maksatsız, açık veya imalı, tarafsızlık iddialarına cevap vermenin mümkün olabileceğini, rakamları mukayeseli olarak belirtmek suretiyle, bu konudaki dedikoduların sonlandırılmasını sağlayacağını ifade etmiştir. İlk soruya cevabı şöyledir:

“Kararnamede Ankara ve İzmir'in hariç tutulduğu hakkında bir hüküm mevcut olmayıp İstanbul'dan başka yerde çıkan gazetelere ait hususi hükümler vardır. Binaenaleyh Ankara ve İzmir ayrı bir rejime, İstanbul ayrı bir rejime tâbi değildir. Yalnız bir yana İstanbul, diğer yana başka şehirler ele alınmış bulunmaktadır.

Bunun sebebini soru sahibi kararnameyi okumak suretiyle bizzat anlayabilirlerdi. Zira kararnamenin 4 ncü maddesi birinci madde şumulüne giren ilân ve reklâmların İstanbul'da çıkan gazetelerde neşri için bazı şartlar koşmuş ve bu arada rotatifte basılmış olmayı bir şart olarak kabul etmiştir. Hâlbuki İstanbul'dan başka yerlerde, Ankara ve İzmir'de dâhil olmak üzere rotatifte basılan gazete adedi çok azdır. Rotatifte basılmış olmak şartını İstanbul için kabul ederek diğer şehirler için kabul etmemiş olmamız başka şehirlerde çıkan gazetelerin resmi ilanlardan istifade etmesini temin etmek maksadına matuftur. İstanbul için rotatifle basılmayı bir şart olarak kabul etmemiş olsaydık, Devletin bu vasita ile gazetelere yaptığı yardımın, ileri tekniğe sahip gazeteciliği teşvik etmek gibi hayırlı bir neticelerinden memleketi mahrum etmiş olurduk.

İşte görülüyor ki, resmi ilânlar için İstanbul ve diğer yerlerde ayrı rejimler tatbik edilmesinin sebepleri bir yandan bu bahiste adaleti temin etmek, diğer taraftan da ileri gazeteciliği himaye etmek emellerinden başka bir şey değildir.”

Ağaoğlu'nun ikinci soruya verdiği cevaba göre ise Ankara ve İzmir gazetelerinin almış oldukları resmi ilan bedelleri şöyledir:

Ankara gazeteleri: 1 Ocak 1950-31 Mayıs 1950

Ulus	:	185.219 lira
Zafer	:	33.647 lira
Kudret	:	19.600 lira

Ankara gazeteleri: 1 Haziran 1950-31 Aralık 1950

Ulus	:	185.631 lira
Zafer	:	264.544 lira
Kudret	:	97.187 lira
Haber	:	33.192 lira

²⁷ *Resmi Gazete*, 28 Şubat 1951, Sayı: 7746. (Söz konusu kararın ayrıntıları için bakınız.)

1950 Senesi Toplam :

Ulus	:	370.751 lira
Zafer	:	298.192 lira
Kudret	:	116.789 lira
Haber	:	33.192 lira

İzmir gazeteleri: 1 Ocak 1950-31 Mayıs 1950

Anadolu	:	31.795 lira
Yeni Asır	:	28.845 lira
Ticaret	:	18.854 lira
Demokrat İzmir	:	9.406 lira

İzmir gazeteleri: 1 Haziran 1950-31 Aralık 1950

Anadolu	:	29.795 lira
Yeni Asır	:	36.142 lira
Ticaret	:	20.647 lira
Demokrat İzmir	:	31.045 lira
Halkın Sesi	:	7.798 lira

1950 Senesi Toplam :

Anadolu	:	61.591 lira
Yeni Asır	:	64.938 lira
Ticaret	:	39.502 lira
Demokrat İzmir	:	40.453 lira
Halkın Sesi	:	12.380 lira

Ağaoğlu'na göre; 1950 senesinin yedi ayı Demokrat Parti İktidarına ait olmak üzere Ankara'da resmi ilanlardan en yüksek payı alan *Ulus* gazetesidir. Konuşmasının ilk bölümünü "... Yine görülüyor ki İzmir'de de muhalefete mensup Anadolu gazetesi iktidara mensup Demokrat İzmir gazetesinden 21.000 lira fazla almış ve birinci sırada gelmiştir. İşte arkadaşlar, resmi ilânların iktidar gazetelerine inhisar ettirildiği hakkındaki, muhalefet partilerinin en salâhiyetli sözcülerinin ağızlarında bir terane şeklinde tekrar edilip duran efsanenin hakikati bundan ibarettir!" sözleriyle tamamlamıştır. Ağaoğlu'ndan sonra söz alan Sırrı Atalay, resmi ilanların gazetelere dağıtımıyla ilgili kronolojiyi izah ettikten sonra, halen yürürlükte olan kararnamede iktidar yanlısı gazetelere sağlanan desteğin "kelime oyunları" devam ettirildiğini iddia etmiştir. Bu çerçevede Atalay, hükümete önce şu soruyu yöneltmiştir;

"Kararnamenin 3. Maddesinin birinci fıkrası İstanbul'da çıkan mevkutelere ait resmî ilan işini tanzim etmektedir. Eşit külfet ve eşit ücret isabeti esas olarak bu ortaklıkça tevzi edilmek üzere gazete ismi tayin edilmeksizin verilir, denmesine rağmen ikinci fıkrada; İstanbul'dan başka yerde çıkan mevkutelere ait ilân ve reklâmların nerede hangi mevkuteye verileceği ilân ve reklâm üzerinde veren daire ve müessesese gösterileceği belirlenmektedir. İstanbul'da ayrı usulün diğer yerlerde ayrı bir usulün tatbikine sebep nedir? Basın Birliği ve Ortaklığı Resmî İlânlar Kolektif Şirketine İstanbul'da tanınan tevzi serbestisi Ankara ve İzmir gazeteleri için (Yani; Hangi gazeteye verileceği) ilân ve reklâm üzerinde veren daire ve müessesese gösterileceği kaydı nereden gelmektedir?"

Atalay'ın ifadesine göre; 5 Ağustos 1950 tarihinde İstanbul, İzmir ve Ankara'da çıkmakta olan 25 büyük gazete Başbakanlığa müracaat ederek resmî ilânlar işinin hakkaniyet ve eşitlik kaideleri dairesinde tanzimini talep etmişlerdir. Söz konusu bu müşterek teklifte her hangi bir ayırım yoktur. Resmi ilânların İstanbul, İzmir ve Ankara'daki gazetelere dağıtımı eşit, külfet eşit, ücret isabeti üzerinden ele alınmıştır. İstanbul, İzmir ve Ankara'da çıkmakta olan 25 gazetenin müşterek taleplerine İzmir'de *Yeni Asır* ile *Demokrat İzmir*, Ankara'da *Zafer* gazeteleri iştirak etmemişlerdir. Çünkü bunların çıktıkları mahaller ayrı bir usule tâbi tutulmaktadır. *Basın Birliği ve Ortakları Resmî İlânlar Kolektif Şirketinin* Ankara ve İzmir'de etkinliği kalmamıştır. Sırrı Atalay, bu hususları belirttiikten sonra, yürürlükte bulunan kararnamenin uygulanmasıyla ilgili sorunları açıklamış; kararnameye göre ilan alamayacak, özellikle yerel gazetelerin düştüğü müşkül durumu örneklerle dile getirmiştir. Atalay'a göre; "Hazineye yarar sağlayacak şekilde, resmi ilanların gazetelere verilmesindeki gaye" - yani Gazetelerin, eşit külfet ve eşit ücret isabet esas- şartsız, seçimsiz, ortak prensip ve usullerde uzlaşmanın sağlanmasıyla halledilebilir. Bu hususların yerine getirilmesi için ciddi bir engel yoktur. Ülke kültürüne ve gelişmesine gerçek hizmetleri bilinen gazetelerin, elâstikî ve istisnai hükümler taşımayan objektif ve hukuki, eşit hükümleri içeren bir kararnameye mutlak ihtiyaçları vardır. Konuya ilişkin olarak Atalay'ın son sözleri şu şekildedir:

“... Sayın Başbakan Yardımcısının son altı ayda resmi ilânların gazetelere verilmiş oranları hakkındaki beyanlarına ben de şunu ekleyeyim. Kendisi eksik söyledi. Yalnız İzmir’de *Demokrat İzmir* gazetesinin fazla almadığını söylediler. Fakat oradaki *Yeni Asır* gazetesi de muhalefet safında bir gazete değildir ve *Anadolu* gazetesinden daha çok para almıştır. Arkadaşlar; eğer *Ulus* gazetesi veya *Ankara* gazetesi geçmiş zamanda Hazine yararına uygun olmayan bir şekilde resmî ilânlar almışsa, ki almıştır. Bugün bu, *Zafer*’in veyahut iktidar taraftarları olan diğer gazetelerin daha fazla alması için kanuni ve ahlâki bir sebep teşkil etmez.”

Yapılan bu tenkitlere Samet Ağaoğlu’nun verdiği yanıt ise dikkate değerdir:

“... Bir kere kararnamede mevcut Ankara ve İzmir’de Devlet dairelerinin istedikleri gazeteye serbestçe ilân vermek hükmünü bir kusur olarak ortaya koydular. Bunun hakikatte bir kusur değil, bir meziyet olduğunu şimdi okuduğum rakamlar gösterdi. Görülüyor ki, Hükümet elinde böyle bir salâhiyet olmasına rağmen hakkaniyet yolundan ayrılmamıştır, arkadaşlar. Sonra başka bir gazetenin, *Zafer* gazetesinin kararnameye konulduğunu ve 16 gün sonra da çıkarıldığını söylediler.

Arkadaşlar; *Zafer* gazetesi kararnameye konulduktan 16 gün sonra çıkarılmış, bunun hata olduğunu kabul edersek, hata böyle düzeltilmişse bu, yeni ve dürüst zihniyetin en parlak delilidir...”

Soru önergesi üzerine açılan tartışma hakkında son olarak söz alan Sırrı Atalay, ayrıcalıklar, kısıtlamalar ve farklı uygulamalara ait şu şekilde iki önemli örnek vermiştir:

“1. Ankara ve İzmir’de resmî ilânlar, Türk Basın Ortakları Kolektif Şirketi tarafından yalnız o resmi ilânı veren müessese, gazetenin ismini belirlediği takdirde o gazeteye verilmektedir. Belirlenmezse o zaman imtiyaz olmaktadır. Yani resmi ilânlar hususunda Türk Basın Ortakları Kolektif Şirketinin vazifesi isim belirlenmediği zamandır. Belirlendiği zaman oraya verilecektir. Bu büyük bir kısıtlamadır.

2. (Mesela) ‘*Yollar*’ hakkında 4. Bölge Müdürlüğünün aynı rakamları, aynı satırı ihtiva eden bir ilânı vardır. Bunu hem *Zafer* gazetesine, hem de *Ulus* gazetesine veriyor. Aynı ilân, en ufak bir farkı yoktur. *Ulus* gazetesi bu ilân için hazineye 168 lira, *Zafer* gazetesi ise 282 lira almaktadır. Sebebi? ... *Zafer* geniş satırlar halinde yazıyor fazla para alıyor, *Ulus* usulü dairesinde yapıyor az para alıyor. Demek oluyor ki, eşitlik ve hakkaniyet kaidelerine dayanmayan ve elâstiki hükümlere açık kapı bırakan kararnamede birçok noksanlar, şüpheler bulunabilir. Bizim Hükümetten temennimiz bu idi. İstiyoruz ki bunlara meydan verilmesin.”²⁸

İstanbul’da yayınlanan gazetelerin aldığı ilan ve reklam ücretlerini yakından bilen ve takip eden gazetecilere göre, İstanbul’un en büyük gazetelerinin aldığı üç aylık resmi ilan tutarı *Zafer* gazetesinin aldığı paranın neredeyse onda biri oranındadır.²⁹ Oysa Ağaoğlu, bu rakamları vermekte, hem de ilan paraları “eşit” dağıtılmakta, diyebilmektedir. “İktidara gelince insanların basireti bağlanır” deyişi, Ağaoğlu’nun bu konudaki sözlerinin tipik bir örneğidir. Bilindiği üzere ilandan amaç; “belirli bir konunun halk arasında en geniş bir şekilde yayılmasıdır.” Hâlbuki Ağaoğlu’nun belirttiği dağıtım şekli parti yanlısı bir tutumu bütün açıklığı ile ortaya koymakta, sistemdeki aksaklığı göstermektedir. Değil ülke çapında, Ankara’da yayınlandığını bile kimsenin bilmediği bir gazeteye ödenen parayla yıllardan beri İstanbul’da yayınlanıp da yurdun her köşesine dağıtılan gazetelere ödenen para arasında önemli bir fark vardır. Bu resmi ilan yolsuzluğu yıllarca sürmüş, iktidara gelen her parti kendi yanında gördüğü gazete sahiplerini devlet desteğiyle kalkındırmıştır. Bu hal, Falih Rıfkı Atay’ın “besleme basın” adını verdiği gazetelerin doğmasına ve gazetecilikle uzaktan yakından ilgisi bulunmayan kimselerin zengin olmasına yol açmıştır. DP iktidara geldikten sonra bir anda spor yazarlığından gazete patronluğuna sıçrayıp, büyük olanaklara sahip olanlar ortaya çıkmıştır. İstanbul, Ankara ve İzmir’de bu tür gazetelerin sayısı birden yükselmiştir. Tümünün baskı sayısı, İstanbul’da tanınmış bir gazetenin baskı sayısından daha azdır, ama her ay devletin on binlerce lirasını almaya başlamışlardır. Bu kapsamda *Hürriyet* Gazetesi Ankara muhabiri Emin Karakuş’un DP iktidarı dönemine ilişkin bir hatırası şöyledir;

“Günlerden bir gün, Başbakan Yardımcısı Samet Ağaoğlu ile konuşurken, bana ‘*Karakuş, neden bir gazete çıkarıp, kendi istediğini rahat rahat yazma olanağını aramazsın?*’ biçiminde bir soru sordu. ‘*Nasıl yapacağım, bu iş için para gerek...*’ deyince, Ağaoğlu’nun karşılığı şu oldu; ‘*Düşündüğün şeye bak. Biz kimlere para vermiyoruz. Sen hazırlığını yap, gerekli yardımı da biz yaparız.*’ Hiç cevap vermeden yanından ayrıldım. (Çünkü) Ağaoğlu, “besleme basına” bir yenisini daha katmak istiyordu.”

Karakuş anılarında CHP dönemine ilişkin uygulamalar hakkında örnekler vermiş, ilan ve reklamların gazetelere dağıtımını ile ilgili konulmuş olan kurallara nasıl uyulduğunu hatırlatmıştır. O’na göre; yapılacak şey çok kolaydır:

²⁸ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem IX, Cilt 5, Toplantı 1, 40. Birleşim, 7 Şubat 1951, 59-64.

²⁹ Emin Karakuş, *40 Yıllık Bir Gazeteci Gözüyle İşte Ankara*, İstanbul: Hürriyet Yayınları, 1977, 190-193.

“Resmi ilanları, resmi gazetede yayınlamak... Böylece hem iş adamları bu gazete yoluyla ilanları izlemek olanağına sahip olacaklar, hem de devlet bir yılda harcadığı resmi ilan giderlerini *Resmi Gazete* satışıyla karşılayacaktır. Yeni bir matbaa kurulabilecek ve her şeyden önce basın da kendini bu kadar tecavüzden korumuş olacaktır. Oysa bu önlem hem resmi ilanı verenin, hem de alanın işine gelmemiştir. İstanbul, Ankara ve İzmir’de irili ufaklı bir sürü gazete çıkmış, bu yolla bir sömürü düzeni kurulmuş, neredeyse her şey kapanın elinde kalır bir hale gelmiştir. Öyle günler olmuştur ki, ancak üç-beşinin adı sayılabilen 28 adet günlük gazete Ankara’da çıkmaya başlamıştır. Naylon kadrolarla devlet dolandırılmış, bu durumu herkes bildiği halde kimsenin de sesi çıkmamıştır.³⁰

Demokrat Parti yanlısı bir gazeteci olan Tekin Erer de CHP döneminde; resmi ilanların alınması, yayınlanması, bunlarla ilgili şirket ve cemiyetler kurma yolunun *Vakit* gazetesi sahibi Hakkı Tarık Us tarafından keşfedildiğini, DP iktidara gelince, ilanların dağıtımıyla ilgili olarak hazırladığı projeyi, bir kararname taslağı halinde, CHP’den de şikâyetle bulunarak, Menderes’e sunduğunu ifade etmektedir. Us’un, Menderes tarafından çok iyi bir şekilde karşılanarak, “*Merak buyurmayın. Ben bizzat tetkik edeceğim. Kararname biraz tadil edilmiş olsa bile, mutlaka çıkarılacağından emin bulunabilirsiniz*” sözleriyle yollandığını belirtmektedir. Tekin Erer’e göre, “*Eylül 1950 ve Ağustos 1951*”de çıkarılan kararnamelerin esasları, Us’un Başbakan’a sunduğu projenin benzeridir.³¹

2. İkinci Menderes Hükümeti Dönemi (9 Mart 1951-17 Mayıs 1954)

Adnan Menderes tarafından kurulan ilk hükümet 9 Mart 1951’de istifa etmiştir. İstifa dilekçesinde şu gerekçe yer almaktadır; “*Hükümetimiz, yeni bütçe ile açılan bir devrenin başında çekilmek suretiyle bugünkü şartlara göre bir kabine teşekkülüne imkân vermeyi uygun görmüştür.*” Cumhurbaşkanı Celal Bayar tarafından yeni hükümetin kurulması görevi, tekrar Menderes’e verilmiştir. İkinci defa Başbakanlığa getirilen Adnan Menderes de, 10 Mart itibarıyla yeni kabine listesini Cumhurbaşkanı’na sunmuştur.³² Yeni hükümet ve programına, 28 Mart 1951’de parti meclis grubundaki 311 milletvekilinden 244’ü lehte oy vermiştir. Söz konusu program, 1 Nisan’da meclise sunulmuş ve tenkitleri müteakip hükümet güvenoyu almıştır.³³

Mecliste hükümet programının açıklandığı ve tartışıldığı günlerde basın ortamında da “*gazete fiyatlarının artırılması*” gibi önemli bir gelişme yaşanmıştır. Buna bağlı olarak, 26-31 Mart 1951 tarihli gazetelerde bir bildiri yer almış olup; “*... 1 Nisan’dan itibaren 10 kuruş olan fiyatların 15’e, 6 kuruş olanların ise 10 kuruşa çıkarıldığı*” belirtilmektedir.³⁴ 1951 yılı yaz aylarında da hükümet gazetelerin, dergilerin ve okul kitaplarının posta ücretlerine % 300 zam yapmıştır. Böylece 15 Temmuz’dan itibaren gazete ve dergilerle okul kitaplarının her birinin 50 gramı için 10 para yerine, bir kuruş alınacaktır. Basılı kâğıt, uçak postası ile gönderilecek mektup ve fotoğrafların da ücretleri artırılmıştır.³⁵

2.1. Resmi İlan ve Reklamların Dağıtımı Hakkında Yeni Bir Düzenleme

“*Resmi ilan ve reklamların dağıtımı*” hakkında İkinci Menderes Hükümeti döneminde yeni bir düzenleme, bu defa 4 Temmuz 1951 tarihinde yapılmıştır. Bakanlar Kurulunun almış olduğu 3/1329-4 Sayılı karar, 1 Ağustos 1951 tarihli ve 7878 Sayılı *Resmi Gazete*’de yayınlanmıştır.³⁶ Kararnamenin birinci maddesi; kapsadığı kurumlar ve ücretlerin ödenmesiyle ilgilidir. İkinci maddede; “*Bu ilan ve reklâmlar yayına Ankara, İstanbul ve İzmir’deki gazete sahipleri tarafından bu işlerin bir elden idaresi maksadiyle kurulan ve ‘Türk Basın Birliği ve Ortakları Resmî İlânlar Kolektif Ortaklığı’ adı altında çalışıp muhtelif yerlerde şube ve büroları bulunan müşterek büro vasıtasıyla verilir*” denilmek suretiyle, ilanların dağıtımıyla ilgili teşkilat belirlenmiştir.

Kararın üçüncü maddesinde; “*ilan ve reklamların*” verilmesinde; siyasi mahiyette iç ve dış haberler sunup, iç ve dış siyaset üzerinde yazılmış yorumları yayınlayan gündelik gazetelerin tercih edilmesi gerektiği belirtilmektedir. Gündelik ve sabahları yayınlanan ticaret gazetelerine ise özellikleri belirtilen diğer gazetelerde yer alacak ilan ve reklâmların en fazla % 20’sinin verilebileceği kararlaştırılmıştır. Üçüncü maddenin en can

³⁰ Emin Karakuş, *40 Yıllık Bir Gazeteci Gözüyle İşte Ankara*, İstanbul: Hürriyet Yayınları, 1977, 190-193.

³¹ Tekin Erer, *On Yılın Mücadelesi*, İstanbul: Ticaret Postası Matbaası, 1963, 71-77.

³² *Zafer*, 9-10 Mart 1951.

³³ *Zafer*, 29 Mart 1951. *Ulus*, 2 Nisan 1951. Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, *Türkiye’de Çok Partili Politikannın Açıklamalı Kronolojisi*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1976, 82.

³⁴ *Akşam*, *Ulus*, *Zafer*, 31 Mart 1951. (Bildirinin yer aldığı ve imzası olan gazeteler: *Akşam*, *Ankara Akşam Haberleri*, *Cumhuriyet*, *En Son Dakika*, *Gece Postası*, *Her Gün*, *Son Telgraf*, *Son Saat*, *Ulus*, *Vatan*, *Yeni Sabah*, *Yeni İstanbul*, *Zafer*, *Zafer Akşam Postası*, *Zaman*, *Akşam Postası*)

³⁵ *Ulus*, 13 Temmuz 1951.

³⁶ *Resmi Gazete*, 1 Ağustos 1951, Sayı: 7878.

alıcı son fıkrası ise aynen şu şekildedir: “Birinci ve ikinci fıkralarda yazılı gazetelerden hangilerine resmi ilân ve reklamların verileceği Başbakanlıkça tâyin olunur.” Böylece ilan ve reklamların verilmesi tamamen Başbakanlığın takdirine bırakılmıştır. Dördüncü maddede; resmi ilan ve reklamların % 50’sinin; konuyla ilgili görevlendirilmiş kurum tarafından -ki ilgili kurum Basın Yayın Genel Müdürlüğü vasıtasıyla Devlet Bakanlığına bağlıdır-, tespit edilen gazetelere eşit olarak dağıtılacağı belirtildikten sonra; geri kalan ikinci % 50’sinin hangi gazetelere ve ne suretle verileceğinin “Başbakanlığın takdirine bırakıldığı” şeklinde bir esasa bağlanmıştır. Beşinci maddede “Kararnamenin yürürlüğe girmesinden sonra yayın hayatına başlayan ve üçüncü maddede yazılı özellikleri taşıyan gazetelere ilan ve reklamların verilebilmesi Başbakanlıkça takdir olunur” denilerek, kararnamenin yayınlanmasından sonra çıkacak gazetelere verilecek ilanların tamamen Başbakanlığın uygun görmesine bırakıldığı açıkça ifade edilmiştir.

Altıncı madde mesleki özellikteki reklamları içermektedir. Bu reklamları müesseseler uygun gördükleri gazete ve dergilerde yayınlamakta serbest olacaklardır. Ancak; bu şekilde reklam almış olan gazetenin aldığı reklamlar, dördüncü maddede belirtilen “% 50’lik prensibine” göre verilecek “ilan ve reklamlar”ın dikkate alınması suretiyle hesaplarına geçirilecektir.

Yedinci maddede ise; *Türk Basın Birliği ve Ortakları Resmî İlânlar Kolektif Ortaklığı*’nın şubesi bulunmayan yerlerdeki gazete ve dergilerden Başbakanlıkça tâyin olunanlarına verilecek ilanlar, daire ve müesseselerce doğrudan doğruya gönderileceği kararlaştırılmıştır. Sekinci madde de ise bu konuya ilişkin olan bir önceki, yani 13 Eylül 1950 Tarih ve 3/11793 Sayılı kararın yürürlükten kaldırıldığı belirtilmektedir.

Böylece Başbakanlığa sağlanan, resmi ilanların dağıtımını konusundaki takdir hakkını ve gazetelerin sınıflandırılmasını şu şekilde özetlemek mümkündür:

“İstanbul gazeteleri başlıca üç sınıfa ayrılmıştır:

- (1) Yüzde yüz hükümet yanlısı olan gazetelere imtiyazlı bir vaziyet tanınmıştır. Bunlar; *Son Posta, Son Saat, Milliyet* ve *Jamanak*’tır.
- (2) İkinci sınıf gazeteler Halk Partisi yanlısı, yahut sahibi Halk Partili olan gazetelerdir ki bunlar doğrudan doğruya resmi ilanlardan mahrum edilmişlerdir. Bunlar; *Son Telgraf, Gece Postası, Zaman* ve *En Son Dakika*’dır.
- (3) Üçüncü sınıflar, bunlar geri kalan bütün gazetelerdir ki, himayeli gazetelerin 1/3’ü kadar resmi ilan; tirajları ne olursa olsun, eşit şekilde dağıtılacaktır.”³⁷

Söz konusu kararnamede görüleceği üzere; gazete ve dergilerin yaşamasında en önemli kaynaklardan biri olan, “resmi reklam ve ilanların” dağıtımını, neredeyse tamamen Başbakanlığın takdir ve yetkisine bırakılmıştır. Doğal olarak bu durum öncelikle basın âleminde ve kamuoyunda önemli eleştirilere neden olmuştur. Mecliste sıkça gerçekleşen tartışmaların önemli bir bölümü de bu konuya ilişkindir. Nitekim, Demokrat Parti iktidarının resmi ilanlardan % 50’sini -açıkça belirtilmese de, siyasi çıkarlara göre- kendisini destekleyen gazetelere ayırıp, geri kalan bölümün kullanılmasını Başbakan’ın takdirine bırakan bu kararname, İstanbul ve tarafsız gazeteler tarafından şiddetli bir tepkiyle karşılanmıştır.

Bağımsız Muğla Milletvekili ve aynı zamanda *Cumhuriyet* başyazarı Nadir Nadi, “Yandan baskı” başlığı ile kaleme aldığı yazıda iktidarın resmi ilanların dağıtımına ilişkin tuttuğu yolun “akıla-hayale sığmadığını” açıklamakta, bunu şu sözlerle desteklemektedir:

“Yüzde yüz hükümeti tutan gazetelere ayrıcalıklı bir durum yaratılmış olmaktadır. CHP’ni destekleyen gazetelere verilecek ilanlar ise bir kalemde, düşünülüp, taşınılmadan kesilmektedir. Geri kalan gazetelere de bir ay süreyle, hükümet yanlısı gazetelerin 1/3’ü kadar ilan verilecektir. Bir aylık süre zarfında bu gazeteler izlenecek, hükümeti tenkit edenler çıkarsa, onların da ilanı kesilecektir.

“... Hangi fikir köşesinden ele alırsanız alınız, şu kararın arkasında saklı duran bozuk zihniyeti görmemeğe imkân var mıdır? Düşününüz ki, bu tedbire başvuranlar, milletin malını gaspetti diye Halk Partisi’ni suçlandıran bir partinin ileri gelen mensuplarıdır. Doğrudan doğruya millete ait olan ve milletin işi görülsün diye ayrılan bir parayı, hükümet, sırf kendini alkışlatmak uğruna kullanırsa, bu hükümet hakkında vatandaşların nasıl bir hükme varacağını tahmin etmek güç olmamalıdır.

Şu noktayı açıklamalıyım ki, bu satırları resmi ilanlar bahsinde bizim gazeteyi gadre uğramış saydığım için yazıyor değilim. Bilakis bizi birinci kategoriye almadığından ötürü hükümete teşekkür borçluyum...”³⁸

³⁷ *Cumhuriyet*, 2 Ağustos 1951.

³⁸ Nadir Nadi, “Yandan Baskı”, *Cumhuriyet*, 2 Ağustos 1951.

Nadir Nadi, yılda iki milyon liraya mal olan resmi ilanları gazetelere dağıtmaktansa “Resmi Gazete”de yayınlanması fikrini 1950’de Samet Ağaoğlu’na söylemiş olduğunu, Ağaoğlu’nun ise bu yöntem ile “*fikir hayatının gelişmesine*” yardım kararında oldukları cevabını verdiğini belirterek, şöyle devam etmektedir; “*Fikir hayatının gelişmesi derken, meğer dostum sadece kendi fikirlerini kastediyormuş. Bunları öven gazetelere bol keseden yardım; övmeyen veya tenkit edenlere de ekonomik baskı cezası. Böyle fikir hayatına can feda demez misiniz? Böyle demokrasi anlayışına kurban olmaz mısınız?..*”³⁹

Söz konusu kararname üzerine CHP Meclis Grubunun hazırladığı gensoru önergesi, 1951 yılı Ocak ayından itibaren hükümetin, Türk basınına çıkardığı zorlukları içermesi bakımından önemlidir:

“- Ocak 1951 de başgösteren kağıt buhranı karşısında, Cemal Reşid Eyüboğlu, Bütçe Komisyonunda Başbakan’dan gazeteleri müşkül durumda bırakmamak için ne gibi tedbirler alındığını sormuştur. Bu soruya Başbakan adına cevap veren Samet Ağaoğlu, gazetelerin yaptıkları müracaatın gözönünde tutulduğunu ve fiyatların artmaması için lazım gelen tedbirlerin alınması hakkında İşletmeler Bakanına direktifler verildiğini bildirmiştir. Fakat 27 Ocak’ta kağıt fiyatı 65 kuruştan 80 kuruşa çıkmış ve İşletmeler Bakanı İstanbul’da yaptığı basın toplantısında, keyfiyeti gazetecilere bildirerek, fiyatların artmasını önleyemeyeceğini açıklamıştır. Vaktinde döviz tahsis edilerek kağıt ithali temin edilemediğinden ve İzmit Fabrikası da kağıt ihtiyacının % 43’nü temin edebildiğinden, kağıt kontenjanı tükenmiş, böylece gazeteler büsbütün sıkıştırılmıştır.

- Posta ücretleri dört misli artırılmış, uçak postaları dokuz kuruştan 20 kuruşa çıkarılmış ve gazeteler büsbütün müşkül vaziyette bırakılmıştır.

- 1329 Sayılı Kararname ile gazetelerin yaşamasında büyük rolü olan resmi ilan tevziyatının korkunç bir hercümerce tabi tutulması ise memleket gazetelerinden bir çoğunu iflasa sürüklemektedir. Devletin iki milyon lira vererek basının gelişmesini amaç tutan resmi ilan meselesi sadece muvafakat gazetelerine paylaştırılmağa kalkışılmıştır...”⁴⁰

Resmi ilanların dağıtım şekliyle ilgili olarak Gazeteciler Cemiyeti de, Başbakan’a şöyle bir telgraf çekmiştir:

“Resmi ilanların tevzii tarzına dair hükümetin son neşrettiği bir kararnamenin Başbakanlığa verdiği bir selahiyetle, hazineden ödenen ücretlerin gazeteler arasında neşriyatında hükümete taraftar olup olmamak bakımından bir tevzie tabi tutulduğu hayretle görülmüştür.

Basın hürriyet ve istiklaline makus tesiri aşkar olan ve ilan ücretinden kısmen veya tamamen mahrum bırakılmış gazetelerden bir çok azamızın işinden çıkarılmasına da sebebiyet veren bu kararname ve onun tesis etmek istediği bu mahzurlu himaye sisteminin hemen tatbikten kaldırılmasını, matbuat hürriyeti uğrunda bunca mücadelesi kaydedilmiş olan Demokrat Parti Hükümeti Başbakanından ehemmiyetle rica ederiz. Saygılarımızla, Gazeteciler Cemiyeti Reisi, Burhan Felek”⁴¹

Söz konusu gelişmenin bir de iktidarı destekleyen basın cephesinden nasıl görüldüğünü, *Siyaset* gazetesinde konuyla ilgili olarak yapılan açıklamadan anlamaktayız:

“Bütün resmi ilanları bünyesinde toplayacak bir devlet gazetesinin her gün en az 16 sayfa çıkması gerekmektedir. Bu 16 sayfayı basacak gazetenin yıllık olarak tüm masrafları yaklaşık 1,5 milyon lirayı bulacaktır. Oysa senede bütün gazetelere verilen ilan bedeli 1,5-2 milyon lira arasındadır.

Gazetelere verilen ilanların % 75’inin parası, devlet hazinesinden değil müteahhitler tarafından ödenmektedir. Parayı ihaleyi üzerine alan, işi yaptırın müteahhit hükümet eliyle gazeteğe vermektedir. Hükümet sadece aracıdır. Para A faslından ödenip, B faslından tahsil edildiği için devletin cebinden çıkıyor gibi gözükmektedir.

Dünyanın her yerinde gazetelerin iyi çıkması için hükümet matbuata yardım eder. Böylece gazetelerin iyi çıkmasıyla devlet halka karşı vazifesini yerine getirmektedir. Hükümetlerin gazetelere yardımı bir nevi kamu hizmetidir. Özellikle Türkiye gibi okur-yazar oranının % 30 olduğu ve bu oranın artırılmasında gazetelerin önemli rolünün olduğu ülkelerde bu bir zorunluluktur. Hükümet ülkedeki tüm gazetelere en pratik şekilde destek verme imkanına kavuşmaktadır. CHP hükümetin geliştirdiği tedbirlere kızdığında, bu tür dedikodulara başvurmaktadır.”⁴²

Nihayet 4 Ağustos 1951’de Trabzon Milletvekilleri Cemal Reşit Eyüboğlu ve Hamdi Orhon, Ordu Milletvekili Yusuf Ziya Ortaç ve Mardin Milletvekili M. Kamil Boran; Meclis Başkanlığı’na, Başbakan’ın cevaplandırmasına

³⁹ Nadir Nadi, “Yandan Baskı”, *Cumhuriyet*, 2 Ağustos 1951.

⁴⁰ *Cumhuriyet*, 4 Ağustos 1951.

⁴¹ *Cumhuriyet*, 5 Ağustos 1951.

⁴² Tekin Erer, “Milletvekillere Açık Mektup”, *Siyaset*, 20 Temmuz 1951, Sayı: 23.

ilişkin olan şöyle bir gensoru önermesini vermişlerdir: “*Kâğıt sıkıntısı nedeniyle gazetelerin karşılaştığı zorlukların giderilebilmesi için gerekli tedbirlerin alındığı; basın özgürlüğünün sağlanıp korunabilmesi için her türlü maddi ve manevi yardımın yapılmasının hükümet tarafından bir düstur olarak kabul edildiği; resmi ilanların da adil bir şekilde dağıtılması konusunda hükümetin hassas davranacağını belirtildiği, ayrıca 2 Şubat tarihli sözlü soru vesilesiyle başbakan yardımcısının da aynı noktalarda aynı taahhütlerde bulunduğu.*” Ancak tüm bunlara rağmen; ilan dağıtımı hakkındaki son kararnamenin ve uygulanma şeklinin basın özgürlüğünü tehdit eder nitelikte olduğu belirtilmiş, konunun yanıtlanması istenmiştir. Önerge, iç tüzük gereği parti grubunda müzakere edilmiş, DP Meclis Grubu’ndaki müzakereler sırasında da Başbakan Adnan Menderes “*Arttırma ve Eksiltme Kanunu’na göre resmi ilanların neşir ve tevzi salahiyetinin hükümete ait olduğunu*” tekrar etmiş ve “*İktidar değişinceye kadar resmi ilan tevziyatını bu esaslar dâhilinde yapan, partilerin resmi organlarına ve dolayısıyla partilerine senede 750 bin lira irat eden bir partinin, iktidardan ayrıldıktan sonra böyle bir mevzuu gensoru halinde meclise getirmiş olmasını hayretle karşılamış olduğunu*” söylemiştir.⁴³

DP iktidara geldikten sonra resmi ilanların dağıtımı ile ilgili gelişmelere kısaca bakıldığında; ilan dağıtımının belirli ölçülere göre daha iyi biçimde yürütebilmek için önce bir Bakanlar Kurulu kararnamesi çıkarılmış ve ilanların dağıtımı ile ilgili şirketin adı 1950’de “*Resmi İlanlar Şirketi*” olarak değiştirilmiştir. Ancak basında kimi eleştirilerle karşılaşılınca aradan bir yıl geçmeden bu sisteme son verilmiştir. 1951’de yayımlanan yeni bir kararname ile “*resmi ilanların hükümet aracılığı ile ve hükümetin belirlediği ölçülere göre dağıtılması esası*” getirilmiştir. Bununla gazeteler, büyük ve küçük diye iki gruba ayrılmıştır. Ancak ilanların çoğunun büyük gazetelere verilmesi gibi bir zorunluluk öngörülmemiştir. Aksine küçük diye nitelenen gazetelere ve İstanbul dışındaki taşra gazetelerine daha çok ilan verilebilecektir. Kısacası, iktidar karşıtı kabul edilen basına resmi ilan verilmeyecektir. Bu uygulama ile yayınlarını ancak resmi ilanlar alarak, devlet hazinesinden aktarılan paralarla sürdürebilen, “*besleme basın*” olarak adlandırılan gazete türü yaratılmıştır. Bu sistemin kabul edilmesiyle artık iyice bozulan iktidar-basın ilişkileri, DP’nin iktidarda bulunduğu sürece de düzeltilenmemiştir. Üstelik aktarılan devlet parasıyla varlıklarını sürdüren bu basın türü de, toplumsal ve kültürel yaşamda çeşitli sorunlar doğurmuştur. Bu arada Ankara’daki *Zafer* gazetesi gibi İstanbul’da da Demokrat Parti sözcülüğünü yapacak ikinci bir gazetenin çıkartılması için girişimlerde bulunulmuştur. Başbakan Menderes’in bu durumu olumlu karşılamasına karşın diğer bir yayın organına gerek görülmemiş, ancak İş Bankasından alınan kredi ile İstanbul’da *Akın* adlı yeni bir gazetenin çıkartılması sağlanmıştır. Böylece *Akın*, besleme yönteminin tipik bir ürünü olmuştur.⁴⁴

Bu şekilde düşünceler olduğu gibi, *Akın* gazetesine yönelik görüşler hakkında bazı önemli detaylar da gazete sahiplerinden Tekin Erer tarafından açıklanmaktadır. Erer’in belirttiğine göre; *Akın* gazetesi ayda 8-10 bin liralık resmi ilan almaktadır. Zaten herhangi bir şahıs gazete çıkartsa, Başbakanın aracılığı olmasa, normal mevzuat içersinde ve yürürlükte olan kararnameye göre bu miktarda ilan alması mümkündür. Bunun yanında DP’nin veya Başbakan’ın -*birçok çevrelerce bilinenin, yazılanın aksine- Akın’a* maddi bakımdan tek faydası olmamıştır. Tüm bunlara rağmen *Akın* aleyhinde yapılan yayınlar, burada çalışanların bile çok zengin oldukları izlenimini yaratmıştır. Başbakan’ın örtülü ödenekten yüzbinlerce lira yardımda bulunduğu rivayetleri de yaygın bir hal almıştır.⁴⁵

Resmi ilanların gazetelere dağıtımı konusunda görüşlerini açıklayan *Ulus* başyazarı, CHP’li Nihat Erim de, konunun tarihi sürecinden bahsettikten sonra, yapılan son düzenlemelere göre; hükümete muhalefet eden gazetelerin ilanlarının kesildiğini, azaltıldığını, hükümete “*alkış tutan*” ve muhalefete hücum eden gazetelere daha fazla ilan verildiğini öne sürmektedir. Meselenin hukuki olarak izahının iktidar tarafından; “*...Mademki resmi ilan ücretleri devletten çıkmaktadır, hükümete hücum eden gazeteler bu ilanlarla beslenmeyi beklememelidir*” şeklinde yapıldığını iddia eden Erim’e göre; “*... Resmi ve hususi ilanların gayesi, herhangi bir şeyi halka duyurmak, ilgililere duyurmaktır. Bu duyurma işi ne kadar geniş yapılabilirse maksada o derece yaklaşmıştır...*” Bunun için, eğer gazeteler arasında bir tercih yapmak zorunluluğu varsa, elbette en çok satılan gazetelerin tercih edilmesi gerekmektedir. Sonuçta Erim, görüşlerini şöyle özetlemektedir:

⁴³ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem IX, Cilt 10, Toplantı 2, 23 Kasım 1951, 171-172.

⁴⁴ Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi*, 4. Kitap, 2. Bölüm, Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye, 14 Mayıs 1950-27 Mayıs 1960, Ankara: Bilgi Yayınevi, Birinci Basım, 1999, 106-107.

⁴⁵ Erer, *On Yılın Mücadelesi*, 111-112; Tekin Erer, *Akın*’la ilgili şu hususu da hatırlatmaktadır: “*Ne gariptir ki, Yassıada’da tahsisatı mesture davasında, bize besleme gazete ismini takan gazetecilere binlerce lira ödendiği meydana çıkmış, fakat Akın’a bir kuruş ödenmediği anlaşılmıştır.*” (Örtülü ödenekten *Akın*’a 23.000 lira ödendiği görülmektedir. EK-2)

“... Resmi ilanlar işinde tevzi bakımından hükümete veya tek tek bakanlara yahut resmi müesseselere bir takdir yetkisi tanınmıştır. Fakat unutmamak lazımdır ki, *‘takdir ile keyfilik’* aynı mefhumlar değildir. Danıştay, takdir hakkını keyfilik şeklinde anlayarak verilmiş olan idari kararları iptal etmektedir. Devletin parasını alkışçılara dağıtmak takdir hakkına girmez, keyfilikle izah olunabilir. Hukuk devletinde hiçbir makamın, hiçbir şahsın karar ve fiilleri bir hukuk ve adalet denetiminin dışında kalmaz. Resmi ilanlar gazetelere verildiği zaman makbul ve hukuk bakımından savunulması mümkün olan tek hareket tarzı, en çok satış yapan, yani en çok okunan gazeteleri tercih olabilir. Bu şekilde hareket etmek veya gazeteleri satış ve okunma farkı gözetmeksizin eşit tutmak şöyle dursun, en az satanların tercih edilmesi, resmi ilan paralarını tahsis edildiği maksadın dışında sarf etmektir.”⁴⁶

Ülke basını hakkında iktidarın düşünceleri; 30 Mart 1952 tarihinde, İstanbul’da Park Otel’inde yapılan geniş kapsamlı bir basın toplantısında, Başbakan Adnan Menderes tarafından dile getirilmiştir. *“Milliyet, Son Posta, Son Saat, Akın, İstanbul Ekspres, Son Telgraf, Gece Postası, Vakit, Son Dakika, Zaman, Hergün, Jamanak, Fransızca İstanbul, Vima, Journal Dorian, Apoye Matini, Marmara, Tahidromassalom ve Mizah”* gazeteleri sahiplerinin ve yazı işleri mensuplarının katıldığı bu toplantıda memleket ve basın meseleleri üzerinde samimi bir ortamda görüşmeler yapılmıştır.⁴⁷ Başbakan Adnan Menderes, *Vakit* gazetesi sahibi Hakkı Tarık Us’un ilettiği resmi ilan ve reklamlar hakkında gazetecilerin beklentisine, şu şekilde yanıt vermiştir;

“... Basının inkişafı yolunda hep birlikte gayret sarf etmemiz yerinde olacaktır. Gazetelerimizi muhtelif bakımlardan nispeten müsavi bir vaziyete getirmek için gayretler sarfı lazım geldiğini görüyorsunuz. Bu sahada resmi ilanların bir kısım gazeteleri himaye ettiği söyleniyor. Gazetelerin resmi ilanlardan faydalananlar veya faydalanmayanlar diye iki kısımda mütalaa edilmesini, müstakiller ve esir gazeteler diye bir tefrik yapılmasını katiyen doğru ve caiz görmüyorum. Basın hürriyeti yukarıda da arz ettiğim gibi büsbütün başka bir meseledir. Resmi ilanların gazetelere verilmemesi, ilk bakışta çok cazip bir teklif gibi gözükür hâlbuki hakikatte manzara bambaşkadır. Birçok gazeteciler muhtelif şartlar neticesi olarak resmi ilanlar desteğinden mahrum kaldıkları takdirde eğer intişar sahasından çekileceklerse, hasbi (*gönüllü*) gibi gözükür böyle bir teklifin başka sebeplere dayanabileceği bir ihtimal olarak zihinlerde belirebilir. Bizim tuttuğumuz yol Türk basınına darlaştırıcı yol değil, tam aksine genişletici yoldur. Birkaç yüz binlik Türk basını tirajının birkaç milyona yükseltilmesi gayesini güden yoldur. Resmi ilanlar bu bakımdan, basınıımızı demokratik inkişafımızla aynı ayarında süratli bir inkişafa mazhar kılmak için ele alınmıştır. Münakale ve tevzi (*Ulaşım ve dağıtım*) kolaylıkları ve ucuzluğu gibi diğer tedbirler, bunu takip etmelidir. Bu tedbirlerin iyi seçilmesinde sizlerin de yardımınıza mazhar olmak, bizim için doğru yolu bulmanın teminatı olur.”⁴⁸

Başbakan’ın son sözlerinde de görüldüğü gibi resmi ilan ve reklamlara ilişkin uygulamada, hükümetçe geliştirilen kararlara ve tedbirlere aynen sadık kalınacaktır. Yani dolaylı olarak Başbakan; *“Hükümet ne derse o olur, o yol doğrudur...”* demiş ve konuyu, Türk basınının gelişmesi için alınan tedbirlere bağlamıştır.

Daha önceleri fazla resmi ilan alan gazetelerden bu imkanın kesilmesi, basında hükümete karşı yeni bir hücum bahanesini oluşturmuş, bu defa da *“... Demokrasinin Menderes’le yürüyemeyeceği, hürriyetlerin baltalandığı, irticanın hortladığı, memleketin geriye gittiği...”* iddiaları başlamıştır. CHP sözcüleri de bağımsız basının bu yazdıklarını onaylamaktadır. Menderes ise bu iddialara; 7 Nisan 1952 tarihinde düzenlenen Antalya DP İl Kongresinde şu cevabı vermiştir: *“Bir avuç insan, kısa bir zaman uzak kaldıkları ikbale kavuşmak için hakikate göz yummayı itiyat edinmiş olarak görünüyorlar...”*⁴⁹

Resmi ilanların dağıtımını hakkında başta Başbakan olmak üzere hükümetin diğer üyelerinin yaptıkları açıklamalar, muhalefeti bir türlü tatmin edememiştir. Bu kapsamda, 30 Mayıs 1952 tarihinde meclis gündemine; *“Van Milletvekili Ferit Melen ve iki arkadaşının, resmî ilân tevziyatındaki yolsuzluk dolayısıyla Başbakan Yardımcısı Samet Ağaoğlu hakkında soruşturma yapılmasına dair önergesi”* getirilmiştir.⁵⁰ Önergede Ferit Melen; öncelikle hükümetin konuya ilişkin olarak yayınladığı kararnamenin ilgili diğer kanunlar ve mevzuatla çelişkilerini belirtmiştir. Kararname hükümlerine göre resmi ilan dağıtım işinin tam anlamıyla hükümetin tekelinde olduğunu ve bunu dilediği gibi kullandığını ifade etmiştir. Hatta konunun artık herhangi bir gizliliğinin de kalmadığını, karanlık bir oyun haline geldiğini vurgulamıştır. Samet Ağaoğlu ise söylenenlerin ve kararname hakkında yapılan değerlendirmenin hatalı olduğunu, başta Cumhurbaşkanı olmak üzere diğer

⁴⁶ *Ulus*, 3 Ekim 1951.

⁴⁷ *Zafer*, 31 Mart 1952.

⁴⁸ *Siyaset*, 5 Nisan 1952, Sayı: 58.

⁴⁹ Erer, *On Yılın Mücadelesi*, 102-103.

⁵⁰ *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem IX, Cilt 15, Toplantı 2, 78. Birleşim, 30 Mayıs 1952, 400-425.

hükümet üyelerinin bunu imzaladıklarını belirterek, yapılan suçlamanın yersiz olduğunu ifade etmiştir. Daha sonra söz alan Sırrı Atalay; bazı rakamsal açıklamalarda bulunarak, Ağaoğlu'nun kelime oyunları ile iktidarı haklı çıkarmaya çalıştığı üzerinde durmuştur. Kırşehir Milletvekili Osman Bölükbaşı'nın dile getirdiği hususlar ise, “resmi reklam ve ilanların dağıtımında” gerçekten büyük öneme sahiptir. Özellikle tarih aralıkları ve belirli gazetelere yapılan yardımlar hakkındaki değerlendirmeleri dikkat çekicidir. Meclis görüşmeleri sonunda; Ferit Melen, Sırrı Atalay ve Hüsnü Akyol tarafından verilen ve müzakeresi yapılan önerenin, Meclis İç Tüzüğü'nün 171 nci maddesine dayanılarak dikkate alınıp alınmaması oylanmış ve reddedilmiştir.⁵¹

Diğer taraftan bağımsız gazetelere yönelik önemli bir iddia, 27 Aralık'ta düzenlenen DP Adana İl Kongresinde, Cihat Baban (DP İzmir M. 1950-1954, DP-Bağımsız-HP İzmir M. 1954-1957) tarafından ortaya atılmıştır. Baban, İstanbul'da yayınlanmakta olan beş tarafsız gazetenin *Hoffer İlanlık Şirketi* ile olan ilişkilerinden bahsetmiş, söz konusu gazetelerin yeterli derecede özel ilanlarla kazanç sağladıklarından, resmi ilan verilse dahi basamayacaklarını söylemiştir.⁵² Daha önce tüm resmi ilanların da bu şirket tarafından dağıtıldığını, bu imkân elinden alınca şirketin zarara uğradığını, şirketin İsrail ile bağlantısının olduğunu, İstanbul'da yayınlanan beş büyük gazetenin de, yayın politikaları bakımından dolaylı olarak bu şirketin sözünden çıkamayacağını belirtmiştir. Başta Cumhuriyet olmak üzere diğer İstanbul gazeteleri de tam bir iftira kabul ettikleri bu sözlerin, Baban tarafından süratle geri alınmasını veya ispat edilmesini bildirmişlerdir. Aksi takdirde Baban'ı şeref ve haysiyetten yoksun bir milletvekili olarak kabul edeceklerini belirtmişlerdir.⁵³ Daha da ileri giderek, Baban'a cevaplandırması amacıyla şu soruları yöneltmişlerdir;

“İlanlık Şirketi İkinci Cihan Harbinde ve sonra bizim gazetelerden, ne şekilde, ne zaman şu tarafı himaye et, bu tarafı himaye et gibi bir talepte bulunmuş ve bizler buna itaat etmişizdir? Yabancı sermayelerin hizmetine amade olarak yaptığımız neşriyat nelerdir, hangileridir, hangi tarihlerde çıkmıştır? Bize verildiğini iddia ettiği direktiflerden bir tekinin olsun metnini, yahut mealini, yahut sadece tarihini istemek en tabii hakkımız değil midir?”⁵⁴

Cihat Baban'ın, söz konusu sorulara yanıtları ve *Cumhuriyet*'in her birini aydınlatmaya yönelik açıklamaları gazetede ayrıntısıyla yer almıştır. *Cumhuriyet*, sorduklarına halen cevap alınamadığını, Cihat Baban'ın iddialarını ispat edemediğini ve bunun beklendiğini belirterek yazıya son vermiştir.⁵⁵ Karşılıklı yapılan bu tartışmada da görüldüğü üzere; resmi veya özel ilan dağıtım işi Tek-Parti döneminden sonra, Demokrat Parti iktidarı süresince de çözülememiş ve hatta daha da içinden çıkılmaz bir hal almıştır. İktidarın henüz iki yılı yeni dolmaya başladığı halde, konuya ilişkin üç resmi kararname çıkmış ve sorun giderilememiştir. Temel mesele; iktidarı destekleyen veya desteklemesi beklenen, tirajı çok düşük de olsa bir çok gazeteye, dağıtım yapılan ilanlardır. Konu meclise de bu iki yıllık süreçte bir çok defalar getirilmiş, ancak herhangi bir çözüm üretilmemiştir. Sadece ilgili bakanın açıklamalarıyla geçiştirilmiştir. Oysa, ilanlar günümüzde de olduğu gibi kamuoyunu önemli ölçüde etkileyen basın-yayın organlarının hayatta kalabilmesi, varlığını devam ettirebilmesi ile ilgili hassas bir husustur.

Nitekim Başbakan Adnan Menderes, 24 Ekim 1953'te Seyhan Barajının açılış töreninde her zaman olduğu gibi sözü resmi ilan ve reklamların dağıtımına getirerek, şunları hatırlatmıştır:

“... Halk Partisi, resmi ilanların tevzi suretini matbuata görülmemiş bir şiddette baskının delili gibi göstermek hünerini icad etmiştir. Biz resmi ilanları muayyen prensiplere göre dağıtmaktayız. Gazete vardır ki, kendi ilan ettiği gibi tarafsız değil, hatta muhalif de değil, tam manasıyla düşmanca neşriyatı bir gün dahi eksik etmediği halde bugüne kadar o gazeteye ilan vermekteyiz. Dahasını söyleyeyim resmi ilanlar baskısı mı? Eski zamanları bırakınız, çünkü eski zamanlarda Ankara'da *Ulus*'tan başka gazete çıkarmak bile yasaktı. Resmi ilanlar yüzde yüz *Ulus*'un inhisarı (tekeli) altındaydı. İktidara gelinceye kadar *Zafer* gazetesine ilan vermediler. *Ulus* tamamen beslemedir. *Ulus*'a ne hacet, Halk Partisi'nin dahi iliğine kemiğine kadar millet kesesinden beslenmiş bir parti olduğundan kimin şüphesi vardır? Hal böyle iken resmi ilanlar mevzuunda başkaları için ne yüzle besleme tabirini kullanabilirler, buna hayret etmemek mümkün değildir. Beslemenin beslemesi olan *Ulus* gazetesine kendilerini besletenlerin cüretlerine hayret etmemek elden gelmez...”⁵⁶

⁵¹ *Zafer*, 31 Mayıs 1952; *Cumhuriyet*, 31 Mayıs 1952.

⁵² Söz konusu şirket hakkında açıklayıcı bilgi edinmek için, *Kobi Efor Dergisi*, Ekim 2018, “İlanlık Reklam Ajansı, 109 Yaşında” başlıklı röportaja bakınız. Röportajı hazırlayan: Deniz Yanıktaş.

⁵³ *Cumhuriyet*, 29 Ekim 1952.

⁵⁴ *Cumhuriyet*, 1 Kasım 1952.

⁵⁵ *Cumhuriyet*, 6 Kasım 1952.

⁵⁶ *Cumhuriyet*, 25 Ekim 1953; *Zafer*, 25 Ekim 1953.

2.2. Resmi İlan ve Reklamların Dağıtım Hakkında Yeni Tedbirler

Başbakan Adnan Menderes, resmi ilan ve reklamların dağıtım konusunda, Adana konuşmasındaki görüşteyse de; Bakanlar Kurulu tarafından 11 Kasım 1953'te resmi ilan ve reklamlara dair yeni bir kararname çıkarılmıştır. Bir öncekini yürürlükten kaldıran, 4/1696 Sayılı Kararname; 12 Kasım 1953 tarihli, 8555 Sayılı *Resmi Gazete*'de yayınlanmıştır.⁵⁷

Kararnamenin birinci maddesinde; resmi ilan ve reklâmların, fikir ve görüş farkı aranmaksızın gündelik gazetelere verileceği belirtilmektedir. Ancak bu gazetelerin; siyasi karakterleri, fikirleri ve verdikleri haberlerin genellikle kamu menfaatine hizmet eder nitelikte ve bunu gözeten özelliklere sahip olması gerektiği vurgulanmaktadır. İkinci maddede; ilan verilecek gazetelerin "*en az altı aylık yayın hayatını doldurmuş olması*" gerektiği esası getirilmektedir. Ancak etkili ve sağlam bir gazetenin çıkarılabilmesi için gerekli şartlara sahip ve bu amaçla yeterli bir tesise sahip olan, kendi imkânlarıyla varlıklarını en az bir sene sürdürebilecek gazeteler bu esastan muaf tutulabileceklerdir. Üçüncü maddede, ilan verilmeyecek gazetelerin genel özellikleri belirtilmektedir. "*Cumhuriyet ve medeniyet düzenini sarsıcı tahrik ve teşviklerde bulunan; vatandaşlar arasında ayrılık, husumet uyandırmağa çalışan; milli birlik ve dayanışmayı tehdit edici davranan; müstehcen yayın ve şantaj yapan gazetelere ilan verilmeyecektir.*"

Dördüncü maddede; resmi ilanların ve reklamların, gazetelerin belirlenecek kategoriye göre verileceğini aynı kategoriye mensup gazeteler arasında ise fark gözetilmeyeceğini belirtilmektedir. Bu madde yayınlanan kararnamenin en can alıcı maddesidir. Zira kategoriler ve her kategori için tayin edilecek oranlarla ilanların gazetelere verilmiş yolları Başbakanlıkça vazifelendirilecek bir komisyon tarafından tespit edilecektir. Böylece resmi ilan ve reklamların dağıtımını tamamen Başbakanlığın kontrolü altına girmiştir. Kategoriler; gazetelerin baskı miktarları (tirajı), asgari net satışları, ebatları ve fiyatları esas olarak alınarak ve en çok dört çeşit halinde tespit olunabilecektir. Aynı kategoriye sahip gazeteler arasında fark olmayacağı da belirtilmek suretiyle dağıtımın eşit şartlarda yapılacağı vurgulanmak istenmiştir. Beşinci maddede; söz konusu kararnamenin yayınlanmasıyla birlikte, 4 Temmuz 1951 Tarih ve 3/13294 Sayılı kararnamenin, yürürlükten kaldırıldığı; altıncı maddede ise bu kararnamenin yayın tarihi itibarıyla, yani 12 Kasım 1953'de yürürlüğe gireceği belirtilmektedir.

Yine aynı konuyla ilişkili olarak; 21 Kasım 1953 tarihli *Sicilli Tescil Gazetesi*'nde yer aldığına göre "*Türk Basın Birliği ve Ortakları Kollektif Şirketi*" kendisini feshetmiş ve "*Türk Basın Birliği Resmi İlanlar Limited Ortaklığı*"nı kurmuştur. Kuruluş amacı ise şu şekildedir;

"Resmi ilanların ve reklamların hükümetçe verilecek talimat dâhilinde gazeteler arasında tevziine tavassut etmek (*aracı olmak*), '*resmi ilanların tevzii ile hükümet meşgul olmadığı ve bu işle ilgilenmediği takdirde gazete ismi tasrihi suretile gelen ilanları ismi geçen gazetelere vermek, isim tasrih edilmeden gelen ilanları ise hissedarları arasında santim esasına göre müsavatan taksimini temin etmek*', ortaklığın tevziine tavassut ettiği resmi ilanlara ait ücretlerin tahsilini sağlamak, tahsil edilen bu ilan ücretlerini ilan basan gazeteler adına müşterek veya münferit açılacak ve tahsil edildiği zaman ödenecek borç sayılacak bir veya müteaddit cari hesaba kaydetmek ve fıkrasındaki cari hesap matluplarından tahsil edilen paraları 27. maddeye aykırı olmayacak (*bu madde ortaklığın resmi makamlar ve üçüncü şahıslara karşı sorumluluklarını düzenlemektedir*) ve bir gazetenin koyduğu ilan ücretlerini aşmıyacak surette müstahaklarına tevzi ve tediye etmek..."⁵⁸

1953-1957 yılları arasında, resmi ilan ve reklamlarla ilgili olarak başka bir kararname çıkmamış, ancak kamuoyunda, basında ve meclis görüşmelerinde konu sıkça dile getirilmiş ve tartışılmıştır. Dönemin basınından izlendiği kadarıyla, resmen tartışılmayan hususlar da "*fısıltı gazetesi*" mahiyetinde yayılma imkânı bulmuştur.

Bu arada 7-9 Mart 1954 tarihlerinde yapılan hararetli meclis görüşmeleri sonrasında; "*Neşir yoluyla veya radyo ile işlenecek bazı cürümler hakkındaki kanun tasarısı*" kabul edilmiş ve 1950 yılında çıkartılan 5680 Sayılı Basın Kanunu, seçimlerden hemen önce önemli değişikliklere uğramıştır. Buna ilave olarak eski kanunun 36. Md. de değiştirilmiştir.⁵⁹ Ayrıca bu esnada Türk Ceza Kanunu, 161. Md.'de yapılan düzenleme de tamamen basın

⁵⁷ *Resmi Gazete*, 12 Kasım 1953, Sayı: 8555.

⁵⁸ Fatma Gökçen Atuk, "Medya ve İktidar İlişkisi Bağlamında Demokrat Parti'nin İlan ve Reklam Politikaları", (Sicilli Tescil Gazetesi No: 50285), *Erciyes İletişim Dergisi*, Cilt 7, Sayı 1, Ocak 2020, 546.

⁵⁹ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre IX, Cilt 29, İçtima 4, 7 Mart 1954, 386-431; 8 Mart 1954, 451-526; 9 Mart 1954, 530-572. *Resmi Gazete*, 17 Mart 1954, Sayı: 8660; "6334 Sayılı Kanun, *Neşir Yoluyla veya radyo ile işlenecek bazı cürümler hakkında Kanun*, Kabul Tarihi: 9 Mart 1954", "6337 Sayılı Kanun, *Basın kanununun 36. Maddesinin değiştirilmesi hakkında Kanun*, Kabul Tarihi: 9 Mart 1954"

yoluyla işlenebilecek suçlara yöneliktir.⁶⁰ Böylece 1954 yılından itibaren Basın ve Ceza Kanunlarında yapılan kısmi değişikliklerle, basının ceza alması kolaylaştığı gibi verilen cezaların miktarı da artırılmıştır. Söz konusu değişiklikler sadece hukuki alanla sınırlı kalmamıştır. Hükümet, resmi ilanların dağıtımını gibi mali olanakları kullanarak da basın üzerinde etkili olmayı denemiştir.⁶¹ DP bu yolda ilerledikçe, basın da yeni yollar bularak muhalefet yapmaya devam ettiği gibi CHP’ye sempatisi olmayan basın bile DP karşıtlığına yönelmiştir.⁶²

3. Üçüncü Menderes Hükümeti Dönemi (17 Mayıs 1954 - 9 Aralık 1955)

Adnan Menderes’in kurmuş olduğu yeni hükümet 17 Mayıs’ta teşkil edilmiş, ilk toplantısını da aynı gün yapmıştır. Hükümet programı, 24-26 Mayıs 1954 tarihlerinde Meclise sunulmuştur. 541 milletvekilinden, 520’si oylamaya katılmış 491’i lehte oy vermiş, böylece yeni kurulan hükümet güvenoyu almıştır.⁶³

Düzenli olarak tuttuğu notlarında (Haziran 1954) Nihat Erim, yeni yapılan milletvekili seçimlerinden hemen sonraki gelişmeler çerçevesinde basının durumunu şöyle açıklamaktadır:

“Adnan Menderes’in demokrasiye ve siyasi ahlaka en ağır uygulaması, gazetelere yaptığı muameledir. Resmi ilanlar, kredi, döviz kolaylığı yolundan gazeteleri satın almıştır. Bu durumda, piyasaya bir sürü satışı dahi olmayan gazete çıkmış, bunlar ayda 10 ila 20 şer bin liralık resmi ilan alımına başlamışlar ve devam etmektedirler. Resmi ilana muhtaç olmayan bazı zengin ve satış oranları yüksek olan gazeteler ise değişik usullerle yaptırım altına alınmıştır.”

Erim, resmi ilanlara ihtiyacı fazla olmayan, tirajları yüksek *Hürriyet*, *Cumhuriyet*, *Vatan*, *Akşam*, *Yeni İstanbul* ve *Yeni Sabah* gazetelerinin durumları hakkında da detaylı bilgiler vermektedir. O’na göre Menderes’in memlekete en büyük kötülüğü; kalem sahiplerini satılır, kiralanır olmaya alıştırmasıdır. Özellikle resmi ilan olayı, tamamen tenkidi azaltmak, denetimi kaldırmak ve menfaat sağlamak için uygulanmaktadır. Başbakan, meclis görüşmelerinde de bu durumu açıkça dile getirmektedir. Resmi ilanlar keyfi olarak dağıtılmaktadır. Başbakan çok kızdığı gazetelere hiç ilan dağıtmamakta, satışı çok az olan, fakat kendisine dalkavukluk eden gazetelere ayda 10 ila 20 bin lira arası ilan parası vermektedir. İstanbul ve Ankara’da satışları 3-5 bin hatta daha az olan 10-15 gazete tamamen resmi ilanla yaşamaktadır. Menderes’e çok yakın olan Dr. Mükerrerem Sarol’un (DP İstanbul M.) çıkardığı *Türk Sesi* gazetesine, iş adamları sadece iktidara yaranmak için ilan vermektedir. Erim, resmi ilan işinin CHP içinde de tahribata neden olduğunu, Cavit Oral’ın *Hürses*’i, Cemil Sait Barlas’ın da *Son Havadis*’i çıkarmak için Adnan Menderes’e yavaşmak durumunda kaldıklarını iddia etmektedir.⁶⁴

1954 yılının Haziran ayı sonunda meclisteki “Seçim Kanunu” çalışmaları devam ederken, “Resmi ilan ve reklamlar” konusu tartışmaya açılmıştır. Başbakan Adnan Menderes’in açıklamaları, DP’nin konuya ilişkin görüşlerini net bir şekilde ortaya koymaktadır. Özellikle CHP döneminde yapılan uygulamalar hakkındaki ifadeleri dikkate değerdir:

“... İki de bir de çok söylendi, resmi ilan tevziatı şöyle oldu böyle oldu... Çok hamiyetli Halk Partili gazete sahipleri, bu tevzide adaletli olamayan resmi ilanları, bir hamiyet ve vicdan protestosu mahiyetinde reddetmediler. Onlar, bunun gayri meşruluğuna tevzideki adaletsizliğe kani değillerdir. Bilakis onlar tevziatı adil bulmakta ve kabul etmektedirler. Resmi ilan tevziatını bu derecelerde ele almış, hatta seçimlere gelinceye kadar mücadelelerin tek silahı haline getirmiş olan bir parti, gönül arzu eder ki, kendi mensubu olan gazetecilere adil olmadığını bu derece haykırarak ilan ettiğimiz bu resmi ilanları asla almayınız, kötü bir vaziyete düşeriz desin, fakat öyle söylemek ahlakiliğini gösteremediler arkadaşlar...”

Zafer’e, 1950 senesine gelinceye kadar, o da seçimlerden ancak bir iki ay evvel resmi ilanlardan bir tutam tuz mahiyetinde olmak üzere para verdiler. *Ulus* ise 600-700 bin lira alıyordu. Hal böyle iken, iktidardan düştükleri gün, resmi ilan meselesini, mal bulmuş magribi gibi ele aldılar, sanki bir cankurtaranmış gibi ele

⁶⁰ *Resmi Gazete*, 16 Mart 1954, Sayı: 8659; “6329 Sayılı Kanun, Kabul Tarihi: 7 Mart 1954”; **Madde 161.** Harb esnasında âmmenin telâş ve heyecanını mucip olacak veya halkın maneviyatını kıracak veya düşman karşısında memleketin mukavemetini azaltacak şekilde asılsız, mübalâğalı veya maksadı mahsusa müstenit havadis veya haberler yayan veya nakleden veya millî menfaatlere zarar verecek her hangi bir faaliyette bulunan kimse beş seneden aşağı olmamak üzere ağır hapis cezasıyla cezalandırılır... Sulh zamanında âmmenin telâş ve heyecanını mucip olacak şekilde asılsız, mübalâğalı veya maksadı mahsusa müstenit havadis veya haber yayan veya nakleden veya millî menfaatlere zarar verecek herhangi bir faaliyette bulunan kimse altı aydan iki seneye kadar hapis ve 500 liradan 5.000 liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılır...”

⁶¹ Nihat Erim, *Günlükler 1925-1979*, Cilt 2, Haz. Ahmet Demirel, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2005, 590.

⁶² Tanel Demirel, *Türkiye’nin Uzun On Yılı*, Demokrat Parti İktidarı Ve 27 Mayıs Darbesi, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı, 2016, 201.

⁶³ *Cumhuriyet*, 25-27 Mayıs 1954; *Zafer*, 25-26 Mayıs 1954.

⁶⁴ Erim, *Günlükler Cilt I (1925-1979)*, (Haziran 1954 Tarihli notunda), 524-529.

aldılar, ... mücadelelerinin tek silahı haline getirdiler... Allaha çok şükür, dostlar sağ olsun, mevcut olanı, hattâ olmıyanı millete ilân ve ithamda bir rütbe birbirlerinden geri kalmadılar. Bu rütbe birbirinden tekâsül göstermediler, bize atfettiklerinde, yaptıklarımız değil, fakat yapmadıklarımız büyük ekseriyeti teşkil etmekte idi.”⁶⁵

3.1. İktidar-Muhalefet Yakınlaşması ve Yeni Yılın Getirdikleri

Yeni yılın ilk günleri partiler arası münasebetlerin yeniden düzenlenmesi amacıyla, 2 Ocak 1955'te yapılan CHP Parti Meclisi toplantısında öncelik verilen hususlardan biri de basınla ilgilidir. Basın kanunu ve mahkûm gazeteciler konusunda söz alan Meclis üyeleri, mahkûm gazeteciler için bir af değil, basın kanununun tamamen değiştirilip, basın hürriyetinin teminat altına alınması isteğinde bulunmuşlardır. Affı sağlamak için de bir pazarlığa girilmesinde ısrar etmişlerdir. Muhalefetin denetim vazifesini yapabilmesi için hür bir basına ihtiyaç olduğunu, ceza kanununun da basınla ilgili maddelerinin demokratik anlayışa göre değiştirilmesini istemişlerdir. Toplantı sonrası yayınlanan bildiri de şu hususlar yer almaktadır:

“... Basınla ilgili kanunlar ve bunların tatbik şekli serbest tenkidin hududunu tamamen daraltmıştır... Resmi ilanların tevzi şekli, hususi ilanların tesir altında tutulması, kağıt ve diğer ithal malı malzeme tevziinin iktidarın takdirine bağlı kalması, basını bu yönden de ağır bir baskı altında tutmaktadır. Bugünkü basın rejimi neticesi olarak en yaşlı ve en tecrübelisinden en gencine kadar tenkit yolundaki bir çok gazeteciler ya hüküm giymiş, ya mevkuf veya takip altında bulunmaktadır. Bu şartlar altında serbest tenkidin yapılabilmesi mümkün olamaz. Açık ve resmi taahhütlere rağmen radyonun tek taraflı ve siyasi bir vasıta olarak kullanılması devam etmektedir...”⁶⁶

Aynı günlere rastlayan notlarında Nihat Erim de; “Resmi ilanlar” konusunda yapmış olduğu girişimler ve düşüncelerini açıklamaktadır. Mükerrer Sarol’un, resmi ilanlar konusunda bankalara kendisinin emir verdiğini, her ay listelerin tanzim edildiğini, İş Bankası ve Akbank’a bile emirle ilan verdiklerini açıkça anlattığını belirtmektedir. Sarol, Nihat Erim’in bu konudaki sıkıntısını bildiğinden, “Müzayede ilanlarını koymaktan çekinirsiniz belki, resmi ilan aldığınız belli olmasın, şimdilik bankalara emir vereyim, onların ilanları size gönderilsin” deyince; Erim de şu şekilde cevap vermiştir:

“Ben üç defa teklif edildiği halde bugüne kadar resmi ilan almadım. Şimdi şartlar değişti, alacağım. Ama gizli değil, açıkça. İlk fırsatta gazetemde okuyuculara haber vereceğim. Resmi ilan benim gazetemin hakkı. Bir kuruluşluk resmi ilan almadım, türlü baskılara göğüs gererek gazeteyi yaşattım. Demek ki hususi ilan ve satış gazeteyi yaşıyor. Ankara’daki gazetelerin her birinden çok resmi ilan benim hakkım. Devletin parası.. Ama hakkaniyete uygun nispet dâhilinde isterim.”

Fakat bu konuşmadan bir şey çıkmadığını, yeni hazırlanmakta olan bir kararnamede, resmi ilan işinin baskı sayısına göre yeniden düzenleneceği konusunun öğrenildiğini, bu durumda *Zafer*’in birinci sırada, *Halkçı*’nın da ikinci sırada olacağını, beslemelerin de baskı miktarına göre ilan alabileceklerini belirtmektedir.⁶⁷ Erim, 22 Şubat 1955’te ki notunda ise Menderes’le yakınlaşması ve Sarol ile görüşmelerinin amacı hakkında da bilgi vermektedir. Söz konusu yakınlaşma ve görüşmeler her ne kadar İnönü’nün bilgisi dâhilinde ise de, bu konuda parti içi dedikoduların önüne geçilememiştir. Bu süreçte İnönü ile aralarında yaşanan bir sohbet esnasında, siyasi ilişkilerin yanında resmi ilanlar konusu da gündeme gelince, Erim şunları söylemiştir:

“... Resmi ilan almayı dedikodu mevzuu yapıyorlar. Benim gazetem satış ve özel ilan geliriyle yaşıyor. Resmi ilan almayan gazete var mı? Bana teminat verdiler. Tiraja göre verecekler. Yağma mı var? Ben resmi ilan almayacağım, ama parti *Ulus*’u çıkaracak, o resmi ilan alacak? Diğer taraftan, dün ben resmi ilan almadığım devirde gazeteler üzerinde belli başlı baskı vasıtası resmi ilan idi. Şimdi öyle mi? Gazetenin kâğıdı ve mürekkebi bile hükümetin her seferinde müsaadesi ile alınabiliyor. Hâkim teminatı yok. Cezaya adeta Başbakan hükmediyor. Bu durumda resmi ilan baskıların başlıcası değil, aynı ehemmiyette diğerleri arasında biri oluyor. Öteki baskılar bir gazeteyi öldürmeye kâfi. Bizim mahkûmiyetlerde ısrar etselerdi ve yenilerini getirtilerdi beni mahvederlerdi. Bu silah ellerindeyken başka baskının ne ehemmiyeti var? Resmi ilan almamakla baskıdan kurtulamadığımızı göre hiç olmazsa alırız ve müesseseyi maddeten takviye ederiz. Tekrar ediyorum. Türkiye’de çıkan gazeteler içinde bugün benden ileri muhalefet yapan yok. Şu halde daha ne istiyorlar benden...”⁶⁸

⁶⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre X, Cilt 1, İçtima Fevkalade, On beşinci Birleşim, 30.6.1954; 318-319.

⁶⁶ Cumhuriyet, 3-5 Ocak 1955.

⁶⁷ Erim, *Günlükler Cilt II (1925-1979)*, 589-591.

⁶⁸ Erim, *Günlükler Cilt II (1925-1979)*, 598.

Avni Başman'ın (Yazar, DP İzmir M. -1950-, DP'nin ilk Milli Eğitim Bakanı) belirttiğine göre aynı günlerde; gazetelerde yer alan bazı haberlerden Hükümetin yeni bir ihale kanunu tasarısı hazırladığı anlaşılmaktadır. Yeni tasarıya göre halen yürürlükte olan eski kanunun ilana ait hükmü değiştirilmekte, ilan işi tamamen Bakanlar Kurulunun takdir ve yetkisine bırakılmaktadır. *Yani mevcut kanunun ilân hakkındaki hükmünün halen fiilen tatbik edilen şekli, hükümet tarafından kanunlaştırılmak istenmektedir.* Mevcut uygulama aslında, bir kanun maddesinin belirli ve açık maksadının çerçevesi genişletilerek gazetelere Hükümetçe tespit edilen bir ölçüye göre resmi ilan dağıtmak, böylece, para yardımı yapmaktan başka bir şey değildir. *Eksiltme, Arttırma ve İhale Kanunu*; devlete ve kamu teşkilatlarına ait ihalelerin, mümkün olduğu kadar çok rakip çıkararak, kamu menfaatine en uygun şekilde yapılması için doğal olarak, en çok yayılan, en çok okunan gazetelerle ilan edilmesini istemektedir. Kanunun ilana dair maddesinin yegâne maksadı bundan ibarettir. Bu amaca, uygulamada kapsamı genişletilerek, gazetelere para yardımı yapmak için kanunî bir dayanak mahiyeti de kazandırılmıştır. 1950'den beri, Meclis içinde ve dışında, birçok tenkitlere uğrayıp bir kaç şekil değiştirdikten sonra şimdiki tarzda karar kılan bu yardımı savunanlar daima şu fikir üzerinde durmuşlardır:

“İstanbul'da çoktan beri yerleşmiş, kuvvetli sermayeye ve ticari ilanlara dayanan nisbeten yüksek tirajlı bir kaç gazete memlekette fiilî bir haber-verme ve fikir-yayma tekeli kurmuşlardır. Gerçekten de gazetecilik büyük bir endüstri işidir. Küçük sermaye ile gazete çıkarmak imkânsız gibi bir şeydir, çıkarılabilenler, büyük gazetelerin yanında, tutunup yaşayamaz, nitekim yaşayamadıkları da göz önündedir. Halk olan-biteni bir kaç büyük gazeteden öğrenmek zorunda kalmakta, o gazeteler de hadiseleri kendi öz menfaatlerine ve güttükleri özel politikaya göre yorumlamaktadırlar. Hükümet kamuoyunu bunların baskısından kurtarmak için az tirajlı gazeteleri himaye etmek, memleketin her yerinde yeniden gazeteler çıkmasını teşvik etmek istemektedir. Resmî ilânları dağıtırken bu maksadı göz önünde tutmakta memleket için fayda görmektedir.⁶⁹

Bu fikre dayanan himaye ve teşvik politikasının beş yıllık uygulaması sonucu birkaç gazete güçlenmiş, bir iki gazete de yeniden kurulup iyice tutunmuş ise de arada, resmi ilândan çok faydalanan bazı gazeteler de öyle bir rağbetsizliğe uğramıştır ki ancak o ilânların parası ile yaşayabilmektedirler. Resmi ilan dağıtımına, daha baştan, olumsuz tavır almış olan gazete ise (*Hürriyet*) bugün Türkiye'nin en yüksek tirajlı havadis-yayma vasıtasıdır. Bazı gazeteler de vardır ki bol bol ilân bedeli aldıkları halde sürümleri hiç artmamaktadır. İşin artık herkesce bilinen gerçeği şudur ki; radyoyu doğrudan doğruya idare eden hükümet, bir taraftan gazete kâğıtlarının, diğer taraftan resmî ilânların dağıtımını kendi elinde tutmak suretiyle, gazeteleri de nüfuzu altına alarak, memlekette *haber verme ve fikir yayma* vasıtalarını toptan ve devamlı surette kontrol altında bulundurmaya istemekte ve bu siyaseti memleket için hayırlı görmektedir. Ancak bu demokratik bir çözüm değildir. Uygulamalar göstermektedir ki; bu yöntemin özellikle manevi zararı, siyasî faydasından çok daha üstündür. Gazete alan ve takip eden halk kitlesinin; hükümetin işleri, izlediği politika, bunun memleketin toplumsal yaşamında yaptığı etkiler, mahalli idare işlerinin seyri ve gazetelerle hükümet arasındaki ilişkiler hakkında gerçekten isabetli sezisleri vardır. Hangi gazeteye, hangi gazetenin hangi haberlerine, hangi yazarın hangi fikirlerine inanılabileceğini rahatlıkla anlamakta ve okuyacağı gazeteleri ona göre seçmektedir. Bu çerçevede Avni Başman'ın önerisi şudur:

“... Hükümet basını himaye etmek istiyorsa gazetelerin ucuz ve bol kâğıt bulmalarına imkân verecek tedbirler almalı, kâğıdın dağıtımını Gazeteciler Cemiyetine bırakmalı, gazetelerin kolayca haber almalarına, serbestçe fikir yaymalarına engel olan şeyleri de kaldırmalıdır.

“...Yeni ihale kanunu tasarısı, hükümetin resmi ilanlar derdinden ve sorumluluğundan kurtulması için çok elverişli bir fırsat da olabilecektir. Yeni tasarıya “*Bu kanunun çerçevesi içine giren her türlü eksiltme ve arttırmaya ait ilânlar Resmî Gazetenin ‘İlân İlâvesi’ ile neşrolunur*” kapsamında bir madde konulması yeterlidir.”⁷⁰

4. Dördüncü Menderes Hükümeti Dönemi (9 Aralık 1955-25 Kasım 1957)

10 Aralık 1955 günü basında, görevden çekilen hükümetin yerine kurulan, Dördüncü Menderes Hükümeti'nin haberleri yer almaktadır. Yeni hükümet, 15 Aralık 1955 tarihinde Büyük Millet Meclisi'nde yapılan oylamada; 398'e karşı 58 muhalif oyla güven almış ve göreve başlamıştır.⁷¹

Meclis Bütçe Komisyonu'nda 26 Aralık'ta başlayan görüşmelerde, 3 Ocak'ta sıra Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğünün bütçesine gelmiştir. Ocak ayı ile beraber yılın ilk günlerinden itibaren gene gündemdeki konu

⁶⁹ Avni Başman, “Basın hürriyeti ve resmi ilanlar”, *AKİS*, Sayı: 51, 30 Nisan 1955; 11.

⁷⁰ Başman, “Basın hürriyeti ve resmi ilanlar”.

⁷¹ *Cumhuriyet*, 10-17 Aralık 1955; *Zafer*, 10 Aralık 1955.

"basın hürriyeti", "ispat hakkı" ve "laiklik"tir. Görüşmeler esnasında söz alan konuşmacılar özellikle resmi ilanlar konusu üzerinde önemle durmuşlardır.⁷² Zira konu, henüz herkesin arzuladığı şekilde tam olarak çözümlenememiş ve basını huzursuz eden yegâne mesele halinde ortadadır.

4.1. Resmi İlanların Dağıtım Hakkında Meclis Görüşmeleri

"Basın Hürriyeti" konusuna ilişkin, 16 Ocak 1956 tarihli Meclis görüşmeleri esnasında; Kars Milletvekili Sırrı Atalay'ın, "devletin verdiği resmi ilan bedelleri ve bu ilânların dağıtım ölçüleri"nin ne olduğuna dair Başbakan'a yönelttiği soruya, Devlet Bakanı Emin Kalafat'ın yanıtı önemli ipuçları vermektedir. Sırrı Atalay'ın Başbakan tarafından cevaplandırılması amacıyla yönelttiği sorular şunlardır:

1. 2 Mayıs 1954'ten, 12 Kasım 1955 tarihine kadar İstanbul, İzmir ve Ankara'da intişar eden ve etmiş olan gazete ve mecmualara ne miktar resmi ilan verilmiştir?
2. Bunların karşılıkları ayrı ayrı kaçır liradır?
3. Gazete ve mecmualara resmî ilân tevziyatı bu vilâyetlerde hangi ölçülere dayanılarak yapılmaktadır?"

Başbakan adına Devlet Bakanı ve Çanakkale Milletvekili Emin Kalafat, yöneltilen soruları özetle şu şekilde yanıtlamıştır:

"... 2 Mayıs 1954'ten 12 Kasım 1955 tarihine kadar İstanbul, İzmir ve Ankara'da intişar etmekte bulunan gazetelerde yayımlanan resmi ilân karşılığı olarak tevzi edilen para miktarı: Ankara'da 2.419.331,73 lira; İstanbul'da 5.166.363,98 lira; İzmir'de 1.018.969,87 lira; olmak üzere, Toplam: 8.604.666,58 liradır. Gazetelere resmî ilân tevziyatı *Resmî Gazetenin* 12 Kasım 1953 Tarih ve 8555 Sayılı nüshasında neşredilen 1696 Sayılı Kararnamenin dördüncü maddesinde tesbit edilen esas ve nispetlere göre tevzi edilmektedir..."⁷³

İlgili belgelerin incelenmesinde de görülmüştür ki; Ankara'da *Zafer* gazetesinin almış olduğu ilan bedeli 1.048.310,75 lira, diğerlerinin ki bunun en fazla 1/3'ü kadardır. İstanbul'da ise *Cumhuriyet* gazetesi 475.738 lira ile ilk sıradadır. Ancak Meclis görüşmelerinde dile getirilen hususların aydınlatılması amacıyla, *Cumhuriyet* gazetesi bir açıklama yapmak zorunda kalmıştır. Söz konusu açıklama; "*Resmi İlanlar*" hakkında detaylı bilgiler içerdiğinden aynen alıntılanmıştır;

"... Sayın Bakanın izahatına göre, İstanbul'da 2 Mayıs 1954 ile 12 Kasım 1955 tarihleri arasında en fazla resmi ilan alan gazete, 475 bin küsur lira ile *Cumhuriyet*'tir.

Bu bahiste, evvelki günkü celsede cereyan eden konuşmalardan anladık ki, ne Emin Kalafat dostumuz, ne de sayın milletvekilleri, öteden beri müzmin bir dert halini alan resmi ilanlar işinde kafi vuzühla (*açıklıkla*) bir malumat sahibi olamamışlardır. Binaenaleyh kendi hesabımıza, vaziyeti şöylece izah etmeyi umumi efkarı tenvir (*aydınlatma*) bakımından lüzumlu buluyoruz:

Evvela, Resmi İlanlar Müessesesini ikiye ayırmak lazımdır. Bunlardan biri, doğrudan doğruya devlet ihalelerine, müzayedelerine, münakaşalarına dahil olan ilanlardır. (Yol, köprü inşaatı, su yolları tamiri vesaire gibi...) ki bedelleri Hazine'den ödenmektedir.

Diğerleri dolayısıyla devletle alakalı, yani bir kısım sermayesine devlet iştiraki olan ticari müesseselerin ilanlarıdır (*Ziraat Bankası, Vakıflar Bankası, Sümerbank, Emlak Bankası, Emniyet Sandığı, Milli Piyango vesaire gibi...*) ki, bu müesseselerin ilanları 1954 senesine kadar hususi İlanlık Şirketleri tarafından gazetelere gönderilir ve parası ödenirken, III. Adnan Menderes Hükümetinin bir kararı ile 1954 yılından itibaren Resmi İlanlar Şirketi kanalı ile verilmeğe ve bedeli de gene bu kanalla ödenmeğe başlanmıştır. Büyük Millet Meclisindeki müzakereler sırasında bu iki çeşit resmi ilan birbirine karıştırılmış gibi görünüyor.

Esas itibarıyla, hakiki resmi ilanlar birincileridir ve tevzie tabi olanlar da onlardır. İkinciler ise gazetelere sadece Resmi İlanlar Şirketi kanalı ile gönderilir. Fakat ilan sahibi müesseseler hangi gazetede neşrini istiyorlarsa onu ismiyle tasrih ederler. Bunları hükümet tevzi etmez ve bedelini hükümet ödemez.

Resmi İlanlar Şirketi, hesaplarında ve faturalarında, bu iki ayrı çeşit ilanı, ister istemez toptan hesap eder. Böylece de resmi ilan tevziinde (*dağıtımında*) *Cumhuriyet*, İstanbul gazeteleri arasında baş mevki işgal etmiş görünür. İşin doğrusunda ise, Sayın Emin Kalafat'ın ağzından gazetemize verildiğini duyduğunuz 475 bin küsur liranın % 90'ı yukarıda isimlerini verdiğimiz müessese ilanlarıdır ve bunlar tarife olarak da tamamıyla hususi ilan veren firmaların ücretine tabidirler. Büyük Millet Meclisine verilmek icap eden izahat, parası doğrudan doğruya devlet tarafından ödenen ilanlara münhasır olmalıydı ve bu ikincileri ayırarak yapılmalıydı. Sayın milletvekilleri hakiki rakamları ancak o zaman anlıyacaktılar ve hiç şüphesiz, bugünkünden çok daha büyük hayretler içinde kalacaklardı."⁷⁴

⁷² *Cumhuriyet*, 4 Ocak 1956; *Zafer*, 2 Ocak 1956.

⁷³ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Dönem X, Cilt 3, İçtima 2, 24. İnikat, 16 Ocak 1956, 117-123.

⁷⁴ *Cumhuriyet*, 18 Ocak 1956.

Kamuoyunun aydınlanması amacıyla, resmi ilanlar konusunda *Cumhuriyet* gazetesince yapılan açıklama gerçekten çok önemlidir. Zira, bu husus DP'nin iktidara gelişi itibarıyla açıkça belirlenemeyen, çoğu zaman kamuoyunun, hatta üst düzey yetkililerin bile yanılmasına neden olan bir mevzudur. Demokrat Parti, iktidarı süresince bu konuda birçok kararname çıkararak, kendi menfaatleri doğrultusunda durumu yönlendirmek istemiştir. Kimi zaman Başbakan bile net olarak, “*ilanların dağıtımının hükümetin istediği şekilde*” olacağı hakkında açıklamalarda bulunmuştur. Aslında DP, belki de dillendirildiği gibi ve masum bir şekilde basın organlarının çoğalmasını, yaygınlaşmasını istemektedir. Doğal olarak kendisini destekler tarzda olanlar da tercihidir. Ancak bazı basın organları işi gerçekten rayından çıkararak, kimi zaman “*kraldan çok kralcı*” olmuşlar, kimi zaman da dengesiz, anlamsız bir desteği partiye sağlamaya çalışmışlardır. Dolayısıyla hükümetin bu konuyla fazlaca ilgilenmesi, başta muhalefet olmak üzere, muhalif ve özellikle tarafsız basının tepkisini çekmiştir. Neticede ortada maddi bir durum vardır ve basın organlarının önemli bir bölümü de yaşam/varlık mücadelesi vermektedir. Doğal olarak bu durumda dengeyi sağlamak güçtür. Zaten DP ileri gelenlerinin bile hatıralarında yapılan incelemede bu husus açıkça ortaya çıkmaktadır.

Demokrat Parti Genel İdare Kurulunun, Cumhurbaşkanı Bayar'ın da hazır bulunduğu 31 Ocak 1956 günkü toplantısında Cumhurbaşkanı'nın temas ettiği konulardan biri de basın meselesidir.⁷⁵ Bayar, basının ittifak halinde iktidar aleyhtarlığı yaptığını, buna karşı DP'nin de tedbir alması gerektiğini anlatmış ve şunları söylemiştir:

“Gazetecilere maliyet fiyatı üzerinden kâğıt veriyoruz. Onlar da aldıkları kâğıtları karaborsada satıyorlar. Kilosunu 60 kuruşa aldıkları kâğıdı piyasada 150 kuruşa satıyorlarmış, bunu bana son defa İstanbul'da anlattılar...”

“... Resmi ilanlara gelince; *Cumhuriyet* gazetesi 18 ay zarfında 475 bin liralık resmi ilan almış. Bu adamların ceplerine yüzbinlerce lirayı açıktan koymakta ne gibi mecburiyet var? Vilayetlerde tek yaprak halinde gazeteler yayınlanıyor. Bütün bunlar resmi ilan almak içindir. Bu paraları bu adamların ceplerine koymaya esasen hakkımız da yoktur. Zaten, insanları ve hele gazeteciyi maddeten mükâfatlandırmak yoluyla insafa getirmeye çalışmanın beyhude olduğu tecrübe edilmiştir. Biz dürüst hareket etmeliyiz ve bu yersiz uygulamaların hepsini kaldırmalıyız...”

“...Basının bir başka tarafı daha var; gazetelere milyonlarca döviz veriyoruz. Baldır-bacak resimleri yayınlamaları ve bize hücum etmeleri için mi bunu yapıyoruz?”

Cumhurbaşkanının konuşmasından sonra konu üzerinde müzakere açılmış; katılanlar bu görüşleri onaylamışlardır. Aynı gün öğleden sonra devam eden toplantıda Başbakan, resmi ilanlar hakkında alınacak tedbirlerin Bayar'ın belirttiği çerçevede çözümleneceğini açıklayınca, grubun da bunu sabırsızlıkla beklediği görülmüştür.⁷⁶

4.2. Gazete Sayfalarında Sınırlandırma ve İlanlarla İlgili Yeni Gelişmeler

1956 yılının ilk aylarında “*ilanlar ve reklamların*” dağıtımı, basın organlarına sağlanan kâğıt ve matbaa yedek parçaları ile döviz desteği açıklamaları sonrası, 9 Şubat 1956 tarihinde, Hükümet; “*Milli Korunma Kanunu*”nun kendisine tanıdığı yetkiye dayanarak, günlük gazete sayfalarının ebatları hakkında bir kararname yayınlamıştır. Söz konusu kararnamenin önemli maddeleri özetle şu şekildedir;

“Sayfa sayıları belirlenen ebatlar çerçevesinde 6 ile 8 arasında sınırlandırılmıştır. Gazete satışlarında % 25'ten fazla iade kabul edilmeyecektir. Piyango ve diğer ikramileri veren gazeteler SEKA'dan kâğıt talep edemeyecekler ve bunların döviz talepleri de karşılanmayacaktır. Gazete sahipleri her ayın baskı sayılarını, SEKA'ya ve Basın-Yayın Turizm Genel Müdürlüğüne bildireceklerdir. Gazete kâğıdının rulolarının hesaplanması ve bildirilmesine ilişkin teknik bilgiler de SEKA ve Basın-Yayın Turizm Genel Müdürlüğüne bildireceklerdir. Kararname, Basın-Yayın Turizm Genel Müdürlüğüne uygulanacaktır.”⁷⁷

Yaşanan dönemde gazetelerin artan kâğıt ihtiyacı, üretilen kâğıt miktarı ile kıyaslanmayacak kadar büyüktür. Dış alımda da yaşanan problemler nedeniyle özellikle büyük gazeteler birkaç günlük stoklarla durumlarını sürdürmektedir. Bunun yanında bazı gazetelerin lüzumundan fazla sayfa kullanmaya başlaması hükümetin bu amaçla aldığı kararı haklı çıkarır niteliktedir. Diğer bir karar ise kâğıt fiyatındaki artışa bağlı olarak gazete satışının 15 kuruştan 20 kuruşa çıkarılmasıdır. Önemli bir diğer gelişme ise resmi ilanların gündelik gazetelere

⁷⁵ Rifki Salim Burçak (DP Erzurum M.), *On Yılın Anıları (1950-1960)*, Ankara: Nuro Matbaacılık, 1. Baskı, 1998, 325-326.

⁷⁶ Burçak, *On Yılın Anıları (1950-1960)*, 400-401.

⁷⁷ *Resmî Gazete*, 9 Şubat 1956, Sayı: 9229; “*Karar Sayısı: 4/6619, 1008, Karar Tarihi: 7 Şubat 1956.*”

verilmeyerek, ilanlar için çıkarılacak resmi bir gazetede yayınlanması hakkındadır. *Forum* dergisi bu durumu; “*Türk gazeteciliğine yapılabilecek bir iyilik olarak*” görmektedir. Böylece; sadece resmi ilanlarla hayatını idame ettiren gazeteler tasfiye edilecek, bunların kullanmakta ve israf etmekte oldukları matbaa kapasitesi, iş gücü, kâğıt ve mürekkepten tasarruf edilmiş olacaktır. Uygunsuz bir şekilde hayatını sürdüren bu kesimin ortadan kaldırılması suretiyle, basın hayatı da yeni bir düzene girmiş olacaktır. Özel ilanlara dayanmak zorunda ve basın üzerinde tekel kurmuş olan bazı müesseselerin tesirinin artacağına iddia edilmesi mümkündür. Ancak bu etkinin hiçbir zaman resmi ilan dağıtımındaki gibi adaletsiz bir şekil alamayacağı muhakkaktır. Ayrıca bu durumu adaletli esaslara ve düzenlere dayandırarak kontrol etmek her an mümkündür. Hükümetin basınla ilgili son geliştirdiği kararların, memleketin kaderi üzerinde büyük sorumluluk yüklenen gazetelere, zarardan çok fayda getireceği değerlendirilmektedir.⁷⁸

Aynı günlerde basına yönelik olarak yeni düzenlemeleri içeren “*Kanun Tasarısı*” mecliste 274’e karşı 48 ret oyuyla, 6334 Sayılı Kanunun değişikliği ise 51 ret oyuna karşın 297 oy ile kabul edilmiş ve böylece “*Türkiye’de basın, o zamana kadar ki şartlarından da çok daha ağır baskılar altına girmiştir.*” Kanunun yeni adı: “*Neşir yoluyla veya radyo ile yahut toplantılarda işlenen bazı cürümler hakkında kanun*”dur. 8 Haziran 1956’da Resmi Gazete’de ilan edilmiştir.⁷⁹ Böylece DP büyük bir iç sarsıntı yaşarken, baskıcı yöntemlerle halkın güncel olaylar hakkında yapılan yorumları okuma, hatta haber alma olanağını büyük ölçüde sınırlandırmış ve muhalefet yanlısı basının susturulmasını sağlayarak, sesini duyurmak isteyen muhalefetin önüne ciddi bir engel getirmiştir.⁸⁰ Üçüncü seçim dönemi yaklaşırken Hükümet artık eleştirileri ve denetlemeleri hainlik; muhalefeti, basını ve üniversiteyi ise düşman olarak görmektedir.⁸¹

4.3. Gazetelerin Sayfa Adetleri ve Yapıları Hakkında Yeni Düzenleme

1956 yılı sonunda Bakanlar Kurulu tarafından hazırlanmış olan bir kararnameyle “*gazetelerin sayfa adetleri ve ebatları*” hakkında Şubat ayında yayınlanmış olana bazı ilaveler yapılmıştır. Basın ortamını yakından ilgilendiren ve 1957 yılı itibarıyla yürürlüğe girecek olan söz konusu kararnameye göre;

“Gazeteler; her ayın baskı ve iade miktarları ile bunun oranlarını Devlet Bakanlığına ve Türkiye Gazete Sahipleri Sendikasına bildireceklerdir. Kâğıt bobinlerinin hasar veya başka sebepler bahane edilerek karaborsada satışının önlenmesi veya sınırlandırılması amaçlanmış, patlak adıyla satılan basılmamış gazete kâğıtlarının kilosunun 90 kuruştan fazlaya satılmayacağı kaydı getirilmiştir. Bu tür satışlarda (*basılmamış gazete kâğıtlarının*) bulunanların Milli Korunma Kanunu gereğince, haklarında soruşturma açılacağı belirtilmiştir. Gazete ve dergiler ikinci baskıyı yapamayacaklardır. Baskı sayıları yirmi bine kadar olan gazete ve dergiler % 25, kırk bine kadar olan gazete ve dergiler % 20 ve kırkbinden yukarı olan gazete ve dergiler ise % 15 den fazla iade kabulü esasına göre baskı ve satış yapamayacaklardır. Söz konusu kararnamede belirtilen esasların kontrolü, *Türkiye Gazete Sahipleri Sendikası* tarafından yapılacak ve tespit edilen hususlar Devlet Bakanlığına bildirilecektir. Sendikanın yönetim kurulunca, haklarında belirtilen esaslara uymadığı tespit edilenler olduğu takdirde, Milli Korunma Kanunu gereğince tahkikat açılacaktır.⁸²

Bu ve DP iktidarı süresince çıkarılan benzeri kararnameler basın dünyasını önemli ölçüde etkilemektedir. Çünkü “*basın âleminde ekonomik açıdan adeta bir yaşam savaşı sürmektedir.*” Bu durumu en iyi açıklayan örnekleri, dönemin etkili gazetecilerinden Yılmaz Çetiner şu şekilde vermektedir;

“... Ülke serbest ithalat rejimine kavuşana kadar gazetelerin, kâğıt, mürekkep, yedek parça ve makine tüketimi ihtiyaçları hükümettekilerin dudakları arasındaydı. Maliye Bakanı, Basın Yayın ve Turizm Bakanı, Ticaret Bakanı, elbette Başbakan, filanca gazetenin kâğıt, mürekkep musluğunu kısarsa, o gazete batmış demektir. İzmit Kâğıt Fabrikası’nın ürettiği kâğıt yetmiyordu. Kâğıt döviz ile dışarıdan ithal ediliyordu. O döviz kıtlığında döviz kim verecek? Hükümet! Sen hükümetin canına rahmet okursan, hiç kendi eliyle sana silah verir mi? Öyle ki bazı İstanbul gazetelerinin, mesela *Hürriyet*’in o yıllarda “*besleme gazete*” lerden karaborsa

⁷⁸ FORUM, 1 Mart 1956, Sayı: 47.

⁷⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre X, Cilt: 12, İçtima: 2, Yetmiş üçüncü İnikat, 6 Haziran 1956, 91-195, 195-221, 232-236; Resmi Gazete, 8 Haziran 1956, Sayı: 9327; “*Kanun No: 6732, Kabul Tarihi: 7 Haziran 1956; Neşir yoluyla veya radyo ile işlenecek bazı cürümler hakkındaki 6334 sayılı kanunun adı ile bazı maddelerinin tadiline ve bir madde ilâvesine dair Kanun*”; “*Kanun No: 6733, Kabul Tarihi: 7 Haziran 1956; Basın Kanununun bazı maddelerinin tadiline ve kanuna muvakkat bir madde ilâvesine dair Kanun*”; Cumhuriyet, 8 Haziran 1956.

⁸⁰ Seçil Karal Akgün, 27 Mayıs, Bir İhtilal, Bir Devrim, Bir Anayasa, Ankara: ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık ve İletişim A.Ş., 1. Basım, 2009, 21-22.

⁸¹ Hıfzı Oğuz Bekata (CHP Ankara M.), Birinci Cumhuriyet Biterken, Ankara: Çığır Yayınları, 1960, IX.

⁸² Resmi Gazete, 11 Ocak 1957 Tarih ve Sayı: 9506; “*Karar Sayısı: 8439/1063, Karar Tarihi: 18 Aralık 1956.*”

kâğıt aldığı, ihtiyacını ancak böyle karşılayabildiği de acı bir gerçektir.

Günde üç-dört yüz gazete basan besleme basının aldıkları resmi ilanlardan başka, asıl vurgunları kâğıt kontenjanlarıydı. Bunlardan bazıları hükümetten kopardıkları kontenjan kâğıdı, kilo başına bir ile beş lira arasında avanta alarak, bir başka gazeteye veya piyasaya satıyorlardı...”⁸³

Anılan dönemde bazı promosyon girişimleri de olmuştur. *Yeni Sabah* gazetesinin bu kapsamdaki faaliyetleri, diğer gazetelerin şikâyetleri üzerine Basın-Yayın Genel Müdürlüğü tarafından; 31 Ağustos ve 3 Eylül 1956 tarihlerindeki yazılılarıyla, 7 Şubat 1956 tarih ve 4/6619 sayılı kararnameye aykırı davranma nedeniyle durdurulmuştur.⁸⁴ Ancak bu dönemdeki promosyon girişimlerini gerçek anlamda sonlandıran, Milli Korunma Kanunu’na dayanılarak çıkartılan ve kâğıt tüketimini belirli bir düzeyde tutabilmek için gazetelerin sayfa sayılarını sınırlayan kararnamedir. Üçüncü maddesi; “... *Piyango ve bu mahiyette aynı ve nakdi ikramiyeler tertip eden gazetelere*” Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları İşletmesinden kâğıt verilmesini ve ithal kâğıt için de döviz tahsis edilmesini yasaklamaktadır.⁸⁵

4.4. Türk Basın Birliği Resmî İlanlar Limited Ortaklığı

Resmi ilanların gazetelere dağıtım faaliyetlerini yürüten, *Türk Basın Birliği Resmî İlanlar Limited Ortaklığının* 29 Mart 1958 günü, yapılan yıllık ortaklar kurulu toplantısından, şirketin faaliyetleri ve çalışma prensipleri hakkında detaylı bilgi elde etmek mümkündür. Şirketin adı; “*Türk Basın Birliği Resmi ve Ticari İlanlar Limited Ortaklığı*”dır.⁸⁶ Söz konusu toplantıda şirketin amacı şu şekilde belirlenmiştir:

“Bütün özel ve ticari ilan ve reklamlarla, resmi dairelerin ve resmi mahiyette olan teşekküllerin ve yayınlanması bir kanun, nizamname veya talimatname hükmünden olan resmi ilan ve reklamların gazetelere dağıtımı ve intikaline arabuluculuk etmektir. Resmi ilanların dağıtımı ile hükümet meşgul olmadığı veya bu işle ilgilenmediği takdirde; gazete ismi açıklanması suretiyle gelen ilanları ve reklamları ismi belli olan gazetelere vermek, ismi belirtilmeyen ilan ve reklamların ise şirket hissedarları arasında eşit olarak dağıtımını sağlamaktır. Ayrıca, ortaklığın dağıtımına arabuluculuk yaptığı bütün ilan ve reklamların ücretlerini tahsil etmektir.”⁸⁷

Şirketin ilk sermayesi 96.000 lirayken, yeni mukaveleden tespit edildiğine göre; her biri 6.000 lira kıymetinde 35 hisseyi kapsayan 210.000 liraya çıkarılmıştır. Mukavelenin 38 nci maddesinde belirtildiği üzere, ortaklığın gelirleri; gazetelerin resmi ilan ve reklam faturaları üzerinden kesilecek % 25’ler ve 27.11.1957 Tarih ve 4/9714 Sayılı kararname hükümlerine göre hükümetçe kabul olunacak hususi ve ticari ilan ve reklamlara ait arabuluculuk ücretleriyle, banka faizleri ve diğer çeşitli hâsılatın ibarettir. Ortaklarla yapılan işlemlerde bu oran, gerektiğinde müdürler heyetince belirlenecek veya değiştirilecektir. Bu değişiklikte ortaklığın devamına zarar vermeyecek oranlar göz önünde tutulacaktır. Ortaklık hâsılatından bütün masraflar çıkartıldıktan sonra kalan miktar, net karı oluşturmaktadır. Net kardan; Kurumlar Vergisi ve Ortaklık Vergisi adıyla alıkonulan miktar çıkarıldıktan sonra, kalan üzerinden her yıl % 5 ihtiyat akçesi olarak ayrılacaktır. Kalan miktardan da ilk önce sermayeye % 10 oranında kar payı ayrılarak, geri kalan bölüm o yıl içinde ortaklıkla yaptıkları işlem oranında şirket ortaklarına dağıtılacaktır. ⁸⁸ Toplantı sonucu hazırlanan ve noter tarafından onaylanan raporda şu hususlar yer almaktadır;

“Toplantıda 32 ortaktan, 29’u hazır bulunmuştur. (*Toplantıya katılanlar sıralandıktan sonra*)... katılmayanlar, “*Hadiselere Tercüman gazetesi, Ankara Telgraf gazetesi ve Son Saat gazetesi*” temsilcileridir, bunların olmayışı toplantıda alınacak kararlar açısından yönetmelik gereği sorun teşkil etmeyecektir. Toplantıya açık oylamayla seçilen Ethem İzzet Benice başkanlık etmiş, kâtipliklerde Sacit Oget ve Yılmaz Poda bulunmuş, oyların tasnifi için ise Arif Kamber ile Mehmet Tanrıku belirlenmişlerdir. Ticaret Vekâleti temsilcisi de Fuat Bayur’dur.”⁸⁹

⁸³ Yılmaz Çetiner, *Nefes Nefes Bir Ömür*, İstanbul: Epsilon Yayıncılık Hizmetleri A.Ş., 2005, 258.

⁸⁴ Tekin Erer, *Basında Kavgalar*, İstanbul: REK-TUR Kitap Servisi, 1965, 220-239.

⁸⁵ Tahsin Demiray, *Fiske Taşları*, İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1956, 66-68; *Resmi Gazete*, 3 Ağustos 1959 Tarih ve Sayı: 10269.

⁸⁶ *Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi*, 13 Mart 1958, 19-20. Ortaklığın kuruluş esasındaki maksadı şu şekildedir; “1 Ağustos 1951 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan 4.7.1951 gün ve 3/13294 sayılı kararname kapsamına dâhil, resmi ilanların ve reklamların hükümetçe verilecek talimat dâhilinde gazeteler arasında dağılımında arabuluculuk yapacaktır. Resmi ilanların dağıtımı ile hükümet meşgul olmadığı ve bu işle ilgilenmediği takdirde, gazete ismini belirlemek suretiyle, gelen ilanları ismi geçen gazetelere dağıtacaktır. İsim belirlenmeden gelen ilanları ise hissedarları arasında santim esasına göre eşit olarak dağılımını sağlayacaktır. Ortaklığın dağıtımına arabuluculuk yaptığı resmi ilanlara ait ücretleri tahsil edecektir.”

⁸⁷ *Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi*, 13 Mart 1958, 19.

⁸⁸ *Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi*, 13 Mart 1958, 19-20.

⁸⁹ *Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi*, 13 Haziran 1958, 4-15

“Türk Basın Birliği Resmî İlanlar Limited Ortaklığı”nın yapmış olduğu bir diğer toplantı hakkındaki haber ise; “resmi ve özel ilan-reklam” konusuna daha net olarak açıklık getirmektedir:

“... Umumi Heyet Toplantısına, 30 Gazete sahibi katılmıştır. Türkiye’nin her tarafında çıkan gazetelere verilen ilanlar hakkındaki rakamlara göre; bir yıl içinde gazetelere verilen resmi ilan miktarı 7.551.702,32 liradır. Resmi reklamların yekûnu ise 3.556.824,25 liradır. Gazetelere resmi sektörden intikal eden ilan ve reklamlar; 1958 senesinde 6.661.959,87 lira; 1959 senesinde 11.849.534,19 liradır. Gazetelerin özel ve ticari ilan gelirleri ise 1958 senesinde 13.516.117,60 lira, 1959 senesinde 19.765. 525, 86 liradır...”⁹⁰

Korkmaz Alemdar’ın tespitlerine göre, DP iktidarının resmi ilan ve reklamlar konusunda uygulamaları, çıkarılan kararnamelere göre de eşit biçimde olmamıştır. Hükümet ilan ve reklamları gazetelerin tutumuna göre dağıtma konusundaki politikasını iktidarın başından itibaren sürdürmüştür. Örneğin; 1950 kararnamesi rotatifle basılma koşulunu getirmesine ve iktidarın organı *Zafer* buna uymamasına rağmen önemli pay bu gazeteye aktarılmıştır. 1 Haziran-31 Aralık 1950 döneminde İstanbul’da yayınlanan 22 gazeteye toplam 480.000 lira ilan geliri verilirken, Ankara’da yayınlanan dört gazeteye 540.000 lira, İzmir’de yayınlanan yedi gazeteye 105.000 lira verilmiştir. Ankara’daki dağıtımda *Zafer*, toplam ilanların % 50.74’ünü almıştır. Aynı eşitsiz dağıtım ikinci kararname sırasında da sürdürülmüştür. *Zafer* öteki bütün gazetelere göre en çok resmi ve ticari reklam alan gazetedir. Üçüncü kararname döneminde ise hükümetin özel emirleri ağır basmaya başlamıştır. Mükerrrem Sarol, Ahmet Salih Korur (Başbakanlık Müsteşarı), Celal Yardımcı (DP Ağrı M. ve Adalet Bakanı), telefonla verdikleri talimatlarla ilan dağıtımını belirlemeye başlamışlardır. *Zafer* yine ayrıcalıklıdır. 1954 yılında toplam resmi ilanların % 13.38’i bu gazeteye, % 86.42 si 44 gazete ve sayısı bilinmeyen taşra gazetelerine verilmiştir. Bu oran 1955 yılında % 11.31- % 88.69 (50 gazete); 1956’da % 13.20-% 86.80 (53 gazete); 1957’de % 12.34-% 87.66 (55 gazete); 1958’de % 10.46-% 89.54 (58 gazete) olarak gerçekleşmiştir. 1959 yılında bu dağılım oranı *Zafer* için % 11.04, öteki 63 gazete için % 88.96’dır. Yani; *Zafer*’e yaklaşık 12 pay düşerken, diğer gazetelere en fazla 1,5 pay düşmektedir. DP kendi yayın organlarına böylesine bir destek sağlarken öteki gazetelerin yayını olumsuz yönde etkilemekten de geri durmamıştır. Basın Yayın ve Turizm Bakanı Haluk Şaman, 11 Ocak 1960 günü, *Türk Basın Birliği İlanlar Ltd. Ortaklığına*, *Yeni Sabah* gazetesinin 8 Ocak tarihli sayısında “*Nazizim hortluyor*” başlıklı yazının dost ve müttefik bir devletle aramızdaki geleneksel ilişkileri zedeleyici nitelikte olduğu ve makale sahibinin bu yazıyı tamamen kişisel ve özel maksatları için kaleme aldığı belirlendiğinden gazetenin resmi ilan ve reklamının kesilmesini buyurmuştur. Aşağıda; ilan ve reklam konusunda DP’nin tutumunu sergilemeye yarar genel rakamlar bulunmaktadır. 1 Temmuz 1950-31 Aralık 1959 arasında gazetelere verilen resmi ilan ve reklam tutarları şu şekildedir:⁹¹

Demokrat Partiyi Destekleyenler (Lira)	Diğer Gazeteler (Lira)
Havadis	Cumhuriyet
1.146.882	2.653.704
Zafer/Zafer Akşam Postası	Milliyet
7.114.330	2.271.437
Son Havadis	Hürriyet
690.418	2.269.643
	Vatan
	1.641.145
	Tercüman
	1.139.578
	Apoyevmatini
	91.460
	Son Posta
	2.145.394
	Yeni İstanbul
	1.817.612
	Hürses
	1.021.926
	Ankara Telgraf
	1.083.296
	Ulus
	930.953

4.5. Basına Getirilen Yeni Yaptırımlar

26 Kasım 1957 tarihli Resmi Gazete’de yer alan ve Ticaret Bakanlığınca yayınlanan bir tamimle; ithal edilmekte olan gazete ve dergi kâğıtlarının ticaretiyle uğraşanların, ithal izinleri yeniden düzenlenmiştir. Karaborsacıların faaliyetlerine engel olunması amacını taşıyan ve “*Milli Korunma Kanunu*” çerçevesinde çıkarılan bu tamimle, mevcut sirkülere sahip olmayanların, bir daha bu işlere kalkışmamaları sağlanmaya çalışılmıştır.⁹²

Diğer taraftan yeni hükümet kurulur kurulmaz, Bakanlar Kurulu 23 Kasım 1957’de almış olduğu karar çerçevesinde, 27 Kasım’da bir kararname yayınlamıştır. 4/9714 Sayılı bu kararname ile gazetelere özel kişiler

⁹⁰ *KİM*, 30 Mart 1960, Sayı: 93.

⁹¹ Korkmaz Alemdar, *İletişim ve Tarih*, Ankara: İmge Kitabevi, 1996, 134-136.

⁹² *Resmi Gazete*, 26 Kasım 1957, Sayı: 9766.

tarafından verilen ilanlara da öyle bir düzenleme getirilmiştir ki, artık özel ilanlar dahi istenilen gazeteye verilemeyecektir. İlanın hangi gazeteye verilebileceğine, *Türk Basın Birliği Resmî İlanlar Limited Ortaklığı* karar verecektir. Yani, zaten çoğu devlete ait olan bankaların ilanı hükümetin belirlediği gazetelere giderken, şimdi özel ilanlar için de aynı durum geçerli olacaktır.⁹³

Daha detaylı açıklanacak olursa; 4/9714 Numarasını taşıyan Bakanlar Kurulu Kararının birinci maddesinde; bütün özel ve ticari, ilan ve reklamların; *“Türk Basın Birliği Resmî İlanlar Limited Ortaklığının”* teşkilâtı bulunan yerlerde bu teşkilât tarafından, adları tespit olunacak gazete ve dergilerde, belirlenecek miktar ve oranlar çerçevesinde yayınlanacağı talimatı verilmektedir. Kararnamede, ilan ve reklam verebilecek, resmi ve özel kurumlarla şirketler teferruatıyla açıklanmaktadır.⁹⁴ İkinci maddede; kendilerine ilan ve reklam verilmesi kabul olunan gazete ve dergilerin, bu ilan ve reklamlar için alacakları ücretlerin, *Türk Basın Birliği Resmî İlanlar Limited Ortaklığınca*, kendilerine tebliğ edilen esaslara göre belirleneceği belirtilmektedir. Ayrıca bu gazete ve dergilerin ödeyecekleri komisyon ücretlerinin oranı ilgili Bakanlığın onayı ile tespit edilecektir. Üçüncü maddede bu kararnamenin, 1 Ocak 1958’de yürürlüğe gireceği; dördüncü maddede de alınan kararların uygulanmasının Devlet Bakanlığınca denetleneceği belirtilmektedir.⁹⁵

Cumhuriyetçi Millet Partisi Genel Başkanı Fuat Arna’ya göre; kararname Anayasaya aykırıdır, zira fertlerin serbest ticaret hakkını ihlal etmektedir. Bunun yanında meclis kararı olmadan Bakanlar Kurulu tarafından alınmış olması da özellikle dikkat çekmektedir. Gazetelerin; ekonomik şartlarının güçsüzlüğü ve diğer zorunlu ihtiyaçları göz önüne alındığında, söz konusu kararnamenin bunları ne kadar zorlu koşullara sürükleyeceği anlaşılmaktadır. Sivas Milletvekili Turhan Feyzioğlu ise; *“DP’nin mesul idarecileri, milletimizin bütün ana hürriyetlerini kaldırıp murakabesiz ve mesuliyetsiz bir rejim kurmağa kararlı görünüyorlar. Muhalif veya bağımsız basına karşı yeni bir tazyik usulü düşünülmüştür”* demiş ve diğer olumsuz görüşlerini belirtmiştir. Hürriyet Partisi’den Turan Güneş’in ise düşünceleri şöyledir: *“... Yeni hükümet icraatının başlangıcını teşkil eden bu kararname, hükümetin hangi yoldan gitmek istediğini açıkça ortaya koyuyor. Birçok basın kanunlarına rağmen istediği gibi gazetelere sahip olmayan DP, anlaşılan onları büsbütün susturmak niyetindedir. Hiç bir tedbirin hakikatleri ve fikri karartamayacağını bu DP şefleri niye bir türlü anlamıyorlar? Hayret doğrusu...”*⁹⁶

CHP ise söz konusu kararnameye ilişkin şöyle bir bildiri yayınlamıştır:

“... Kararnamenin basın hürriyetini, hatta basın mevcudiyetini tehlikeye koyan bir mahiyette olduğu ittifakla müşahade edilmiştir.

CHP programı; basın hürriyetini partinin esas davalarından addeder. CHP’liler basın hürriyetini engellerden kurtarmak için yıllardanberi ve son seçim esnasında ayrıca mücadele etmişler, taahhüt altına girmişlerdir. CHP basın hürriyetinin müdafacısı ve teminatçısı olmayı siyasi hayatının başlıca hedeflerinden saymaktadır.

... Umumi efkârın emin olmasını isteriz ki, Büyük Mecliste ve parti teşkilatında basın hürriyetini korumak için CHP kat’i bir azimle mücadele edecektir. Her türlü baskı tedbirlerine rağmen fedakâr Türk basınının şerefle vazifesini ifaya devam edeceğine eminiz.”⁹⁷

⁹³ *Resmî Gazete*, 27 Kasım 1957, Sayı: 9767. “Bilûmum ilân ve reklâmlar, gazete ve dergilerle, aşağıdaki hükümler dâhilinde neşredilir: 1. Bilûmum hususi ve ticari ilânlar ve reklâmlar, Türk Basın Birliği Resmî İlanlar Limited Ortaklığının teşkilâtı bulunan yerlerde bu teşkilât marifetiyle, adları tesbit olunacak gazete ve dergilerde ve tâyin kılınacak miktar ve nispetler dairesinde neşrolunur.

Bu karar resmî makamatça görülecek lüzuma göre yapılacak ilânlarla, ücreti eşhas tarafından ödenen her türlü adlı tebligata, memleket içinde istihsal veya imal edilen veyahut ithal olunan her türlü eşya ve emtiaya, bilûmum bankalara, malî ve ticari müesseselere ve devlet iktisadi teşekkülleriyle, âmme müesseseleri ve onlara bağlı kurumların, imtiyazlılar da dâhil olmak üzere yerli ve yabancı şirketlerin ticari faaliyet ve teşebbüslerine ve her türlü sanat ve eğlence yerlerine ait olan ilân ve reklâmlara da şâmilidir.

2. Kendilerine ilân ve reklâm verilmesi kabul olunan gazete ve dergiler, bu ilân ve reklâmlar için Türk Basın Birliği Resmî İlanlar Limited Ortaklığına tebliğ olunan esaslar dâhilinde mutabık kalacakları tarifelere göre, ücret alırlar ve gazete ve dergilerin ödeyecekleri tavassut ücretlerinin nispetleri alâkalı Vekâletin tasvibi ile tatbik olunur.

3. Bu karar 1/1/1958 tarihinde mer’iyete girer.

4. Bu karar hükümlerini tatbika Devlet Vekâleti memurdur.”

⁹⁴ “Bu karar resmi makamlarca görülecek lüzuma göre yapılacak ilânlarla, ücreti şahıslar tarafından ödenen her türlü adlı tebligata, memleket içinde üretilen veya imal edilen veyahut ithal olunan her türlü eşya ve satılan mala, bütün bankalara, malî ve ticari müesseselere ve devlet iktisadi teşekkülleriyle, kamu müesseseleri ve onlara bağlı kurumların, imtiyazlılar da dâhil olmak üzere yerli ve yabancı şirketlerin ticari faaliyet ve teşebbüslerine ve her türlü sanat ve eğlence yerlerine ait olan ilân ve reklâmları da kapsamaktadır.”

⁹⁵ *Resmî Gazete*, 27 Kasım 1957, Sayı: 9767.

⁹⁶ *Cumhuriyet*, 26 Kasım 1957.

⁹⁷ *Cumhuriyet*, 27 Kasım 1957.

CHP Meclis Grubu tarafından yayınlanan tebliğ ise; ilanlar hakkında yeni çıkarılan kararnamenin tüm özelliklerini ortaya koyar niteliktedir:

“Grup, istifa etmiş olan geçici hükümet tarafından ittihaz edilen (*alınan*) ve bilumum ilan ve reklamların gazete ve dergilerde neşrini inhisar (*tekel*) ve kontrol altına alan kararname üzerinde müzakerelerde bulunarak aşağıdaki hususları ittifakla kabul etmiştir:

- Sözü geçen kararname Anayasamızca teminat altına alınan basın, akit ve çalışma hak ve hürriyetlerine aykırıdır.
- Hiç bir hukuki ve kanuni bir mesnede dayanmayan bu kararname, hükümetin selahiyet dışı bir tasarrufudur.
- Siyasi bakımdan bu karar; iktidarın hür basına ve hür fikre yönelttiği vahim bir baskıdır. Antidemokratik ve şiddetli ceza tehditleri ile susturulamayan, ilan, kâğıt, döviz matbaa malzemesi dağıtımındaki adaletsizlik ve partizan usulleriyle iktidara ram edilemeyen Türk basını, şimdi de yaşama şartlarından mahrum edilmek istenmektedir.
- Her türlü kâğıt ithalini ve dağıtımını siyasi inhisar altına alan kararlardan sonra, hususi şahıslara ve kurumlara ait ilanlara bile el konulması, memleket için çok zararlı ve demokrasi anlayışıyla bağdaşması imkansız bir temayülün ifadesidir.
- Hür fikre ve hakikatlere bu çeşit usullerle set çekmek teşebbüslerinin hüsrana mahkum olduğuna inanan CHP Meclis Grubu basının hak ve hürriyetlerini TBMM’de ısrarla savunmaya karar vermiştir.”

Londra’da yayınlanmakta olan *Times* da bu kararnameye yer vermiş, şöyle yorumlamıştır; “... *Gazete başmuharrirleri ve patronlarının hükümetin arzusuna göre hareket etmeleri için geliştirilmiş bir tedbirdir.*” Türk hükümetinin bu kararının “şayanı teessüf bir hareket (üzüntü verici)” olduğunu iddia eden *Times* gazetesi, daha sonra da şu hususu dile getirmektedir: “Başvekil Adnan Menderes, memleketinde milli birliği temine çalışmaktadır. Fakat Türk basınının susturulmasının bu birliği temin etmek için en iyi çare olmadığı aşikardır.”⁹⁸

Alınan bu karara birçok gazeteden tepkiler gelmiştir. Nadir Nadi, “*Yeni İlan Rejimi*” başlıklı makalesinde şöyle demektedir:

“... Bazı gazetelerden önemli kısıntılar yapılmış, bazılarında daha müsamahalı davranılmış, bir kısmının ilan gelirleri ise artırılmıştır. Özel ilanların bu şekilde dağılışı, insana ister istemez, hükümetçe basın hakkında yeni bir ceza ve mükâfat usulü denendiği hissini veriyor. Muhalif ve partisiz gazetelerin ilan gelirlerini kısmak suretiyle bunları ya hizaya getirmek, ya da adım adım kansızlığa sürükleyerek bir gün yaşayamaz hale gelmelerini sağlamak, övücü gazetelere de kucak açarak bol bol ilan dağıtmak gibi bir zihniyeti doğrusu biz bugünkü iktidara yakıştıramıyoruz. Bu kararname vatandaşın basına karşı güvenini sarsacak, onu ileride artık hiçbir takdir yazısına değer vermez edecektir. Her bakımdan yanlış olan bu kararnamenin bir gün yürürlükten kaldırılacağına biz eminiz. Bütün dileğimiz, bu kararname ile tehlikeye giren hürriyetlerin o güne kadar tamamen ortadan silindiğini görmek felaketine uğramamamızdır.”⁹⁹

Söz konusu kararnamenin yürürlüğe girmesi sonrası yapılan uygulamalarda şöyle bir özel ilan dağıtım tablosuyla karşılaşılmıştır:¹⁰⁰

	1958	1959	1960 (27 Mayıs’a kadar)
Zafer	963.248	1.234.884	403.364
Ulus	456.397	542.867	212.248

Resmi ilan ve reklamlar hakkındaki son kararnameye büyük bir tepki de *AKİS* mecmuasından gelmiştir. “*Öfke baldan tatlıdır*” başlıklı yazı; resmi ilan ve reklamlar ile gazete kâğıdı başta olmak üzere matbaa malzemeleri hakkında, Demokrat Parti iktidarı döneminde geliştirilen basına yönelik tedbirleri ve yaşananları bir bütün olarak yansıtmaya nedeniyle aynen alıntılanmıştır:

“Bu haftanın başında, herkes Menderes’in V. Kabinesi’nin ilânını merakla beklediği bir sırada, Menderes’in IV. Kabinesi, yaratmaya çalıştığı gül bahçesinin dikenlerinden en belâlisi olan basından adeta oç almakla meşgul bulunuyordu. Hususî ilânların tevzii ve kâğıt tahsislerine ait iki kararname, basına karşı beslediği sempati herkes tarafından bilinen iktidarın başının, halen üzerinde bulunduğu yolu açıkça gösteriyordu. Menderes IV. Hükümeti’nin bütün icraatı göstermiştir ki, bugün iktidarı elinde tutan siyasî teşekkülün en yüksek kademeleri iki müesseseden son derece şikâyetçidirler: ... Birincisi “*Muhalefet*” diğeri ise “*Basın*”dır...”

⁹⁸ *Cumhuriyet*, 29 Kasım 1957.

⁹⁹ Nadir Nadi, “Yeni İlan Rejimi”, *Cumhuriyet*, 5 Ocak 1958.

¹⁰⁰ Alemdar, *İletişim ve Tarih*, 134.

İddialarına göre muhalefet, memleketin DP iktidarı sayesinde kavuşacağı nurlu istikbali geciktiren ve bu sebeple artık halledilmesinin zamanı gelen bir meseleydi. Basına gelince, bu doymak bilmeyen ejder son tadillerle getirilen bütün hukukî tazyiklere rağmen, mevcut hürriyetlerden faydalanarak muhalefetin yıkıcı zihniyetinin yanında yer alıyor ve iktidarı rahatsız ediyordu. İktidarın başı, memleketi vaat ettiği nurlu istikbale bir an önce kavuşturmak için, bu iki engelin ortadan kaldırılması zaruretine bütün kalbi ile inanmış gibi görünüyordu.

... Gazetecilik, dünyanın her yerinde olduğu gibi Türkiye’de de bir takım âmme hizmetlerini ifaya mecbur bir ticari teşebbüstü. Bir gazete, yekûnu milyonlarla ifade edilen sermayelerin yatırılması ile çıkabiliyordu ve bu milyonların karşılığı, kasaya yeniden ancak iki yoldan dönebilirdi; *Satış ve İlân bedelleri*. Herkes tarafından bilinen bu hakikat, şüphesiz iktidar ileri gelenlerinin meçhulü değildi. Nitekim alınan son tedbirler de bunu gösteriyordu. Yüksek tiraja paydos... Bir gazetenin satış yoluyla kazanç temin edebilmesi için ilk şart, tirajını yükseltme imkânına kavuşmasıydı. Yüksek baskı sayısı demek ise kâğıt ihtiyacının artması demekti. Zira gazeteler ne kâğıt helvasına, ne de avuca basılıyordu. Hükümet gazetelerin kâğıt tahsislerini resen tâyin etmek ve ithalâtı da kontrolü altına almakla bu doymak bilmeyen ejderin yularlarından birini eline geçirmiş oluyordu.

Gazeteler için kâğıt hakkındaki son kararnameden sonra iki yol kalıyordu: Ya sonu gazetenin kapanması ile neticelenebilecek zararları göz önüne alarak baskı sayılarını kendilerine tahsis edilen kâğıt seviyesine indirmek, ya da iktidarın hoşuna gidecek şekilde neşriyat yaparak, ihtiyacı olan kâğıttan mahrum kalmamak... Bu hale göre gazeteler şimdilik şu çatal yolun başındaydılar: İktidarın başını methetmek veya aksi halde kapanmayı göze almak. Başkasının cebine giren el iktidarın basın hakkındaki diğer tedbiri şüphesiz daha müessir ve o derecede de hayret uyandırıcıydı. Parası devlet tarafından ödenen resmî ilanların tevziini, hükümetin politikasının desteklenmesi mevzuunda bir koz olarak kullanan ve bu yüzden çok haklı tenkitlere maruz kalan hükümet, bu haftanın başında neşredilen bir kararı ile elini hususi ilânlara da uzatıyordu.

Yeni kararnameye göre, hususi ilânlar da yeni yılın başından itibaren hükümetin arzusuna göre tevzi edilecek, yani hükümetin politikasını tasvip etmeyen gazeteler en ehemmiyetli bir gelir kaynağında mahrum kalmak tehdidi ile başbaşa bırakılacaklardı. Basını bu şekilde tehditlerle kontrol altında tutmak istemek gayretinin ne derece tehlikeli bir zihniyetin tezahürü olduğu meselesi bir tarafa itilse bile, sadece başkasının parasını bir muayyen politikanın vasıtası yapmak ne demokrasi ile ne hürriyetle ve ne de Anayasa ile teminat altına alınmış mülkiyet hakkı ile asla kabili telif olamazdı. İktidar partisinin basın hakkındaki son tedbirlerinin bir adım ilerisinde; vatandaşları sadece iktidarı tutan *Zafer, Havadis* ve türeyecek olan benzerlerini okumaya mecbur kılmak vardı ki, işlerin bu şekilde yürütüldüğü memleketlerde kimse demokrasiden bahsetmiyordu.”¹⁰¹

Forum’un değerlendirmesine göre de modern gazeteciliğin ilanla yaşabildiği ve dünyada hiçbir gazetenin sadece satış ile yetinemediği bilinen bir gerçektir. Bu kararname ile hükümet gazetelerin şah damarlarını tam manasıyla eline almıştır. Bundan böyle hiçbir gazetenin fikri ve iktisadi bağımsızlığını muhafaza etmesi imkanı kalmamıştır. Hür fikir ancak özel aile ve dost sohbetlerinde söylenebilir bir hale gelmiştir. Daha fazlası ancak bir şahsın veya birkaç şahsın iznine bağlı kalmaktadır. Yani kararname fikir hürriyetinin yanında, ticaret serbestisini, hatta özellikle kişisel hakları da ortadan kaldırmaktadır. Bir ticarethane, herhangi bir malın imalatçısı, malının veya hizmetinin reklamını istediği gibi yapmak imkânından mahrum olacaktır. Malın satışı için verilecek bir reklam, istenilen şahısların okumasından mahrum kalacaktır. Yani malın hedef kitlesini de bu ilan şirketi tespit edecektir. bu kararname ile ülke basını üzerinde kısıtlanan hürriyetlerin sonuna gelindiğini düşünmek mümkündür.¹⁰²

5. Beşinci Menderes Hükümeti Dönemi (25 Kasım 1957 - 27 Mayıs 1960)

1957 seçimleri sonrası oluşan ve Adnan Menderes tarafından kurulan yeni hükümetin programı, 4 Aralık 1957’de okunmuş ve mecliste büyük bir çoğunluğa sahip olan DP milletvekillerinin oylarıyla kabul edilmiştir.¹⁰³

5.1. Gazetelerin Sayfa Sayıları ve Diğer Bazı Esaslarda Değişiklik

Beşinci Menderes Hükümeti’nin 5 Şubat 1958 tarihinde almış olduğu karar ile *Resmî Gazete* hariç olmak üzere; günlük ve haftalık gazetelerin sayfa sayıları sınırlandırılmış, gazete ve dergilerde piyango ve bu mahiyetteki ikramiyelerin yayını yasaklanmış, günü geçen nüshalarla ambalaj için kullanılacak gazete ve dergilerin satış şekilleri yeniden düzenlenmiştir.

¹⁰¹ AKİS, 30 Kasım 1957, Sayı: 186.

¹⁰² FORUM, 1 Aralık 1957, Sayı: 89.

¹⁰³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre XI, Cilt: 1, İçtima 1, Onuncu İnikat, 4 Aralık 1957, 57-120, 121-124. (536/610 Milletvekili oy kullanmıştır. Kabul edenler: 403, Reddedenler: 133, Oy’a iştirak etmeyenler: 66, Açık milletvekilliği: 8)

Yeni yayınlanan kararnameye göre; *Resmi Gazete* hariç olmak üzere günlük ve haftalık gazetelerden bir sahifenin ebadı 0,42x0,58 metre yani 0,2436 metre kare ve daha büyük olanlar haftada 42 ve bu ebaddan küçük olanlar da haftada 56 sahifeden fazla, -yani günlük altı veya sekiz sayfa- baskı yapamayacaklardır. Gazete ve dergilerin ikinci baskı yapmaları, piyango ve bu mahiyette aynı ve nakdi ikramiyeler tertibi, ilan ve reklamlarla ilgili ikramiye ve iştirak kuponları basmaları, normal yayınları dışında ilâveler ve fevkalâde nüshalar yayınlamaları yasaklanmıştır.

Gazete ve dergiler her ayın baskı sayısı ile iade miktar ve oranını, o ay içerisinde sarf ettikleri kâğıt miktarı ile matbaa, depo ve ambarlarda veya yolda olan kendilerine ait yerli ve ithal malı kâğıt miktar ve ebadını ertesi ayın onuna kadar Devlet Bakanlığına, *Türkiye Gazete Sahipleri Sendikasına* ve *Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları İşletmeleri Umum Müdürlüğüne (SEKA)* birer beyanname ile bildirmeye zorludurlar. Bunu zamanında yerine getirmeyen gazete ve dergilerin ertesi aya ait kâğıt tahsisleri iptal edilecektir. Gazete ve dergiler kendilerine tahsis olunan kâğıttan kendi dâhili hizmetlerinin dışında başka bir maksat için kullanamayacakları gibi, meslekî icap ve zaruretle yapılan karşılıklı ödünç verme işlemleri dışında, her ne suretle olursa olsun başkalarına devredemeyeceklerdir. Baskı sayıları 20 bine kadar olan gazete ve dergiler % 25, 40 bine kadar olan gazete ve dergiler % 20 ve 40 binden yukarı olan gazete ve dergiler ise % 15 ten fazla iade kabul esasına göre baskı ve satış yapamayacaklardır.

Patlak bobinlerin başkalarına satılması veya başka maksat için kullanılması yasaklanmıştır. Bunlar bizzat gazete ve dergiler tarafından kullanılmadığı takdirde, SEKA'dan aynı miktarlarda değiştirilecektir. Tahsis sahibi gazete ve dergilerce baskı işlerinde kullanılmayan kırpıntı kâğıtlar hiçbir suret ve bahane ile müşteriye 100 kuruştan fazla fiyatla satılamayacak, bu miktar % 3'ü geçemeyecektir. Basılmış gazete ve dergiler her ne şekil ve suretle olursa olsun ambalaj için kullanılmak üzere satıldığı takdirde bunların kilosu tüketiciye 150 kuruştan yukarı fiyatla satılamayacaktır. Gazete ve dergiler, Devlet Vekâleti veya yetkili kılacağı makam veya teşekküller tarafından her istendikçe, günlük baskı sayıları ile satış ve iade miktarlarını ve bozuklarını tesbite yarayacak evrak ve vesikayı derhal ibraz etmeye mecburdurlar. Talep vukuunda veya yapılan davet üzerine tutulan evrakı beyan etmeyen dergi ve gazetelere bir daha kâğıt verilmeyecektir.¹⁰⁴

Şu hususu ifade etmek mümkündür ki; bu kararname ile hükümet basın-yayın ortamını tam anlamıyla kontrolü altına almıştır. Bağımsız basının kendi inisiyatifi ile geliştirebileceği tüm uygulamalar kısıtlanmıştır. Görünürde ülke ekonomisinin içinde bulunduğu buhranın biraz olsun hafifletilmesine, kağıt tasarrufuna ve karaborsanın engellenmesine yönelik olarak tedbir alınmaktadır. Oysa anlaşıldığı kadarıyla asıl maksat basın hürriyetinin mümkün olduğunca hükümet denetimine tabi tutulmasıdır.

Hükümet çevrelerinden almış olduğu, basına yönelik haberleri kamuoyuna yansıtan *Anadolu Ajansı'nın* verdiği bir bilgiye göre; "gazete ve mecmuaların almakta oldukları resmi ve hususi ilan ücretleri üzerinde ilgililerce inceleme yapılmaktadır." Haberin devamında, bu hususta "dengenin ve eşitliğin sağlanmasının hedeflendiği" belirtilmektedir.¹⁰⁵ Bu haber hakkında üzerinde durulması gereken asıl husus, daha önceki açıklamalarımızda olduğu gibi; tiraj -baskı sayısı- meselesidir. Resmi ilanlar, hükümet tarafından gazetenin durumuna göre (*Her ne kadar olayı tarafsız bir şekilde ele almaya çalışsak da, iktidarı destekleyen gazetelerin kayrılması, korunma adı altında da olsa kaçınılmaz bir gerçektir.*) dağıtılan ilanlardır. Dolayısıyla bunlar bazı gazetelere az ve bazalarına da fazla verilmiştir. Ticari ilanlar ise serbesttir. Yani ilan sahibi kuruluşlar, istedikleri gazeteyi seçerler ve ilanlarının burada yayınlanmasını isterler. Doğal olarak bu seçim işinde gazetenin tirajı ilk sırada göz önüne alınan husustur. Dolayısıyla ticari ilanlar, daha çok büyük gazetelerin, resmi ilanlar ise tirajı az gazetelerin aldıkları ilan çeşitleridir. Burada şu husus da dikkate alınmalıdır ki, tirajı fazla olan büyük gazetelerin, masrafları da aynı oranda çoktur. Yani yukarıdaki haberden de çıkarılan sonuca göre; "ticari ilan fiyatlarının indirilmesiyle bu tür büyük gazetelerin zarara uğrayacakları aşikardır." Nitekim Anadolu Ajansı'nın bu haberi üzerine bazı aydınlar yapmış oldukları açıklamalarla durumu kınayan görüşlerini bildirmişlerdir.

CHP Sivas Milletvekili Turhan Fevzioglu, partinin İstanbul İl Merkezinde gazetecilere yaptığı açıklamada; DP idarecilerinin Anayasa ve Hukuk Devleti prensiplerine aykırı olarak resmi ve özel ilan ücretlerini tek elden, siyasi menfaatlerine göre belirlediklerini ifade etmiştir. Siyasal Bilgiler Fakültesinden Prof. Yavuz Abadan da hükümet tarafından basın hakkında alınan, tedbir ve yapılacak yeni işlemlerin yasalara aykırı olduğu görüşündedir. Hürriyet Partisi ikinci başkanı Dr. İbrahim Öktem ise gazeteler hakkında geliştirilmeye çalışılan

¹⁰⁴ *Resmi Gazete*, 1 Nisan 1958, Sayı: 9873; "Karar Sayısı: 4/9933-1141, Karar Tarihi: 5 Şubat 1958"

¹⁰⁵ *Cumhuriyet*, 4 Eylül 1958.

son önlemler ile DP iktidarının giderek totaliterleşmeye başladığı düşüncesindedir. Basın-Yayın ve Turizm Bakanı Server Somuncuoğlu (DP Sinop M. 1957-1960), konuya ilişkin çalışmaların henüz başladığını ve devam ettiğini belirtmiştir. Bu arada, Somuncuoğlu bazı gazete sahipleri ve başyazarlarıyla bir toplantı yapmıştır. Toplantıya tirajları az olduğu için özel ilan alamayan ve hükümetin resmi ilanlarla desteklediği gazete sahipleri ile başyazarları da katılmıştır.¹⁰⁶ Nadir Nadi de gündemdeki tartışma hakkında, “*Yapar Ama*” başlıklı bir makale kaleme alarak, kamuoyuna ilişkin değerlendirmede bulunduktan sonra hükümetin her şeyi yapabileceğini ancak, “*ülke halkının gerçek gazeteye duyduğu özlemi söndürmesinin*” mümkün olamayacağını belirtmektedir:

“... Gazetecilik yalnız sermaye ile yalnız himaye ile yaşayan bir müessese değildir. Gazetecilik tıpkı yazarlık gibi, hekimlik gibi, müzisyenlik gibi bir sanattır. Sanatın bir vasfı ise içten gelmek, samimi olmaktır. Ancak, samimi olanlar sanatlarını sevip, kendilerini aşkla şevkle mesleğe verebilirler. Halkımız bu konuda çok hassastır. Halisini, yapmacığından hemen ayırd etmesini bilir ve daima birinciyi arar. Bunu halktan esirgemek mümkündür ama onun sahici gazeteye karşı duyduğu özlemi söndürmek mümkün değildir. İşte hükümet bunu yapamaz.”¹⁰⁷

İşin doğrusu artık bir yayın organının hayatta kalabilmesi, hükümet ile kurduğu ilişkiye bağlıdır. *Hafta* dergisi sahibi Tahsin Demiray bu durumu şöyle eleştirmektedir; “*Bu memleketin kültür ve irfanı sokakta bulunmuş bir kundak çocuğu muamelesi görmüştür ve görmektedir. Bu süt çocuğu kalın enseli yüz­süz beslemelerden artan kırıntılarla yaşamağa savaşmaktadır. Müntesibinin ambar kırıntılarıyla bir memleketin irfanının yaşamağa savaştığı dünyanın neresinde görülmüştür?*”¹⁰⁸

5.2. Resmi İlan ve Reklamlarla İlgili Son Kararname

Demokrat Parti iktidarının ilan ve reklamlara ilişkin olarak çıkardığı son kararname, Beşinci Menderes Hükümeti dönemindedir. 1 Ağustos 1959 tarihinde alınan Bakanlar Kurulu kararı, “*Resmi ilan ve reklam alacak gündelik gazetelerin haiz olmaları lazım gelen vasıflar*” hakkında olup, 11955 Karar sayısını taşımaktadır.¹⁰⁹ Genel olarak; Ankara, İstanbul ve İzmir şehirlerinde, kendilerine “*Resmî ilân ve Reklâm*” verilecek gazetelerin, belirlenen oranda baskı yapmaları, satışta bulunmaları ve iade kabul etmelerinin gerektiği şeklinde başlayan kararname; söz konusu gazetelerin sahip olması lazım gelen vasıfları içeren 12 Maddeden ibarettir.

Birinci maddede; gazetenin “*siyasi ve mesleki yayın yapıyor*” olması zorunluluğu belirtilmiş ve açıklamalarda bulunulmuştur. İkinci maddede; gazeteler, sabah-akşam ve mesleki olarak sınıflandırılmış, bunların baskı, satış, iade ve ebatları açıkça belirlenmiştir.¹¹⁰ Üçüncü maddede, gazetelerin tespit edilmiş vasıflarının kontrolünü sağlamak üzere Basın-Yayın ve Turizm Bakanlığında bir büro kurulduğu, bu büroda çalışanların ücretlerinin ise “*Türk Basın Birliği Resmi ve Ticari İlanlar Ltd. Şirketi*” tarafından ödeneceği belirtilmektedir. Dört ve beşinci maddelerde gazetelerin ve bayilerin tutmak zorunda olduğu belge ve dokümanlar ifade edilmektedir. Altıncı maddede verilecek ilan ve reklamların gazetede yer alacağı boyut açıklanmaktadır. Yedinci maddede belirlenen esaslara uymayan, kayıtları uygun şekilde tutmayan gazetelere reklam ve ilan verilmeyeceği belirtilmektedir. Sekizinci maddede söz konusu gazete kâğıtlarının ambalaj için kullanılması halinde uygulanacak cezai yaptırım yer almaktadır. Dokuzuncu maddede; Ankara, İstanbul ve İzmir dışında kalan yerlerde resmi ilan verilecek gazetelerin seçimi o ilin valisinin takdirine bırakılmıştır. Onuncu madde ise; 1953 ve 1957’de yayınlanan kararnamelerin, bu kararnameye aykırı hükümlerinin geçersiz olduğu ifade edilmektedir. Onbirinci maddede; kararnamenin 3 Ağustos 1959 itibarıyla yürürlüğe gireceği, onikinci maddede ise kararnamenin uygulanmasının takip ve sorumluluğunun Basın-Yayın ve Turizm Vekâletinde olduğu belirtilmektedir.¹¹¹

Forum dergisinde özeti yer alan ve “*DP’nin Resmi İlan Çeşmesi*” olarak nitelenen, “*Resmi İlan ve Reklamaların Dağıtımı*” hakkındaki hususlar meclis tutanaklarında yer almıştır.¹¹² Demokrat Parti iktidarının devlet organları

¹⁰⁶ *Cumhuriyet*, 5-7 Eylül 1958.

¹⁰⁷ Nadir Nadi, “*Yapar Ama...*”, *Cumhuriyet*, 7 Eylül 1958.

¹⁰⁸ Funda Şenol Cantek, “*Ellili Yıllar Türkiye’sinde Basın*”, *Türkiye’nin 1950’li Yılları*, Haz. Mete Kaan Kaynar, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015, 424-425.

¹⁰⁹ *Resmi Gazete*, 3 Ağustos 1959, Sayı: 10269.

¹¹⁰ *Sabah ve akşam gazeteleri*; 0.57X0.41 ebadında altı veya 0.50x0.37 metre ebadında sekiz sahife olarak rulo halinde kâğıda, *Meslekî gazeteler* 0.57x0.41 metre ebadında dört sahife olarak, basılmış olmak; *Sabah gazetelerinde*: Günde en az 10 000 nüsha baskı ve aboneler dâhil 7.500 nüsha satış yapmak ve en çok % 25 iade kabul etmek; *Akşam gazetelerinde*: Günde en az 6.000nüsha baskı ve aboneler dâhil 4.500 nüsha satış yapmak ve en çok % 25 iade kabul etmek; *Meslekî gazeteler* günde en az 1.500 nüsha baskı yapmak ve aboneler dâhil 1.125 nüsha satış yapmak ve en çok % 25 iade kabul etmek.

¹¹¹ *Resmi Gazete*, 3 Ağustos 1959, Sayı: 10269.

¹¹² *TBMM, Tutanak Dergisi*, Devre XI, Cilt 8, Toplantı 2, 23 Mart 1959.

ile kamu hizmetleri hakkında kendine özgü bir görüşü vardır. O da “Partinin devlete sahip olmasıdır”. Dolayısıyla devletin bütün organlarının işleyişi sadece iktidarın görüşlerini yansıtmalıdır. Radyo, mahkemeler, politik ve ekonomik teşkilatlar ve bütün basın organları, bu özel görüşe göre işlemelidir. Bu bakımdan çatlak ses çıkaran basından ahenkli ses temini için başvurulmuş ilk tedbir resmi ilanlar olmuştur. İlgili *Tutanak Dergisinde* tamamı yer alan resmi ilanlarla ilgili hususları *Forum* şu şekilde özetlemiştir:

“... *Zafer Akşam Postası*, 1951 yılından itibaren yayınlanmaya başlamıştır. Fakat satış miktarı ve halk tarafından tutunması, tanınması, bir isimden öteye geçmediği iddia edilebilir. Bu bakımdan devlet kasasından, *Güneş Şirketinin* Ankara kasasına, *Zafer* kanalıyla aktarılan paralar, *Zafer*'i bir resmi ilan gazetesi haline getireceği için bundan kurtulma çaresi olarak yayınlandığı değerlendirilmektedir. Ancak *Zafer*'in kapanmasıyla açılan boşluğu doldurmak için son haftalarda sarfedilen gayretler sonucu Ankara'da biraz tanınır hale gelmiştir. İzmir'de yayınlanan gazetelerin en eskisi *Anadolu* olup özellikle inkılapçı yapısıyla tanınan gazete, resmi ilan baskısının sonucu yayınına 1954 yılında son vermiştir. 30 küsur sene ara vermeden topluma hizmet eden bu gazete, türedi bir basın yaratma gayretlerine kurban edilmiştir. *Ulus* gibi geniş bir okuyucu kitlesine sahip gazeteye verilen ilan yekûnu 1951'den 1958 yılına kadar 539.761 lira olduğu halde, *Zafer-Zafer Akşam Postası* gazetelerine bu süre içerisinde verilen ilan tutarı 5.616.815 liradır. *Hür Ses*'e ise aynı müddet zarfında verilen 1.021.926 liradır. *Ankara Telgrafı* 1951-1958 arası verilen ilan tutarı 829.876 lira; *Medeniyet*'e 1954-1958 arası 734.337 lira; *Hâkimiyet*'e ise 705.054 lira verilmiştir. Bu gazetelere verilen ilanda ölçünün satış miktarı olmadığı aşikârdır. Çünkü birçoğu Ankara'da pek az tanınmaktadır. Tek ölçü/özellikleri iktidar yanlısı olmalarıdır. Resmi ilanı bir baskı vasıtası olarak iktidarın kullandığının bariz delili de; gazetelerin durumuna göre ilanın azaltılıp, çoğaltılmasıdır. Mesela; *Demokrat İzmir*'e 1951 yılında 128.112 liralık, 1952'de 159.412 liralık, 1953'de 122.011 liralık, 1954'te 130.506 liralık, 1955'te 154.668 liralık ilan verilmişken; 1956'da bu gazetenin iktidara karşı bir tutum alması sebebiyle 69.461 liralık, 1957'de 45.572 liralık, 1958'de 14.040 liralık resmi ilan verilerek yukarıda belirtilen görüş teyit edilmektedir.”¹¹³

Diğer yandan Demokrat Parti Genel Kurulu'nun 1 Ağustos 1959 Cumartesi günü İstanbul'da, Vilayet konağında, Adnan Menderes'in başkanlığında yapılan toplantısında görüşülen konular arasında resmi ilanlar ve basın affi meselesi de vardır. Başbakan, Türk gazeteciliğinin seviyesini yükseltmek amacıyla yeni bir kararname hazırladığını haber vermiştir. Bu yeni usulde resmi ilanlar o surette dağıtılacaktır ki, ıslaha ve iyileşmeye ihtiyacı olan gazeteler bu sayede durumlarını düzeltebileceklerdir. Toplantıya katılan Devlet Bakanı Abdullah Aker (DP İzmir M.) de yeni kararnameyi okuyarak açıklamalar yapmıştır. Buna göre; resmi ilanların santimi üç liradan on liraya çıkarılmaktadır. Resmi ilan, gazetenin satışına ve makinaların vasıflarına göre dağıtılacaktır. Kararname İstanbul, Ankara ve İzmir içindir. Anadolu şehir ve kasabalarındaki gazeteler şimdilik eski kararnamenin hükümlerine göre resmi ilan almaya devam edeceklerdir. Kararname yürürlüğe girince İstanbul, Ankara ve İzmir'de 25 gazete, yeni ölçülere uymadıkları için resmi ilan alamıyacaklardır. Abdullah Aker bu 25 gazetenin ve sahiplerinin adlarını da söylemiştir. Burçak (DP Erzurum M.); bu gazetelerin arasında piyasada hiç satılmayan bir takım gazetelerin de bol miktarda resmi ilan almakta olduklarını üzüntü ile öğrendiklerini belirtmektedir. Ayrıca yapılan açıklamalardan anlaşıldığı kadarıyla; “*Tirajı yüksek olan gazeteler resmi ilana iltifat etmeyip, sayfalarını hususi ilanlarla doldurmakta imişler. Hususi ilanların santimi 15 lira ile 27 lira arasında değişiyormuş. Resmi ilan daha ziyade hususi ilan alamayan gazeteler için önem taşıyormuş.*” Demokrat Parti yanlısı *Zafer*, *Havadis* ve *Köylü* gazetelerinin İdare Meclis üyesi sıfatıyla resmi ilan işi ile yakından ilgilenen Kurul Üyesi Kamil Gündeş (DP Kayseri M.), parti gazetelerinin mali durumlarını anlatmış ve kendisine bir buçuk aylık bir zaman verilirse gazetelerin kalitesini de, onların dağıtım usullerini de yeniden düzenleyebileceğini söylemiştir.¹¹⁴

Şevket Süreyya Aydemir'in değerlendirmesine göre de; DP iktidarının sonuna doğru çıkarılan bu kararname ve on yıl süresince yapılan değişiklikler, DP'nin yıpratılmasına neden olmuştur. Ne yazık ki bu sistem, DP iktidarının en aktif vekilleri tarafından, hem de hiçbir itiraz veya düzeltme çabasına gidilmeden işlenmiştir. Dünyanın hiçbir demokrasisinde eşi benzeri olmayan “*Resmi İlanlar Sistemi*”, giderek içinden çıkılamayan bir baskı düzeni haline almıştır. Sistemi bulan, düşünen de DP iktidarı değildir. Fakat DP, bu uygulamayı hazır bulunca, onun üzerine bir ağ gibi atılmıştır. Ondan sonra her şey bu ağın içinde, basın organlarını, iktidarın dilediği gibi oynadığı, yaşatmamak için şartlar tayin ettiği bir karanlık düzen haline gelmiştir.¹¹⁵

¹¹³ FORUM, 15 Haziran 1959, Sayı: 126. (EK-1)

¹¹⁴ Burçak, *On Yılın Anıları (1950-1960)*, 622.

¹¹⁵ Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam*, 3. Cilt, İstanbul: Remzi Kitabevi, 6. Basım, 2000, 172-174.

5.3. Siyaset Gazetesi ve Resmi İlanlar

1959 yılının Ağustos ayı başında görülmemiş bir oranda resmi ilan fiyatlarının artırılması üzerine gazetelerin yayınlarında çok ani bir değişiklik meydana gelmiştir. Hemen bütün gazeteler “*iktidarı methetmeğe, icraatını haklı göstermeğe, işlerin iyi gittiği yolunda ve Türk demokrasisinin kudretli ellerde geliştiği*” çerçevesinde yazılar yayımlamağa başlamışlardır. Ancak basındaki bu değişiklik iki-üç ay devam edebilmiştir. Yeni fiyatlara alışan basın, sene sonuna doğru yeniden eski hüviyetine bürünmüştür. Yeni ilan fiyatlarının tespit edildiği dönemde Devlet Bakanı Abdullah Aker (DP İzmir M.) basınla ilgili tüm işlerden de sorumludur. Tekin Erer’e göre, hükümetin basını bu kişinin ellerine teslim etmesi büyük bir hatadır. Zira Abdullah Aker, yeni kararnameyi bahane ederek, İstanbul’da Demokrat Parti taraftarı olan birkaç gazeteyi daha ortadan kaldırma imkânı bulmuştur. Aker’in düşüncesine göre, “*böylece muhalif gazeteler kazanılmış olmaktadır.*” İlanları kesilmek suretiyle kapanmak mecburiyetinde kalan gazetelerden biri de *Siyaset*’tir. *Siyaset*’in sahibi o esnada DP’nin Kırklareli Mebusu olan Hüsnü Yaman’dır. Bu şahıs, gazetenin ilanlarını kestirmemek için başta Menderes olmak üzere her tarafa başvurmuştur. Mevcut gazete çalışanlarını da başka bir yere yerleştirme imkânı bulamamıştır. *Siyaset*’in son sayısında Yazı İşleri Müdürü Turgut Fethi, “*Abdullah Aker’e açık mektup*” başlığı altında şunları yazmaktadır:

“*Siyaset*’de ne vardı da kapanmasını istediniz? Bu gazetede memleketi dışarıya jurnal eden yazılar mı çıktı? Hangi hükümet icraatına bu gazetede kara kalem batırıldı? Doğruları eğri, eğrilere doğru mu dendi? Resmi ilan verilen gazetelerden hiç birine yapılmayan tahkikatı *Siyaset* için yaptırarak ilan kesmek cihetine gittiniz. Hem de gazete, yeni kararnamenin her şartını haiz durumda iken... Rotatifle basılan, altı sayfalı, muhtevası geniş bir gazetede nasıl bir kusur buldunuz? Memleketin fikir, ideal ve icraat cephesine hizmet için elinden gelen fedakarlığı esirgemeyen *Siyaset* gibi bir fikri teşebbüsün nefesini boğmanın, sesini kısmanın, makul bir izahını siz yapınız!... *Siyaset*, her nasılsa düşürülmüş olmanın kurbanı bulunuyor. Yalnız ezilenin kendinizden olduğunu bilmeli ve hissetmelisiniz.”¹¹⁶

Siyaset’in ilanlarının kesilmesinin sebebi de, Hüsnü Yaman’ın büyük gazeteleri gücendirmiş olduğuna dair beliren bir kanaattir. Gerçekten de *Siyaset*’in 28 Nisan 1959 tarihli nüshasında “*Başvekilimize açık mektup*” başlığı altında yayınlanan ve birçok gazeteler tarafından alıntılanan başyazıda Hüsnü Yaman, Fransa’yı örnek göstererek, “*... Faşist idareden demokratik idareye geçerken Fransa neyi yapmışsa, Milli Şeflik devrinden demokratik devreye geçerken Türkiye’nin de aynı şeyleri yapmasını*” teklif etmektedir. Aynı yazıda ülkedeki basın düzeninin durumu çok açık olarak yansıtılmaktadır.¹¹⁷

Diğer taraftan Meclis bütçe müzakereleri esnasında DP sözcüsü Gaziantep Milletvekili Bahadır Dülger, daha sonra radyodan da defalarca tekrarlanan konuşmasında; muhalif ve tarafsız basının aldığı ilanlarla DP’yi destekleyen gazetelerin ilanlarını karşılaştırırken, devletin verdiği resmi ilan ve reklamlar ile özel kurum ve kuruluşların tercihleri arasındaki farkı ortaya koymayarak önemli bir hata yapmıştır. *Cumhuriyet* gazetesi, bunun izahını şöyle yapmaktadır:

“Bilinmesi gerekir ki, gazeteler muhtelif kaynaklardan ilan almaktadırlar. Bunların en ehemmiyetlisi ticari ve hususi ilanlardır ki; iş sahipleri, müesseselerinin, reklamlarını diledikleri gazetelere doğruca kendileri vermektedirler. İkinci cins ilanlar ise, kanunen neşri mecburi olan ilanlardır ki, resmi ilan adını almakta ve hükümetin dilediği gazeteyle dilediği nispette dağıttığı ilanlar kategorisini teşkil etmektedirler.

DP sözcüsünün, çok muhtemeldir ki, kasten yaptığı yanlışlık buradadır ve eski gazeteci Bahadır Dülger ne hikmetse, sermayesinin ekseriyeti devlet elinde olan ve tıpkı hususi ilanlar gibi idarecileri tarafından gazete tasrih edilerek (belirtilerek) verilen ve fiyatları hükümetçe değil gazetelerce tayin edilen müessese ilanlarını da, ki hükümetçe bunlara verilen ad resmi ilan değil, resmi reklamdır, sanki hükümet dağıtımına tabi ilanlar gibi resmi ilanlar arasında zikredilmektedir.

Nitekim böylece mesela gazetemizin aldığı ilan yekunu Bahadır Dülger’in ağzından 590.000 lira iken aslında bu ilan miktarı şöyledir: Resmi ilan (yani hükümetçe tevzie tabi tutulan ilan) yılda 60.000 liradır. Üst tarafı, yani 500 bin küsur lira ise resmi reklamdır.

Aynı şekilde *Dünya* gazetesinin durumu da ele alınca görülür ki, Bahadır Dülger’in 300.000 lira olarak bahsettiği ilanların en az 1/3’ü yine resmi reklamlardır. *Milliyet* arkadaşımızın da durumu böyledir. O da DP sözcüsü tarafından aldığı söylenen miktarın en az 3/4’nü resmi ilan değil, reklam olarak almıştır. Gazetelerin tamamen idari ve hususi durumlarını teşkil eden bu bahislere temas etmekten öteden beri kaçınmakta olduğumuz ve okurlarımızı bu gibi iç meselelerimizle meşgul etmeyi hiç istemediğimiz halde, bu açık tahrif

¹¹⁶ Erer, *On Yılın Mücadelesi*, 365-367.

¹¹⁷ *Siyaset*, 28 Nisan 1959, Sayı 372.

karşısında ister istemez izahat vermek zorunu duyduk. Son olmasını temenni ederiz.”¹¹⁸

Bu bildirinın gazetedede yer alması üzerine bir açıklama yapan ve bunu da savcılık kanalıyla yayınlatan Bahadır Dülger; beyanattaki amacını, tecrübeli bir gazeteci olarak resmi ilan ile resmi reklam arasındaki farkı bildiğini, belirttiği rakamların Resmi İlanlık Şirketi tarafından Basın-Yayın ve Turizm Vekâletine resmen iletilmiş olduğunu, bu listeden ilgili rakamları aldığını belirttiikten sonra şunları ifade etmiştir; “... Benim meclis kürsüsünden söylediğim rakamlar, gazetenizde intişar edenlere tamamen tetabuk etmiyorsa (uyuşmuyorsa), bunun suçunu bende değil, okuyucularınıza karşı resmi ilan gelirlerini olduğundan çok aşağı göstermek hususundaki aldatici itinada veya gazetenizin muhasebesinde aramak icap eder.” Daha sonra da tespit ettiği hususları şu şekilde açıklamıştır:

“Cumhuriyet gazetesi; resmi ilan 130.488 lira, resmi reklam 460.322,50 lira, ticari ilan 3.369.005,96 lira; Yekun: 3.786.012,96 lira.

Milliyet gazetesi; resmi ilan 120.243 lira, resmi reklam 296.764 lira, ticari ilan 3.369.005,96 lira; Yekun: 3.786.012,96 lira.

Dünya gazetesi; resmi ilan 208.818 lira, resmi reklam 91.256,50 lira, ticari ilan 772.342,75 lira; Yekun: 1.072.417,25 lira.

Bu tafsilatın 1 Mart 1960 tarihli nüshanızdaki yazınızla mukayesesi, okuyucularınıza kimin hakikatleri tahrif etmek yolunda olduğu hakkında bir fikir verebilirse kendimi bahtiyar addedeceğim. Gaziantep Mebusu Bahadır Dülger.”¹¹⁹

Demokrat Parti'nin basın ile ilişkileri hakkında değerlendirmelerde bulunan dönemin etkili gazetecilerinden Enver Behnan Şapolyo da, resmi ilan ve reklamlar konusundaki görüşlerini şöyle belirtmektedir:

“Cumhuriyetin ilk devirlerinde gazeteler hükümetten yardım görmekte idiler. Fakat 1950'de iktidara gelen Demokrat Parti, “Resmi İlan” yardımı yapmaya başladı.

Bu yardım dolayısıyla birçok gazeteler meydana çıkmaya başladı. Bunların yazı kadroları ve satış miktarları çok azdı. Fakat İzmit Kâğıt Fabrikasından bu gazetelere tahsis edilen kâğıtları piyasaya fazla fiyatla satarak zengin oldular. Bunlar matbaalar kurdular ve apartmanlara sahip oldular. Böylece bir gazete enflasyonu hâsıl oldu ki, bu durum mesleki bir çöküntü yarattı. Meslekten olmayan insanlar gazetecilik hayatına atıldılar. Bunun yanında birçok milletvekili de gazete çıkardı.

Bu yol birçok insanı kolayca zengin edebiliyordu. Fakat gazeteciliği meslek edinmiş olanlara karşı Demokrat Parti cephe almıştı. Basın mensuplarını tutmamak gafletine düştü. Bunun üzerine muhalefet gazeteleri bütün güçleriyle Demokratları tenkide başladılar. Demokratlar da bunlara karşı bir şiddet politikası takip etti. Gazetecilerin birçoğunu basın kanununun 19. Maddesine dayanarak, bir kısmını da tezkir maddesinden ve hükümetin manevî şahsiyetine hücum dolayısıyla tevkif etti. Bu hareket basın hürriyetine bir darbe idi. Gazetecilerin durmadan hapsedilmesi de halkın Demokrat Partiye sevgisinin azalmasını neden olmuştur. Nihayet basına vurulan bu darbe, 27 Mayıs ihtilalini hazırlamıştır.”¹²⁰

5.4. Milli Birlik Komitesi'nin Basınla İlgili Kararnamesi

“27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi” sonrası oluşturulan Milli Birlik Komitesi, DP iktidarının yanında yer alan basına ve basın mensuplarına sağladığı desteği ele alarak incelemiş ve bu konuda bir kararname yayınlamıştır. 29 Ekim 1960 tarihli Cumhuriyet gazetesi, haberi “Besleme Basınla İlgili Kararname Dün Yayınlandı” başlığı ile vermiştir. Haberin girişi şu şekildedir:

“Sabık ve sakıt iktidar organı bulunan gazetelerle, iktidarı destekleyen gazete ve dergileri resmi ilan ve reklamlar, Başbakanlık Örtülü Ödeneği vesaire kaynaklarla beslemek, ihtiyaçlarından fazla kâğıt tahsis ederek maddi imkânlarını genişletmek ve muhalefeti tutan, mücadelecı vasfını taşıyan gazete ve dergilere az miktarda resmi ilan ve ihtiyaçlarından noksan kâğıt tahsis eylemek ve bazen bunları tamamen keserek, tazyik altında bulundurmak suretiyle vazifenin kötüye kullanılmasına dair, son tahkikat bugün yayınlanmıştır.”

Kararnamede; öncelikle resmi ilan ve reklam konularında daha önce yayınlanmış olan kararların incelendiği ve bunlara göre her kararnamenin uygulanması sonrası gazetelerin almış oldukları ilan bedellerinin tespit edildiği belirtilmektedir. Buna göre; DP iktidarı döneminde “baskı sayısı bakımından oldukça düşük olan gazetelere, baskı sayısı yüksek olan gazetelerden daha çok veya aynı ölçüde ilan verildiği, resmi ilanlarda Zafer gazetesinin aldığı miktarın 500-900 bin lira arasında olduğu, İzmir'de rekorun Yeni Asır'da ve İstanbul'da Havadis'te olduğu”

¹¹⁸ Cumhuriyet, 1 Mart 1960.

¹¹⁹ Cumhuriyet, 4 Mart 1960.

¹²⁰ Enver Behnan Şapolyo, Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönüyle Basın, Ankara: Güven Matbaası, 1969, 258-259.

ifade edilmektedir. 1959 Ağustos ayından itibaren baskı sayısı ve abone esasına göre yürürlüğe giren kararnamenin de suiistimal edildiği, DP organı olan gazeteler birinci kategoriye, DP iktidarını destekleyen gazeteler ikinci kategoriye, tarafsızların da üçüncü kategoriye alındığı belirtilmektedir. Buna bağlı olarak *Ulus*, *Dünya* ve *Yeni Gün* gazetelerinin adlarının ilan listesinden çıkarıldığı, daha sonra *Yeni Sabah*'ın da ilanlarının kesildiği, Yüksek Soruşturma Kurulunun bu konuda birçok gazetecinin ifadesine başvurduğu, bu arada resmi ilanların kesilmesini müteakip, özel ilanların da verilmemesi için Genel Müdürlere telefonların edildiği tespit edilmiştir. Kâğıt tahsisi konusunda da yine DP yanlısı gazetelere baskı sayılarına oranla fazla miktarda kâğıt verildiği, tarafsız ve muhalefet gazetelerine ise kâğıt tahsisinde çok hasis davranıldığı görülmüştür. Hatta *KİM* dergisinin 1958 Temmuz ayında kâğıdının kesildiği, 1960 Mayıs ayında askeri müdahaleden evvel yeniden verilmeye başlandığı da tespit edilen hususlar arasındadır. Kâğıt tahsisinde de eldeki kararnameler yerine şahsi emirlerden istifade edilmiş ve kontenjanlar bu emirlere göre yükseltilmiştir. Kâğıt konusunda yapılan baskı dolayısıyla muhalefet yanlısı gazetelerin bir kısmı, baskı sayılarını azaltmak mecburiyetinde kalmışlardır. Milli Birlik Komitesi kararnamesinde, “*besleme basın*” sisteminin genel işleyişi ortaya konulduktan sonra diğer detaylardan bahis edilmektedir. Örtülü ödenek yoluyla desteklenen gazeteler, bunların “*beslenme*” şekilleri ve isimleri de kararnamede yer almaktadır. Bu örtülü ödenekten Necip Fazıl Kısakürek'in 27 Mayıs 1960 tarihine kadar 147.500 lira aldığı, Orhan Seyfi Orhon'a ve Yusuf Ziya Ortaç'a muhtelif tarihlerde 100.000 liraya yakın para verildiği, Peyami Safa'nın da Başbakanlığa dilekçeler göndererek yardım istediği tespit edilmiştir. Örtülü ödenekten yaklaşık 724.000 lira yardım yapılan ajans ve gazetelerin listesi EK-2'de sunulmaktadır.¹²¹

Sonuç

Demokrat Parti iktidarı süresince kamuoyunun gündemini oluşturan “*Resmi İlan ve Reklamların Dağıtımı*” hususu tam anlamıyla çözümlenememiş, başlı başına bir meseledir. Bu konuda yaklaşık olarak on ay görevde kalmış olan ilk hükümet döneminde bile birbirinin içeriğini değiştirir nitelikte üç farklı kararname çıkarılmış, TBMM'ne de iki gensoru önergesi verilmiştir. Tarafsız bir gözle gelişmelere bakıldığında; DP'nin muhalefette iken, iktidarda olan CHP'den izlediklerini uygulamaya çalıştığı açıkça görülmektedir. CHP'nin sözde haksız edinmiş olduğu mal varlığına el konulduğu gibi, resmi ilan ve reklamların dağıtımı konusunda da kamuoyunun DP ile aynı görüşe sahip olduğunu ileri sürerek hızlı ve yanlı, biraz da abartılı bir şekilde davranmıştır. Ülke kültürünün artırılması bahanesiyle, birçok yeni gazetenin yayına başlaması için bunlara ilan ve reklam vermiş, daha doğrusu para dağıtmıştır. Açıkçası, kendisine her konuda destek olacak bir basın yaratmayı amaçlamıştır. Konuya ilişkin olan hemen her meclis görüşmesinde Başbakan ve DP milletvekillerince geçmişten örnekler verilmiş, iktidar mensupları bu konuda haklı olduklarını savunmaya çalışmıştır. Fakat bu duruma bağlı olarak, “*besleme basın*” uygulamasının yaratılmasını ve yıllarca gündemde kalmasına engel olamamışlardır. O kadar ki, günümüzde bile bu niteleme adeta DP iktidarı döneminin bir simgesi halindedir.

Muhalefet günlerinde (1945-1950) basının, önemli bir çoğunluğu ile Demokrat Parti'yi desteklediği bilinen bir gerçektir. DP'liler de bunun hep böyle sürüp gideceğini, bu desteğin hiçbir zaman kesilmeyeceğini zannetmişlerdir. Ancak daha iktidara gelişlerinin ikinci ayından itibaren, ülkede yaşanan gelişmeler çerçevesinde basın aleyhlerine dönmeye başlamıştır. Gittikçe büyüyen eleştiriler karşısında, kamuoyunun oluşturulmasına yönelik olarak çeşitli çarelere başvurmuşlardır. Ankara'da yayınlanan *Zafer* gazetesi dışında kendilerine bağlı ve destekleyecek bir yayın vasıtasına sahip olma fikri de o günlerde doğmuştur. Nihayet 1951 yılında İstanbul'da haftalık olarak “*Siyaset*” sonra da günlük “*Akın*” isimli iki gazete çıkarmışlardır. Açıkçası siyasi bir teşkilatın, amacına ulaşmak için basın vasıtasıyla halkla doğrudan temas kurma bilincinin, DP'de iktidara geldikten sonra oluştuğu görülmektedir. Çünkü basının muhalefetteyken DP'ye verdiği destek, içinde bulunulan dönemde partinin halk tarafından da benimsenmesiyle ilgilidir. Zaman içerisinde ülkede yaşanan daha önemli ve güncel gelişmeler karşısında ise bu destek doğal olarak azalmıştır.

Demokrat Parti iktidarı sürecinde, “*Resmi İlan ve Reklamların Dağıtımı*” hakkında çıkarılan bir kararname ile “*dağıtım yetkisinin neredeyse tamamen Başbakanlığa verilmesi*”nin yanı sıra, basının kalbi olan İstanbul'da da gazetelerin üç sınıfa ayrıldığı görülmektedir. Buna göre; tamamen hükümeti destekleyen gazetelere çok özel bir hak tanınmakta, CHP yanlısı veya sahibi CHP'li olan gazeteler resmi ilan ve reklam dağıtımından mahrum edilmekte, tiraj durumu dikkate alınmadan dağıtım esasları getirilmektedir. Böylece; resmi ilan ve reklamların verilmesi, kâğıt fiyatlarının artırılması ve dağıtımın tek elde toplanması ile buna benzer daha birçok ekonomik yaptırımla muhalif basın denetim altına alınmaya çalışılmıştır.

¹²¹ *Cumhuriyet*, 29 Ekim 1960.

Açıkçası Demokrat Parti, basında kendisine gereken desteği sağlamak, muhalefetin desteklenmesini asgari seviyeye indirmek ve en önemlisi kamuoyu adına kendisini denetleyen basın, yönetimin bazı uygulamalarını görmezlikten gelmesini beklemek gibi bir tutum içerisine girmiştir. Bu amacını gerçekleştirmek için kendisinin yanında yer alacak basın organları yaratmış, bunların desteklenmesi amacıyla her türlü ekonomik yaptırımını uygulamış ve tüm bunların düzenlenmesi, kontrolü çerçevesinde de çeşitli şirketler kurmuştur. Bu şirketlere maddi ve manevi destek sağlamıştır. Hatta şirket sermayesi içinde partiye ait hissenin açıkça yer almasında bir sakınca görmemiştir. Söz konusu şirketlerin bünyesinde başta ülkenin büyük sermayedarları olmak üzere, bankacılar, iş adamları ve gazeteciler yer almaktadır. Bunlar DP iktidarı süresince açıkça faaliyet göstermiştir. Çıkardıkları gazeteler, sağlanan reklam ve ilan gelirleri, çoğu zaman da kâğıt ithali ve SEKA yoluyla dağıtımı üzerinde etkili olmuşlardır.

Sonuçta; Demokrat Parti iktidarı süresince “Resmi reklam ve ilanların dağıtımı” konusunun bir türlü çözümlenemediği görülmüştür. Meclis görüşmelerinde sıkça gündeme getirilen bu husus, çoğunluk engeline takılmış, basında da zaman içerisinde durumdan hoşnutsuz olan önemli bir kitle oluşmuştur. Bunun açıklanması, herhangi bir gazetenin aldığı ilan veya reklam konusunda kamuoyu önünde kendisinin haklı olduğunu ortaya koymaya çalışması sıkça gözlemlenen bir durum halini almıştır. Örneğin bazı gazetelerin tirajı, önceden gelen alışkanlıklar veya halkta uyandırdığı ilgi nedeniyle yüksektir. Doğal olarak özel firmalar reklamlarını veya ilanlarını bu tip gazetelere vermektedir. Ancak, bazı kişilerin özel ilan ve reklamlar ile resmi olanların aralarındaki farkı tam olarak anlayamamaları veya kasıtlı olarak anlamamış görünmeleri, kamuoyunun da düşüncelerinde kavram kargaşalığı yaratmaktadır. Bu defa da kamuoyunun aydınlanması amacıyla, resmi ilanlar konusunda bazı açıklamaların yapılması gerekmektedir. Oysa Demokrat Parti, iktidarı süresince bu konuyu çıkarları doğrultusunda birçok defalar yönlendirmiştir. Başbakan bile, “ilanların dağıtımının hükümetin istediği şekilde olacağı” hakkında sıkça açıklamalarda bulunmuştur. Burada iktidarı destekleyenlerin tercih sebebi olmasını doğal karşılamak mümkündür. Fakat bazı gazeteler bu desteği çoğu zaman abartmışlar ve dengesiz bir duruma getirmişlerdir. Hükümetin bu konuyla fazlaca ilgilenmesi de başta muhalefet olmak üzere, muhalif ve özellikle tarafsız basının tepkisini çekmiştir. Zira ortada ekonomik bir durum vardır ve basının önemli bir bölümü de yaşam/varlık mücadelesini, iktisadi olarak sağlanan bu destekle, yani resmi ilan ve reklam gelirleriyle sürdürmek zorundadır. İşte böyle bir ortamda iktidarın basın hayatında gereken dengeyi oluşturamadığı açıkça görülmüştür. Hatta Demokrat Parti ileri gelenlerinin anılarında yapılan incelemede, onların bile zaman içerisinde bu durumdan şikâyetçi oldukları anlaşılmıştır.

Finansal Destek ve Teşekkür/Grant Support and Acknowledgement	Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / The author declared that this study has received no financial support.
Çıkar Çatışması/Conflict of Interest	Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir. / The author has no conflict of interest to declare.

KAYNAKÇA

Resmi Yayınlar

Resmi Gazete

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi

Telif Eserler

Ahmad, Feroz ve Bedia Turgay. *Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1976.

Akgün, Seçil Karal. *27 Mayıs, Bir İhtilal, Bir Devrim, Bir Anayasa*. Ankara: ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık ve İletişim A.Ş., 2009.

Alemdar, Korkmaz. *İletişim ve Tarih*. Ankara: İmge Kitabevi, 1996.

Alemdar, Korkmaz. “DP’nin Etkili Aracı-Resmi ve Özel İlanlar”. *Tarih ve Toplum Dergisi*, Sayı 53, 5/1988.

Atuk, Fatma Gökçen. “Medya ve İktidar İlişkisi Bağlamında Demokrat Parti’nin İlan ve Reklam Politikaları”. *Erciyes İletişim Dergisi*, Cilt 7, Sayı 1, Ocak 2020.

- Aydemir, Şevket Süreyya. *İkinci Adam*. Cilt 3, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1968.
- Başman, Avni. “Basın hürriyeti ve resmi ilanlar”. *AKİS*, Sayı: 51, 30 Nisan 1955.
- Bekata, Hıfzı Oğuz. *Birinci Cumhuriyet Biterken*. Ankara: Çığır Yayınları, 1960.
- Burçak, Rıfki Salim. *On Yılın Anıları (1950-1960)*. Ankara: Nurol Matbaacılık, 1998.
- Cantek, Funda Şenol. “Ellili Yıllar Türkiye’sinde Basın”. *Türkiye’nin 1950’li Yılları*. Haz. Mete Kaan Kaynar, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.
- Çetiner, Yılmaz. *Nefes Nefes Bir Ömür*. İstanbul: Epsilon Yayıncılık Hizmetleri A.Ş., 2005.
- Demiray, Tahsin. *Fiske Taşları*. İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1956.
- Demirel, Tanel. *Türkiye’nin Uzun On Yılı, Demokrat Parti İktidarı Ve 27 Mayıs Darbesi*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı, 2016.
- Erer, Tekin. *On Yılın Mücadelesi*. İstanbul: Ticaret Postası Matbaası, 1963.
- Erer, Tekin. *Basında Kavgalar*. İstanbul: REK-TUR Kitap Servisi, 1965.
- Erim, Nihat. *Günlükler 1925-1979*. Cilt 2, Yay. Haz. Ahmet Demirel. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2005.
- Erkin, Feridun Cemal. *Dışişlerinde 34 Yıl Vaşington Büyükelçiliği*. Cilt 2, Kısım 1, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1986.
- Ersen, M. Cavit. *Beyaz İhtilal, Demokrat Partinin Hürriyet Mücadelesi*. Adana: Demokrat Matbaası, 1953.
- Kabasakal, Mehmet. *Türkiye’de Siyasal Parti Örgütlenmesi 1908-1960*. İstanbul: Tekin Yayınevi, 1991.
- Karakuş, Emin. *40 Yıllık Bir Gazeteci Gözüyle İşte Ankara*. İstanbul: Hürriyet Yayınları, 1977.
- Nadi, Nadir. “Yandan Baskı”, *Cumhuriyet*, 2 Ağustos 1951.
- Nadi, Nadir. “Yeni İlan Rejimi”, *Cumhuriyet*, 5 Ocak 1958.
- Nadi, Nadir. “Yapar Ama...”, *Cumhuriyet*, 7 Eylül 1958.
- Öymen, Altan. *Değişim Yılları*. İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. A.Ş., 11. Baskı, 2014.
- Öymen, Altan. *Öfkeli Yıllar*. İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. A.Ş., 11. Baskı, 2014.
- Şapolyo, Enver Behnan. *Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönüyle Basın*. Ankara: Güven Matbaası, 1969.
- Turan, Şerafettin. *Türk Devrim Tarihi*. 4. Kitap, 2. Bölüm, Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye, 14 Mayıs 1950-27 Mayıs 1960. Ankara: Bilgi Yayınevi, Birinci Basım, 1999.
- Yalman, Ahmet Emin. *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*. Cilt 2 (1922-1971), Yay. Haz. Erol Şadi Erdinç. İstanbul: Pera Turizm ve Tic. A.Ş., 1997.

Sürekli Yayınlar

Akis
Akşam
Cumhuriyet
Forum
Hürriyet
Kim
Kobi Efor
Siyaset
Türkiye Ticaret Sicili
Ulus
Zafer

EKLER

EK-1 Resmi İlanlar ile İlgili Çizelgeler (Özet)¹²²**Zafer ve Zafer Akşam Postası:**

Resmi İlan	:	1951	506.972,22 TL.
		1952	711.207,20 TL.
		1953	797.542,89 TL.
		1954	607.299,60 TL.
		1955	707.196,50 TL.
		1956	764.697,60 TL.
		1957	819.599,05 TL.
		1958	469.999,95 TL.
Resmi Reklam	:	1958	239.300,00 TL.

Ankara Vilayeti Resmi İlanlar (Lira):

<u>Gazeteler</u>	<u>1951</u>	<u>1955</u>	<u>1957</u>	<u>1958</u>	
				<u>İlan</u>	<u>Reklam</u>
Hürses	164.294	191.841	-	-	-
Ankara Telgraf-		163.830	137.087	113.160	6.127
Medeniyet	-	144.868	181.457	159.743	3.925
Hâkimiyet	-	144.808	180.279	153.760	8.113
Son Havadis	-	97.875	135.432	116.055	-
Ulus	216.353			73.845	10.200

İzmir Vilayeti Resmi İlanlar (Lira):

<u>Gazeteler</u>	<u>1951</u>	<u>1955</u>	<u>1957</u>	<u>1958</u>	
				<u>İlan</u>	<u>Reklam</u>
Yeni Asır	131.801	236.721	236.897	247.895	87.082
Demokrat İzmir	128.112	154.668	45.572	14.864	14.040
Ege Ekspres	-	152.861	143.320	99.261	30.306
Ticaret	62.207	67.336	56.772	37.291	21.645
Halkın Sesi	27.810	36.056	57.446	55.955	-
Sabah Postası	-	43.599	56.862	45.242	17.227
Anadolu	41.655	-	-	-	-
Hergün	-	-	-	66.308	30.027

İstanbul Vilayeti Resmi İlanlar (Lira):

<u>Gazeteler</u>	<u>1951</u>	<u>1955</u>	<u>1957</u>	<u>1958</u>	
				<u>İlan</u>	<u>Reklam</u>
Cumhuriyet	98.831	330.354	346.741	11.245	316.717
Son Posta	166.339	214.806	205.375	183.525	75.425
Vatan	93.015	159.192	309.732	7.482	288.094
Her Gün	87.919	152.349	153.095	108.438	3.850
Son Telgraf	72.303	127.538	152.545	138.509	8.208
Hürriyet	96.982	265.730	214.415	188	322.569
Havadis	-	119.192	52.927	52.022	36
Büyük Doğu	47.408 (1952)				
Türk Sesi	-	52.707	56.276 (1956)		

¹²² TBMM Tutanak Dergisi, Devre XI, Cilt 8, Toplantı 2, 23 Mart 1959, EK.

EK-2 Örtülü Ödenekten Yardım Yapılmış Olan Ajans, Gazete ve Kişilerin Listesi (Lira)¹²³

- Türk Haberler Ajansı	35.518
- Yeni Cephe Gazetesi	14.700
- Türk-Anglo Amerikan	16.500
- Atom Gazetesi	17.300
- Yeni Asır (Baskı makinesi için)	74.151
- Müslümanın Sesi	8.500
- Ankara Telgraf	1.550
- İstanbul Ekspres (Burhan Belge)	51.621
- Ali Dayı Gazetesi	6.000
- Akın Gazetesi	22.300
- Havadis (İst. M. C. Ramazanoğlu)	55.000
- Mizah Gazetesi	8.000
- Siyaset Gazetesi (Hüsnü Yaman)	7.000
- Büyük Doğu (Necip Fazıl)	147.500
- Cavit Yamaç	300
- Medeniyet Gazetesi	11.000
- Anadolu Gazetesi	4.000
- Hizmet Gazetesi (Kemal Onan)	23.500
- Etem İzzet Benice	15.000
- Horoz Gazetesi	3.000
- Türk Düşüncesi (Peyami Safa)	49.100
- İstanbul Ekspres	1.500
- İKA Ajansı (Ziya Tansu)	8.700
- Aydın DP Gazetesi	10.000
- Hergün Gazetesi	1.597
- Ege Ekspres Gazetesi	12.200
- Akbaba Mecmuası	63.313
- DP İzmir Gazetesi	21.000
- Meram Gazetesi (Konya)	1.000
- Ayrıca iki gazeteye	33.000

¹²³ Cumhuriyet, 29 Ekim 1960.